

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Maarika Ramp

**VASTUTUSTUNDLIKU LAENAMISE PÕHIMÕTTE KOHALDAMINE
TARBIJAKREDIIDILEPINGUTELE**

Magistritöö

Juhendaja:
Prof. *dr. iur.* Irene Kull

Tartu
2023

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. Krediidiandja kohustus koguda teavet	11
1.1. Krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtte subjektina	11
1.2. Krediidiandja teabe kogumise kohustuse sisu	16
1.2.1. Avalikult kättesaadav teave	23
1.2.2. Krediidiregister kui teabe allikas	25
1.2.3. Teovõimega seotud teabe kogumine	28
2. Tarbija kohustus esitada teavet	32
2.1. Tarbija kohustuse sisu	32
2.2. Andmete õigsus	33
3. Tarbija kredidivõimelisuse hindamine	37
3.2. Kredidivõimelisuse hindamise kohustuse sisu	37
3.3. Andmeallikate kasutamine	40
3.4. Krediidi suuruse määramine	43
4. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tagajärjed	45
4.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tsiviilõiguslikud tagajärjed	45
4.3. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise avalik-õiguslikud tagajärjed	47
5. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamine kohtumenetluses	49
5.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamine tsiviilkohtumenetluses	49
5.2.1. Kohtuliku kompromissi sõlmimine tarbijakrediidi asjades	52
5.2.2. Tagaseljaotsused tarbijakrediidi lepingutest tulenevates asjades	54
5.3. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamine maksekäsu kiirmenetluses	57
KOKKUVÕTE	62
Application of the Principle of Responsible Lending in consumer credit contracts	66
KASUTATUD MATERJALID	71
Kasutatud kirjandus	71
Kasutatud muud allikad	73

Kasutatud õigusaktid	77
Kasutatud kohtupraktika.....	78
LISAD	81

SISSEJUHATUS

Tänapäeval on laenu võtmise tavapärane osa ühiskonna ning majanduse toimimisest. Krediitoodete tarbimine võimaldab tarbijatel elukvaliteeti parandada ning ootamatult tekkinud kulutused, näiteks ravikulud, matusekulud vms, suurema vaevata katta. Finantstoodete kättesaadavus tagab ühiskonna ning majanduse aspektist positiivse võimalusena elavdada majandust ning kaasata ühiskonda inimesi. Siiski ei ole laenudel otsustav tähtsus ainult ühiskonna kasvu tarbeks – laenudel on negatiivne pool ülevõlgnevuse osas, eelkõige isiklike ja sotsiaalmajanduslike negatiivsete mõjude näol.¹

Hoolimata viimastel aastatel ühiskonda tabanud COVID-19 kriisist, energiakriisist, suurest inflatsioonitõustust ning kerkinud euriborist, on finantstoodete nõudlus 2022. aastal Eestis küll mõnevõrra kahanema hakanud, kuid jätkuvalt kõrge.² On selgitatud, et tarbijad kasutavad krediiti soovist tõsta oma elujärge. Krediidi taotlemisprotsess ning selle kasutamise mugavus on teinud krediidist käepärase maksevahendi tarbeesemete soetamiseks.³ Tehnoloogia kiire areng on turule toonud uusi mugavaid ning kergesti tarbitavaid krediidivorme. Aina enam kogub populaarsust n-ö lisakuludeta järelmaks ehk „osta nüüd, maksa hiljem“ (inglise keeles *buy now, pay later*) laenu⁴, mida pakuvad Eesti turul mitmed krediidiandjad.⁵ Inbanki ostude finantseerimise toodete juhi sõnul kasutavad „osta nüüd, maksa hiljem“ võimalusi peamiselt noored ning nimetatud makselahendust kasutatakse valdavalt igapäevaste ostude eest tasumiseks, näiteks rõivaste soetamiseks.⁶ Rahandusministeeriumi tellitud ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskuse RAKE poolt läbi viidud uuringu tulemusena

¹ Jørgensen, T. The Way to Over-indebtedness - Intensive Marketing, Easy Access to Loans and Insufficient Legislation (Denmark). - *Juridica International* XXII/2014, lk 88.

² Eesti Pank. Finantsstabiilsuse ülevaade 2/2022, lk 6-16. - Arvutivõrgus: https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2022-11/FSY2_2022_est_0.pdf (01.03.2023).

³ Niemi, J., Ramsay, I., Whitford, W. C. *Consumer Credit, Debt & Bankruptcy: Comparative and International Perspectives*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing 2009, lk 16. Näiteks on Liisi järelmaksu esindava Holm panga partnersuhete osakonna juht ajakirjanduses viidanud samuti järelmaksu vormistamise lihtsust ühe põhjusena, miks järelmaksuga tasumist üha enam kasutatakse. Vt Postimees. Kas „osta kohe, maksa hiljem“ makselahendus kaotab turult järelmaksu? Arvutivõrgus: <https://majandus.postimees.ee/7449045/kas-osta-kohe-maksa-hiljem-makselahendus-kaotab-turult-jarelmaksu> (09.02.2023).

⁴ Espenberg, S. jt. (Tellija: Rahandusministeerium), Krediidituru uuring, lk 21. Arvutivõrgus: <https://www.fin.ee/uudised/uuring-vaikelaenu-etagasimaksmisega-jatkuvalt-probleeme> (23.11.2022).

⁵ Näiteks pakuvad „osta nüüd, maksa hiljem“ lahendusi ESTO (ESTO pakub nimetatud makselahendust ka koostöös Boltiga, mida saab kasutada erinevates füüsilistes kui ka internetipoodides. Vt lähemalt BoltBlog. ESTO ja Bolt toovad koostöös turule järelmaksuvõimaluse Bolt Pay Later. Arvutivõrgus: <https://blog.bolt.eu/et/esto-ja-bolt-toovad-koostoo-turule-jarelmaksuvõimaluse-bolt-pay-later/> (09.02.2023), Inbank AS, Montonio Finance OÜ, Modena Estonia OÜ.

⁶ Vt Postimees. Kas „osta kohe, maksa hiljem“ makselahendus kaotab turult järelmaksu? Arvutivõrgus: <https://majandus.postimees.ee/7449045/kas-osta-kohe-maksa-hiljem-makselahendus-kaotab-turult-jarelmaksu> (09.02.2023).

selgus, et tarbijad ei käsitle järelmaksu finantskohustusena.⁷ Eeltoodust võib järeldada, et tõenäoliselt ei taju tarbijad laenukohustusena ka lisakuludeta järelmaksu ning tarbija võib kergemini sattuda olukorda, kus ta ei suuda enam võetud laenukohustusi teenindada ehk teisisõnu satub tarbija ülevõlgnevusse ja makseraskustesse.⁸ Ülevõlgnevuse (inglise keeles *overindebtedness*) puhul on tegemist olukorraga, kus üksikisik või leibkond ei ole võimeline võetud finantskohustusi täitma, sattudes seega makseraskustesse.⁹ Ülevõlgnevuse tekkimist on seostatud tarbijate nõrga finantskirjaoskusega¹⁰, mille kõrval viidatakse ka muudele põhjustele nagu töökaotus, perekriis, haiguse vms eraeluline sündmus, aga ka näiteks hasartmängusõltuvus ja oskamatus oma rahaasju õigesti hallata, mis viivad tarbija ebasoodsate või ülemäära kulukate krediititoiminguteni.¹¹

Finantsinspektsiooni 30. juuni 2022. aasta Eesti finantsteenuste turu ülevaate kohaselt hõivasid eraisikutele kuuluvad laenud ligi pool finantsteenuste kogumahust, so 16,6 miljardit eurot.¹² Eeltoodut kinnitab ka asjaolu, et Eesti kiirlaenu turgu iseloomustab pidev ja kiire kasvutendents. Sarnaselt laenuturu kiirele kasvule kasvab ka Eesti majapidamiste koguvõlg.¹³ Eesti Panga andmetel on 2023. aasta 31. jaanuari seisuga kodumajapidamistele antud laenude kogujääk 11,6 miljardit eurot ning väljastatud on üle 625 000 laenu.¹⁴ Võrdluses 2022. aasta jaanuarikuuga on kodumajapidamistele antud laenude kogujääk kasvanud 10,51%, seevastu väljastatud laenude arv on olnud marginaalne - 0,19%. Võrdluses 2020. aastaga on laenude kogujäägi kasv olnud aga 23,5%, väljastatud laenude arv on samal ajal langenud 23,47% võrra.¹⁵ Ka Julianus Inkasso on oma iga-aastases statistikas tõdenud, et kuigi makseraskustesse sattunud inimeste koguarv on 2022. aasta seisuga languses, kasvab jõudsalt keskmine võlasumma, milleks on 3 048 eurot võlgniku kohta. 2022. aasta märtsi seisuga on Eesti tarbijatel vähemalt 215 787 aktiivset maksehäiret (seejuures ei arvestata aktiivse maksehäire hulka parkimistrahve ja prügiveo arveid).¹⁶

⁷ Espenberg, S. jt, lk 11

⁸ *Ibidem*, lk 114.

⁹ Niemi, J., Ramsay, I., Whitford, W. C, lk 94.

¹⁰ *Ibidem*, lk 44.

¹¹ Cerini, D. V. Consumer Over-Indebtedness, Credit Contracts and Responsible Lending, lk 1. Arvutivõrgus: https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/globjur17&div=15&start_page=1&collection=journals&set_as_cursor=3&men_tab=srchresults (12.02.2023).

¹² Finantsinspektsioon. Eesti Finantsteenuste turg 30. juuni 2022. aasta seisuga, lk 4. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/fi_eft_juuni_2022_est_korr.pdf (01.03.2023).

¹³ Sein, K., Volens. U. Legal Problems and Regulations Related to Easy-access Non-secured Consumer Loans in Estonia. - *Juridica International XXII/2014*, lk 120.

¹⁴ Eesti Pank. Kodumajapidamistele antud laenude jääk ja arv laenuliigi, valuuta ja tagatise lõikes. Arvutivõrgus: <https://statistika.eestipank.ee/#/et/p/650/r/1172> (04.03.2023).

¹⁵ Vt joonised 1-2.

¹⁶ Julianus Inkasso. Statistika: eestlaste keskmine võlasumma kasvab aasta-aastalt. Arvutivõrgus: <https://julianus.ee/statistika-eeslase-keskmine-volasumma-kasvab-aasta-aastalt/> (04.02.2023).

Ülevõlgnevusse sattumine ei juhtu üleöö, vaid tegemist on pikemaajalise protsessiga.¹⁷ Tarbija ülevõlgnevusse sattumise vältimiseks on seadusandja ette näinud mitmeid regulatsioone, millega antakse tarbijale kui lepingu nõrgemale poolele ulatuslikum kaitse. Pärast 2007-2008. aasta ülemaailmset finantskriisi on mõistetud, et mitte ainult laenuvõtja ei pea olema mõistlik, vaid ka tarbijakrediidi andja peab toimima vastutustundlikult.¹⁸ Nii on Euroopa Liit kehtestanud krediidiandjatele kohustuse järgida vastutustundliku laenamise põhimõtet (inglise keeles *responsible lending*).¹⁹ Juba Euroopa Nõukogu 22. detsembri 1986. aasta direktiivis 87/102/EMÜ nähti ette, et tarbijat tuleks kaitsta ebaõiglaste krediidingimuste eest ning sedastati, et tarbijat saab paremini kaitsta, kui võtta vastu teatavad kõigi krediidivormide suhtes kohaldatavad nõuded.²⁰ Eelnimetatud direktiiv tunnistati kehtetuks 2008. aastal, mil võeti vastu uus, vastutustundliku laenamise põhimõtet käsitlev tarbijadirektiiv nr 2008/48/EÜ²¹. 01.07.2011 jõustusid Eestis võlaõigusseaduse muudatused, millega võeti üle vastutustundliku laenamise põhimõtted.²² Krediidiandjate tegevust mõjutas oluliselt ka 2015. aastal vastu võetud krediidiandjate- ja vahendajate seadus²³, mille eesmärgiks oli ühtlustada finantsturul tegutsevatele ettevõtjatele kehtivaid nõudeid ning tõhustada nende vastutust oma tegevusega seotud nõuete täitmise eest.²⁴

Käesolev magistritöö keskendub tarbijaga sõlmitavatele krediidilepingutele, teisisõnu tarbijakrediidilepingutele. Võlaõigusseaduse kohaselt on tarbijakrediidileping krediidileping, millega oma majandus- või kutsetegevuses tegutsev krediidiandja annab või kohustub andma tarbijale krediiti või laenu (VÕS § 402 lg 1). Arvestades magistritööle seatud mahupiirangut, keskendub käesolev magistritöö peaaesjalikult VÕS § 403⁴ lõikes 1 sätestatud lepingueelsetele kohustustele omandada piisav teave, mis võimaldab hinnata tarbija krediidivõimelisust. Autor

¹⁷ Niemi, J., Ramsay, I., Whitford, W. C, lk 91.

¹⁸ Cherednychenko, O. O. The proposal for a new EU Consumer Credit Directive: towards responsible lending in the digital age?, lk 1 Arvutivõrgus: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.utlib.ut.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=7&sid=60db6f98-a510-4be9-9915-8a893838a695%40redis> (03.03.2023).

¹⁹ Koll, K. Vastutustundliku laenamise põhimõte, lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/media/332/download> (03.03.2023).

²⁰ Euroopa Nõukogu 87/102/EMÜ, 22. detsember 1986, tarbijakrediiti käsitlevate liikmesriikide õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta, lk 1 - ELT L 042.

²¹ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ, 23.04.2008, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ - ELT L 133

²² Sh tänaseks kehtetuks tunnistatud §-s 403².

²³ Krediidiandjate ja -vahendajate seadus – RT I, 03.06.2022,18.

²⁴ Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu. 795 SE. Seletuskiri, lk 1. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/950bdd45-ccf9-468c-b66e-511edbd6e3f/krediidiandjate-ja-vahendajate-seadus> (20.03.2023).

ei käsitle töös lepinguelse teabe esitamise kohustuse, vajaliku teabe andmis- ja nõustamiskohustusega seonduvat.

Magistritöö teema valikut mõjutas asjaolu, et kuigi krediidiandjatel on kohustus krediidi väljastamisel järgida vastutustundliku laenamise põhimõtteid, hakkas ajakirjanduse ja kohtunike endi kommentaaridest ilmnema, et vastutustundliku laenamise printsiipi ei järgita siiski piisavalt, tehakse seda näilikult või jäetakse üldse kohaldamata.²⁵ Näiteks on Julianus Inkasso oma statistikas viidanud asjaolule, et võlamenetluse alustamisel on enam kui pooltel juhtudel aktiivne maksehäire olemas.²⁶ Eeltoodu viitab sellele, et krediidiandjad ei täida krediidi andmisel vastutustundliku laenamise põhimõtet piisavalt.²⁷ Lisaks on Finantsinspeksioon teinud korduvalt krediidiandjatele ettekirjutusi tarbijakrediidi andmist puudutava siseregulatsiooni vastavuse osas.²⁸ Vastutustundliku laenamise aktuaalsusega on tekkinud ka mitmeid uusi küsimusi, nagu näiteks kas tuleks kehtestada teabe kogumise miinimumnõuded ja laenu teenindamise piirmäär, kas tarbijakrediidiga seotud vaidlused peaks lahendatama võistlevas hagimenetluses, kas seadused ei jäta liiga laia tõlgendusruumi kohtutele, kas piisavalt arvestatakse asjaoluga, et krediidiandjad kasutavad otsuste tegemisel automatiseeritud hindamissüsteeme. Autori hinnangul tuleneb teema aktuaalsus ka asjaolust, et teadaolevalt on viimased magistr tööde vastutustundliku laenamise teemal kaitstud enne 2015. aastat.²⁹ Tarbijate käitumisharjumused ja eelistused on aga viimase 8 aasta jooksul oluliselt muutunud ning aina enam pannakse rõhku krediidi kiirele ja hõlpsale kättesaadavusele.³⁰

²⁵ 2022 aasta sügisel ilmus Eesti Päevalehe, Eesti Ekspressi ja Maalehe ühine artiklisari „Võla võim“, mis kajastas Eesti kiirlaenu toimuvat, sh jutustati lood inimestest, kellele kiirlaenufirmad väljastasid laenu olenemata juba tekkinud makseraskustest, käimasolevatest täitemenetlustest, kasiinosõltuvusest jms. Vt täpsemalt: Eesti Päevaleht. Võla võim. Arvutivõrgus: <https://epi.delfi.ee/kategooria/120000022/vola-voim> (10.12.2022). Samuti näitab kohtupraktika, et vastutustundliku laenamise põhimõtet ei järgita, ei järgita piisavalt või järgitakse üksnes formaalselt.

²⁶ Julianus Inkasso. Statistika: eestlaste keskmine võlasumma kasvab aasta-aastalt. Arvutivõrgus: <https://julianus.ee/statistika-eestlaste-keskmine-volasumma-kasvab-aasta-aastalt/> (04.02.2023).

²⁷ Näiteks on ka Läti kohtupraktikas enimkasutatud argument kohtus, et krediidiandja ei ole krediidivõimelisuse hindamist teostanud piisava hoolsusega, Vt täpsemalt Kačevska, I. A Strict Regulatory Framework for SMS Credit and Its Effectiveness in Latvia. - Juridica International XXII/2014, lk 145.

²⁸ Finantsinspeksioon tegi 14.03.2023 ettekirjutuse Swedbank Liising AS-le, kuivõrd inspeksioon tuvastas kontrolli käigus, et Swedbank Liising AS-i tarbijate krediidivõimelisuse hindamist puudutavad sise-eeskirjad ja sisemised protseduurid ei vasta krediidiandjate ja -vahendajate seaduse nõuetele (vt täpsemalt: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-swedbank-liising-ile-ettekirjutuse>). Samadel asjaoludel tegi Finantsinspeksioon 07.03.2023 ettekirjutuse AS-le LHV Finance (vt täpsemalt: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-ile-lhv-finance-ettekirjutuse>), 01.11.2022 Luminor Liising AS-le (vt täpsemalt: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-luminor-liising-ile-ettekirjutuse>) ning 27.09.2022 kahele Coop Pank grupi ettevõttele (vt täpsemalt: <https://www.fi.ee/et/uudised/finantsinspeksioon-tegi-kahele-coop-pank-grupi-ettevottele-ettekirjutuse>).

²⁹ Autor peab siinkohal silmas ennekõike Tartu Ülikools kaitstud magistr tööid.

³⁰ European Commission. Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Consumer Credits. SWD (2021) 170 final, lk 15. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0170&from=EN>

Magistritöö üheks hüpoteesiks, et nii tarbijadirektiivis 2008/48/EÜ kui ka siseriiklikus õiguses toodud kaitsemeetmed on ebapiisavad vastutustundliku laenamise põhimõtte tagamiseks, mistõttu ei kindlusta need ära hoida tarbijate ülevõlgnevusse sattumise ohtu. Autori hinnangul võivad ebapiisavad kaitsemeetmed seisneda eelkõige vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamiseks tehtavate toimingute ja miinimumnõuete mitmeti tõlgendatavuses. Töö teiseks hüpoteesiks on, et täna kehtivad menetlusnormid ei taga kohtutele piisavalt võimalusi hinnata vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist krediidiandja poolt. Magistritöö eesmärgi saavutamiseks ja töös esitatud hüpoteeside kontrollimiseks vastatakse järgmistele küsimustele:

1. Kuidas krediidiandjad tõlgendavad vastutustundliku laenamise põhimõtet ning sellest tulenevaid kohustusi (teabe kogumise kohustust ning krediidivõimelisuse hindamise kohustust) ja kuidas erinevad tõlgendused mõjutavad põhimõtte järgimist krediidiandjate poolt?
2. Milline on tarbija osa vastutustundliku laenamise põhimõtte eesmärkide saavutamisel ja kuidas mõjutab vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist tarbija võimalike õiguskaitsevahendite kasutamise võimalus krediidiandja vastu?
3. Millises ulatuses täidetakse vastutustundliku laenamise nõudeid ja kuivõrd mõjutavad täitmise ulatust kehtivad normid?
4. Kuidas tõlgendavad kohtud vastutustundliku laenamise põhimõtet ja millises ulatuses põhimõtet kohtumenetluses järgitakse?
5. Millises ulatuses võimaldavad kehtivad tsiviilkohtumenetluse sätted järgida vastutustundliku laenamise põhimõtet nii hagimenetluses kui ka maksekäsu kiirmenetluses ja kas oleks vaja teha muudatusi kehtivates seadustes?

Alaküsimustena on autor uurinud, millised on krediidiandjate võimalused kontrollida tarbija teovõimet, millised on tarbija krediidivõimelisuse hindamata jätmise või tarbija enda poolt valeandmete esitamise õiguslikud tagajärjed.

Magistritöö õigusliku probleemi lahendamiseks on kasutatud kaht erinevat meetodikat. Esiteks antakse VÕS § 403⁴ lõikele 1 ja tarbijakrediidi direktiivi artikli 8 lõikele 1 sisu grammatilise, süstemaatilise ja teleoloogilise tõlgendamise abil. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamise sisustamiseks on töös kasutatud ka kohtulahendite empiirilist uurimist. Magistritöös on analüüsitud Eesti kohtute vastavaid lahendeid, selgitamaks, kuidas on kohtud sisustanud nimetatud põhimõtte järgimise ulatust. Kuivõrd Euroopa Liidu õigusel on oluline osa töö eesmärgi täitmisel, analüüsiti ka Euroopa Kohtu praktikat. Analüüsi tulemusi uuritakse võrdlevõigusliku meetodi abil, selgitamaks välja, kuivõrd erinevalt sisustatakse

vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist riigisiseses õiguses Euroopa Liidu õigusest. Uurimisküsimustele vastamiseks on aluseks võetud asjakohane Eesti kõikide kohtuastmete praktikat ning Euroopa Kohtu praktika ning Eesti ja rahvusvaheline õiguskirjandus. Töös on kasutatud VÕS, TsÜS ja TsMS kommentaare, asjakohast õiguskirjandust, Juridica artikleid ja Rahandusministeeriumi tellitud ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusüritingute keskuse RAKE poolt läbiviidud krediidituru uuringut.

Seatud eesmärkide saavutamiseks on magistritöö jagatud viieks peatükiks. Töö esimeses peatükis annab autor ülevaate krediidiandja teabe kogumise kohustuse sisust, analüüsid seesjuures kas õiguskirjanduses ja/või kohtupraktikas on seatud teabe kogumisele miinimumnõudeid, mille puhul saaks öelda, et krediidiandja on kogunud teavet piisavalt. Lisaks analüüsib autor, kas seadusandja on kehtestanud piisava regulatsiooni, mis võimaldaks krediidiandjal hinnata tarbija teovõimet enne krediidilepingu sõlmimist.

Kuivõrd vastutustundliku laenamise põhimõtte paneb kohustuse ka tarbijale, käsitleb töö teine peatükk tarbija lepingueelset kohustust esitada krediidiandjale õige ja täielik teave enda krediidivõimelisuse kohta. Tarbija poolt valeandmete esitamise tagajärjel võib krediidiandja teha tarbija krediidivõimelisuse osas vale otsuse ning väljastab laenu isikule, kes ei ole võimeline seda teenindama. Seetõttu analüüsib autor valeandmete esitamise kaasnevaid tagajärgi ning asjakohast kohtupraktikat.

Töö kolmandas peatükis analüüsib autor VÕS § 403⁴ lõike 1 punktist 2 tulenevat krediidivõimelisuse hindamise kohustust, käsitledes seesjuures automatiseeritud hindamissüsteemide kasutamise kaasnevaid võimalikke riiveid isiku põhiõigustele. Samuti arutleb autor tarbimislauendele laenu teenindamise piirmäära rakendamise olulisuse ja vajalikkuse üle.

Töö neljandas peatükis käsitletakse vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisega kaasnevaid tagajärgi, eristades sealjuures tsiviilõiguslikke tagajärgi ning avalik-õiguslikke tagajärgi.

Töö viimases ehk viiendas peatükis uuritakse, kuidas rakendub vastutustundliku laenamise põhimõtte kaitsefunktsioon tsiviilkohtumenetluses. Eelkõige otsitakse vastust küsimusele, kas vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrolli peetakse oma olemuse poolest õiguse kohaldamise küsimuseks, mida kohus peab hindama omaalgatuslikult või saab tegemist olla

üksnes tarbija vastuväitega ning millised võimalused on kohtul vastutustundliku laenamise rikkumist kontrollida maksekäsu kiirmenetluses. Muu hulgas arutletakse, kas tarbijakrediidi asjades on paslik kinnitada kohtulikke kompromisse ning teha tagaseljaotsuseid ilma, et eelnevalt oleks vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist kohtu poolt kontrollitud.

Magistritööd iseloomustavad märksõnad: tarbijalepingud, lepinguõigus, võlaõigus.

1. Krediidiandja kohustus koguda teavet

1.1. Krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtte subjektina

Vastutustundliku laenamise põhimõtte on eelkõige sätestatud VÕS-s ning selle eesmärgiks on kaitsta laenuvõtjat üle jõu käiva krediidilepingu sõlmimise eest. Võlaõigusseaduse § 403⁴ lg 1 järgi on krediidiandjal kohustus järgida tarbijakrediidi andmisel vastutustundliku laenamise põhimõtet, st krediidiandja on kohustatud koguma teavet tarbija krediidivõimelisuse kohta ning hindama tarbija krediidivõimet. Sama paragrahvi lõige 2 näeb ette, et krediidiandja peab toimima tarbija krediidivõimelisuse hindamisel nõuetekohase hoolsusega ja võtma arvesse kõiki talle teadaolevaid asjaolusid, mis võivad mõjutada tarbija võimet krediit lepingus kokkulepitud tingimustel tagasi maksta. Muu hulgas peab krediidiandja arvestama tarbija varalist seisundit, tema regulaarset sissetulekut, teisi varalisi kohustusi, varasemate maksekohustuste täitmist ja tarbijakrediidilepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju.

Vastutustundliku laenamise põhimõtte nõuab, et krediidiandjad ei tegutseks mitte üksnes enda huvides³¹, vaid arvestaksid ka tarbija parimate huvidega krediidi andmise igas etapis.³² Ka hea panganduse tava sätestab kohustuse käituda laenusuhte loomisel vastutustundlikult.³³ Õiguskirjanduses³⁴ on asutud seisukohale, et vastutustundliku laenu andmine on tihedalt seotud vastutustundliku laenu võtmisega ehk Finantsinspektsiooni selgituse³⁵ kohaselt on laenuvõtjatel kohustus ka ise hinnata, kas nad on võimelised laenu teenindama. Laenuandja ja laenusaaaja vahelises suhtes on vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamise kohustuse põhisisuks krediidiandja kohustus hinnata piisavalt laenusaaaja krediidivõimekust, tagamaks, et laenu ei anta isikule, kelle puhul on tõenäoline, et ta ei suuda seda oma jooksvast sissetulekust või muust eluks otseselt mittevajalikust varast tagasi maksta.³⁶ Eelkõige tähendab see, et laenusaaaja on võimeline tagastama laenu liigsete rahaliste raskusteta ehk tarbija ei pea oma

³¹ Cherednychenko, O. O, lk 1.

³² European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 16. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

³³ Eesti Pangaliit. Hea pangandustava. Arvutivõrgus: <https://www.pangaliit.ee/hea-tava/hea-pangandustava> (04.03.2023).

³⁴ Jørgensen, T, lk 79.

³⁵ Finantsinspektsioon. Varasemast kiiralaenupreeriast tänasesse inkassoitke. Arvutivõrgus: <https://www.fi.ee/et/blogi/varasemast-kiiralaenupreeriast-tanasesse-inkassoitke> (04.03.2023).

³⁶ TrtRnKo 2-21-129359, p 12.

kohustuste täitmiseks võtma täiendavaid laene ega satu viivituse teiste kohustuste täitmisel.³⁷ Nimetatud põhimõte eeldab krediidiandjalt, et viimane tunneks oma klienti, mis tähendab kohustust hinnata enne krediidilepingu sõlmimist tarbija võimekust laen tagasi maksta. Samuti on krediidiasutusel kohustus enne lepingu sõlmimist klienti sõnaselgelt teavitada, millised ohud võivad tekkida seoses laenu tagasimaksmisega.³⁸ Seejuures kohustab VÕS § 403⁴ lg 9 krediidivõimelisust kontrollima iga kord enne krediidisumma või krediidi ülempiiri muutmist.

Olenemata sellest, et riigisiseses õiguses on vastutustundliku laenamise põhimõte reguleeritud eeskätt 2016. aastal jõustunud VÕS §-s 403⁴, tuli krediidiandjal vastutustundliku laenamise põhimõtet järgida ka juba varem. Näiteks nähti vastutustundliku laenamise põhimõte sõnaselgelt ette 2011. aastal jõustunud ning praeguseks kehtetus VÕS §-s 403² ning enne 2011. aastat võis nimetatud põhimõtet sisuliselt tuletada ka võlaõigusseaduse üldnormidest. Nii on Riigikohus enne VÕS § 403² kehtima hakkamist järeldanud vastutustundliku laenamise põhimõtet VÕS § 14 lõike 1 esimesest lausest. Riigikohus sedastas, et professionaalsel krediidiandjal on kohustus koguda andmeid, läbi viia krediiditaotleja krediidivõimekuse analüüs ning hindama erapooletult, kas krediidist võib tekkida krediiditaotlejale olulisi raskusi ja kokkuvõttes kahjulikke majanduslikke tagajärgi.³⁹ Nimelt näeb VÕS § 14 lg 1 ette kaitsekohustuse, mille kohaselt lepingueelseid läbirääkimisi pidavad isikud peavad mõistlikult arvestama üksteise huvide ja õigustega. Pooltel on seega lepingu ettevalmistamise faasis üldine kohustus käituda läbirääkimiste ajal või muul viisil lepingu sõlmimist ette valmistades lepingu teise poole suhtes heas usus. VÕS § 14 lg 1 teine lause sedastab, et lepingu sõlmimise ettevalmistamise käigus esitatavad andmed peavad olema tõesed. Lepingu sõlmimise ettevalmistamisel on lepingupooltel ebavõrdne võimalus saada kätte informatsiooni, mis on lepingu sõlmimiseks oluline ja vajalik, mistõttu on asetuvad pooled läbirääkimistel ebavõrdsesse positsiooni.⁴⁰ Näiteks ei pruugi krediidiandja saada täielikku teavet tarbija maksevõimelisuse kohta, kuivõrd tegelik teave tarbija krediidivõimelisuse kohta on ainult tarbijal endal. VÕS § 14 lg 2 paneb pooltele kohustuse teatada teisele poolele kõigist asjaoludest, mille vastu teisel poolel on lepingu eesmärgi arvestades äratuntav oluline huvi. Lepingueelse teatamiskohustuse näol on tegemist ühe olulisema hea usu põhimõtte väljendusega. Teatavaks tuleb teha eelkõige andmed, mis teisele lepingupoolele kättesaadavad ei ole ning seda eriti juhul, kui need andmed puudutavad lepingu täitmist. Siiski on

³⁷ Varul, P. jt VÕS § 403⁴/3.1.1. - Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2019.

³⁸ HMKo 2-20-16602, p 17.5.

³⁹ RKTko 3-2-1-136-12, p 24.

⁴⁰ Varul, P. jt VÕS § 14/4.4. - Võlaõigusseadus I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.

õiguskirjanduses jaatud lepingupoole kohustust hankida täiendavat teavet oma huvide kaitsmiseks.⁴¹

Vastutustundliku laenamise printsiibi järgimist toetavad ka reklaamiseadus (RekS), tarbijakaitseseadus (TKS), krediitiasutuste seadus (KAS) ning krediidiandjate ja -vahendajate seadus (KAVS). KAS § 83 lõike 3 järgi on krediitiasutus kohustatud laenude andmisel ja jälgimisel järgima krediitiasutuse sisemisi krediteerimise põhiprintsiipe, häid pangandustavasid ja vastutustundliku laenamise põhimõtet. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamiseks on krediitiasutus kohustatud koguma ja säilitama andmeid kliendi rahaliste kohustuste suuruse ja maksekohustuste täitmise kohta ning kasutama neid andmeid kliendi jaoks mõistliku laenukoormuse arvutamiseks. Riigikohtu hinnangul sätestab KAS § 83 lg 3 krediidiandjatele eraõiguslikke kohustusi ka klientide suhtes, mitte ei kehtesta üksnes avalik-õiguslike normatiivide järgimise kohustust.⁴² Sealjuures on Riigikohus KAS § 83 lõikest 3 järeldanud, et krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamise kohustuse põhisuiks on hinnata krediitisaaja krediitvõimelisust piisavalt, tagamaks, et krediiti ei antaks isikule, kelle puhul on tõenäoline, et ta ei suuda seda jooksvast sissetulekust või muust eluks otseselt mittevajalikust varast tagasi maksta, tagades selliselt, et laenuvõtja ei satu krediidi tõttu „laenuorjusse“.⁴³

Nagu öeldud, reguleerib vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist ka KAVS. KAVS-i vastuvõtmise eesmärk oli tagada nii tarbijate õiguste ulatuslikum kaitse kui ka laiendada tarbijate finantsteadlikkust ning informeeritust läbi krediidiandjatele ja -vahendajatele pandud kohustuste ja vastutuse suurendamise.⁴⁴ KAVS § 44 lg 2 kohaselt peab krediidiandja või -vahendaja sise-eeskiri tagama, et teenuste osutamine on muu hulgas kooskõlas vastutustundliku laenamise põhimõttega. KAVS § 47 lg 1 ja lg 4 kohaselt peab krediidiandja või -vahendaja tarbijale krediidi andmisel või krediidi vahendamisel täitma tarbijale piisavate selgituste ja teabe esitamise, tarbija krediitvõimelisuse hindamise ning muid vastutustundliku laenamise nõudeid ning tegema kindlaks, kas tarbija on võimeline oma kohustusi kokkulepitud tingimustel täitma.

⁴¹ Varul, P. jt VÕS § 14/4.4.

⁴² RKTko 2-14-21710/105, p 25.2.

⁴³ RKKo 2-14-21710 p 25.3; RKKo 3-2-1-169-13, p 21.

⁴⁴ Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu. 795 SE. Seletuskiri, lk 39. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/950bdd45-ccf9-468c-b66e-511edbd6e3f/krediidiandjate-ja-vahendajate-seadus> (20.03.2023).

Tarbijakrediidisätted, mis kehtestavad krediidiandjale imperatiivsed miinimumnõuded, põhinevad valdavalt Euroopa Liidu tarbijakrediidi direktiividel.⁴⁵ Euroopa Liidu seadusandja nägi tarbijat kaitsva regulatsiooni ette juba Euroopa Liidu toimimise lepingus. ELTL artikkel 169 sätestab, et tarbijate huvide edendamiseks ja kõrgetasemelise tarbijakaitse tagamiseks tuleb liidul aidata kaitsta tarbijate tervist, turvalisust ja majanduslikke huve, samuti edendada nende õigust teavitamisele, koolitamisele ja organiseerumisele oma huvide kaitseks.⁴⁶ Kuigi Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ (edaspidi tarbijakrediidi direktiiv) ei kasuta terminit „vastutustundliku laenamise põhimõte“, kohustab direktiivi põhjenduspunkt 26 siiski võtma asjakohaseid meetmeid, et edendada vastutustundliku teenusepakkumise põhimõtteid krediidisuhte kõikides etappides, võttes arvesse oma krediidituru eripära. Põhjenduspunkt 26 nimetab meetmetena näiteks tarbijate teavitamist ja harimist, sealhulgas hoiatusi maksete tasumata jätmise ja ülelaenamisega seotud riskide kohta. Eelnevale lisaks kohustab tarbijakrediidi direktiivi põhjenduspunkt 19 andma tarbijale enne krediidilepingu sõlmimist krediidingimuste ja -kulude ning oma kohustuste kohta adekvaatset teavet, tagades sellega krediidilepingu täieliku läbipaistvuse ja võrreldavuse. Euroopa Kohus on mitmel korral selgitanud, et läbipaistvus võrdub ettenähtavusega: tarbijakrediidileping on läbipaistev, kui keskmine tarbija on võimeline tingimuste õiguslikke tagajärgi ette nägema.⁴⁷ Seega on tarbijakrediidi direktiivi eesmärk kõikide tarbijate huvide kõrge ja samaväärse kaitse tagamine, vältides eelkõige vastutustundetult laenu andmist. Muu hulgas on krediidiandjad tarbijakrediidilepingu sõlmimisel seotud ka laiemate kohustustega, kui tarbijakrediidi direktiiv, näiteks direktiiv 2015/2366 makseteenuste kohta (PSD2) ja isikuandmete kaitse üldmäärus (GDPR) (määrus 2016/679).⁴⁸

⁴⁵ Tarbijakrediidi direktiivide all on autor mõelnud nõ tavalise tarbijakrediidi direktiivi ehk Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ ning elamukinnisvaraga seotud tarbijadirektiivi ehk Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2014/17/EL elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingute kohta.

⁴⁶ Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid. - ELT C 326, 26.10.2021.

⁴⁷ Pavillon, C., Schmitz, B. Measuring Transparency in Consumer Contracts: The Usefulness of Readability Formulas Empirically Assessed, lk 1. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?VPath=bibdata%2Fzeits%2Fucml%2F2020%2Fcont%2Fucml.2020.191.1.htm&readable=Parallelfundstellen&IsSearchRequest=True&HLWords=on&JumpType=SingleHitJump&JumpWords=Measuring%2BTransparency%2Bin%2BConsumer%2BContracts%253a%2BThe%2BUsefulness%2Bof%2BReadability%2BFormulas%2BEmpirically%2BAssessed> (22.02.2023).

⁴⁸ European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 11. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

2021. aastal avalikustati uue tarbijakrediidi ettepanek. Vt täpsemalt: Brüssel, 30.6.2021, COM(2021) 347 final, 2021/0171(COD). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv tarbijakrediidi kohta.

Kuigi tarbijakrediidi direktiivi artikli 2 punkti 2 kohaselt ei kuulu direktiivi kohaldamisalasse krediidilepingud, mille puhul antakse krediiti ilma intressita ega nõuta muude tasude maksmist, ja krediidilepingute, mille kohaselt tuleb krediit tagasi maksta kolme kuu jooksul ning mille puhul tuleb maksta kõigest tähtsusetuid tasusid, näeb on Eesti seadusandja direktiivi kohaldamisala laiendanud. Nii näeb võlaõigusseadus ette, et krediidilepingutele, mille alusel tuleb krediit tagasi maksta kolme kuu jooksul ning mille puhul tuleb maksta väheolulisi tasusid, kohaldatakse VÕS § 407 lõikes 2¹ sätestatud (VÕS § 403 lg 5³). VÕS § 407 lg 2¹ järgi peab krediidiandja andma tarbijale võimaluse võrrelda erinevaid pakkumisi, et ta saaks kõiki asjaolusid arvestades teha otsuse sõlmida krediidileping. Selleks peab krediidiandja või krediidivahendaja esitama tarbijale mõistliku aja jooksul, enne kui tarbija on sõlminud lepingu või seotud oma pakkumusega, püsival andmekandjal krediidiandja poolt pakutavatele lepingutingimustele.

Seega on vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine seadusest tulenev lepingulise iseloomuga kohustus, mille rikkumisele saab tarbija igal ajal tugineda.⁴⁹ Sisuliselt on tegemist ainsa meetmega, mis võib otseselt takistada laenu väljastamist vastutustundetult.⁵⁰ Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks tuleb krediidiandjal anda tarbijale teavet krediidilepingu kohta, omandada teave, mis võimaldab hinnata, kas tarbija on võimeline krediiti tagastama ning hindama tarbija krediidivõimelisust. Teadusartiklites on asutud aga seisukohale, et tarbijakrediidi direktiivi kohaselt piirdub vastutustundliku laenamise tegelik tähendus vaid selgitamis- ja avalikustamiskohustusega ning määratlemata kohustusega hinnata tarbija krediidivõimelisust.⁵¹ Praeguseks on siiski laialt levinud seisukoht, et finantssektor peab krediiti väljastama vastutustundlikult selleks, et kaitsta tarbijaid ülevõlgnevusse sattumise eest.⁵² Euroopa Liidu seadusandja on rõhutanud, et laieneval krediiditurul on oluline, et krediidiandjad ei tegeleks vastutustundetult laenamisega ega annaks krediiti ilma eelneva krediidivõimelisuse hinnanguta.⁵³

⁴⁹ Vt nt TrtRnKo 2-21-129359, p 17.

⁵⁰ Jørgensen, T, lk 79.

⁵¹ Ferretti, F. The over-indebted European consumers: quo vadis personal insolvency law?, lk 5 Arvutivõrgus: [https://uk.westlaw.com/Document/I364E6610BC9711E68ADEF7F2C41C7185/View/FullText.html?originationContext=document&transitionType=SearchItem&ppcid=5353dd89771447b882b15554f8bb6425&contextData=\(sc.Search\)&navigationPath=Search%2Fv1%2Fresults%2Fnavigation%2Fi0ad6ad3f0000187428a9fbcfbaaa561&listSource=Search&listPageSource=9ffcd8106b6822ad1914360a0af9abfe&list=RESEARCH_COMBINED_WLUK&rank=10&comp=wluk#co_pageContainer](https://uk.westlaw.com/Document/I364E6610BC9711E68ADEF7F2C41C7185/View/FullText.html?originationContext=document&transitionType=SearchItem&ppcid=5353dd89771447b882b15554f8bb6425&contextData=(sc.Search)&navigationPath=Search%2Fv1%2Fresults%2Fnavigation%2Fi0ad6ad3f0000187428a9fbcfbaaa561&listSource=Search&listPageSource=9ffcd8106b6822ad1914360a0af9abfe&list=RESEARCH_COMBINED_WLUK&rank=10&comp=wluk#co_pageContainer) (18.03.2023).

⁵² Mak, V. What is Responsible Lending? The EU Consumer Mortgage Credit Directive in the UK and the Netherlands, lk 411. Arvutivõrgus: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.utlib.ut.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d8279b65-363c-4d8b-a74e-3731b762cbe0%40redis> (20.03.2023)

⁵³ Direktiiv 2008/48/EÜ, põhjenduspunkt 26.

1.2. Krediidiandja teabe kogumise kohustuse sisu

VÕS § 403⁴ lg 1 p 1 järgi tuleb krediidiandjal vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks enne krediidilepingu sõlmimist omandada teave, mis võimaldab tal hinnata, kas tarbija on võimeline krediiti lepingus kokku lepitud tingimustel tagasi maksma ehk teisisõnu tuleb krediidiandjal hinnata, kas tarbija on krediidivõimeline. Nimetatud kohustuse täitmisel peab krediidiandja lähtuma ka krediidiandjate ja -vahendajate seaduse § 49 lg 1 p-des 1–7, lg 2 p-des 1–3, lg 3 p-des 1–3 ja lg-s 2 sätestatust. Krediidiandja peab teavet koguma nii tarbijalt endalt kui ka siseallikatest, avalikest andmebaasidest ning võimalusel muudest allikatest.⁵⁴ Seejuures peab krediidiandja tarbijalt saadud teavet VÕS § 403⁴ lg 4 teisest lausest tulenevalt vastavalt krediidiandjate ja -vahendajate seaduse § 50 lg-tele 3 ja 4 kontrollima. KAVS § 50 lg 3 kohaselt peab krediidiandja tegema mõistlikke pingutusi, et kontrollida tarbija esitatud teavet, arvestades KAVS-is ja VÕS-is sätestatud nõudeid informatsiooni kogumisele ja tuginedes võimaluse korral talle iseseisvalt kättesaadavale teabele. KAVS § 50 lg 4 kohaselt kontrollib krediidiandja tarbija esitatud teavet tema sissetulekute ja kohustuste kohta, tuginedes võimaluse korral tarbija esitatud krediidiasutuse konto väljavõttele, kui muu kogutud teave ei ole piisav tarbija krediidivõimelisuse hindamiseks. Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu seletuskirjas on selgitatud, et krediidiandjal või -vahendajal ei tule tarbija pangakonto väljavõtet küsida juhul, kui sise-eeskirjas on krediidivõimelisuse hindamise metoodikas välja toodud, kuidas kogutakse tarbija kohta infot muudest allikalt viisil, et see oleks piisav tarbija krediidivõimelisuses veendumiseks.⁵⁵ Kohtupraktikas on seevastu minimaalseks teabeks peetud aga pangakonto väljavõtte küsimist piisavalt pika ajavahemiku kohta, mis võimaldaks adekvaatselt tarbija krediidivõimelisust hinnata.⁵⁶ Tallinna Ringkonnakohus on selgitanud, et vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks on krediidiandjal kohustus aktiivselt tegutseda selleks, et omandada teavet kostja krediidivõimelisuse kohta.⁵⁷

Krediidiandja või -vahendaja kogub krediidivõimelisuse hindamise eesmärgil teavet, mis on hilisema krediidiotsuse tegemise aluseks. Nimetatud teavet kogutakse nii tarbijalt, kes on kohustatud esitama krediidiandjale või -vahendajale krediidiotsuse tegemiseks kogu asjakohase

⁵⁴ Finantsinspektsioon. Soovituslik juhend. Vastutustundliku laenamise nõuded (kehtetu alates 30.06.2021), p 7.3. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/Soovituslik_juhend_Vastutustundlik_laenamine_3.pdf (12.03.2023).

⁵⁵ Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu. 795 SE. Seletuskiri, lk 44. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/950bdd45-ccf9-468c-b66e-511edb1d6e3f/krediidiandjate-ja-vahendajate-seadus> (20.03.2023).

⁵⁶ Vt nt TlnRnKo 2-22-104201, p 32; HMKo 2-20-16602, p 17.5; 2-18-977, TlnRnKo 2-21-141905, p 10.1; PMKo 2-21-143340 p 9.

⁵⁷ TlnRnKo tsiviilasjas 2-18-124589 p 48.

informatsiooni kui ka siseallikatest, avalikest andmekogudest ning võimalusel muudest allikatest. Krediidiandja või -vahendaja teavitab tarbijat sellest, missugust teavet peab tarbija enda kohta krediidiandjale või -vahendajale krediidivõimelisuse hindamiseks esitama. Ka Finantsinspeksiooni välja antud soovitusliku juhendi Euroopa Pangandusjärelevalve (EBA) suunistes laenude väljastamise ja jälgimise kohta on sedastatud, et krediidasutused ning krediidiandjad peavad omama piisavat, täpset ja ajakohast teavet tarbija krediidivõimelisuse hindamiseks.⁵⁸ Seejuures ei ole piisav üksnes maksehäirete puudumise tuvastamine Krediidiinfost.⁵⁹ Tarbija on eelkõige krediidivõimeline olukorras, kus krediidivõimelisuse hindamise kohaselt on tõenäoline, et tarbija suudab krediidilepingust tulenevad kohustused lepingus kokkulepitud tingimustel täita.⁶⁰

VÕS § 403⁴ lõike 2 teise lause kohaselt peab krediidiandja tarbija krediidivõimelisuse hindamisel arvesse võtma kõik talle teadaolevad asjaolud, mis võivad mõjutada tarbija võimet krediit tagasi maksta, sealhulgas tarbija varalise seisundi, regulaarse sissetuleku, teised varalised kohustused, varasemate maksekohustuste täitmise ja tarbijakrediidilepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju. Seadusandja on kõikide teadaolevate asjade all pidanud eelkõige silmas andmeid tarbija varalise seisundi, regulaarse sissetuleku, teiste finantskohustuste ja varasemate maksekohustuste kohta. Ka Euroopa Liidu elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingute direktiiv 2014/17/EL artikli 20 punkti 1 kohaselt seisneb tarbija krediidivõimelisuse hindamine tema sissetulekute, väljaminekute ning muud rahalist ja majanduslikku olukorda käsitleval vajalikul, piisaval ja proportsionaalsel teabel. Seejuures tuleb krediidiandjal VÕS § 403⁴ lg 1 punktis 1 nimetatud kohustust järgida piisava nõuetekohase hoolsusega (VÕS § 403⁴ lg 2). Tartu Ringkonnakohus on nõuetekohast hoolsust sisustanud seejuures kohustusega teha kindlaks, kas tarbijal on arveid veel teistes pankades või on samas pangas teisi kontosid aga ka kohustusega küsida tarbijalt selgitusi tema varalise olukorra kohta (näiteks tuleks selgitusi küsida juhul, kui klient teostab sageli rahasummade edasi-tagasi ülekandeid teise isikuga).⁶¹ Riigikohus on hoolsuskohustuse osas selgitanud, et professionaalne krediidiandja peab välja selgitama, kas ja millist osa ebamäärase tähistusega laekumisest laenuaotleja pangakontole saab pidada laenuaotleja sissetulekuks

⁵⁸ Finantsinspeksioon. Soovituslik juhend Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suuniste „Suunised laenude väljastamise ja jälgimise kohta.“, p 84. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/2021-01/pp%20nr%2005%20Final%20Report%20on%20GL%20on%20loan%20origination%20and%20monitoring_COR_ET.pdf (01.03.2023).

⁵⁹ TrtRnKo 2-21-125271, p 8.

⁶⁰ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/17/EL, 04.02.2014, elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingute kohta ning millega muudetakse direktiive 2008/48/EÜ ja 2013/36/EL ja määrust (EL) nr 1093/2010. - ELT L 60, 28.2.2014, artikkel 18.

⁶¹ TrtRnKo 2-21-125271, p 8.

sissetulekuks ning millise püsiva sissetulekuga saab laenutaotleja arvestada edaspidi, eriti kui laen võetakse suures summas ja pika tähtajaga.⁶²

Kuni 30.06.2021 kehtinud finantsinspeksiooni juhendi järgi tuli krediidiandjal või -vahendajal tarbija krediidivõimelisuse hindamiseks koguda infot vähemalt:

- a) tarbija sissetulekute ja varaliste kohustuste kohta, tuginedes muu hulgas tarbija esitatud pangakonto väljavõttele;
- b) aktiivsete finantskohustuste täitmise kohta;
- c) muu olulise tähtsusega teabe kohta.⁶³

Finantsinspeksiooni poolt välja antud soovitusliku juhendi EBA suunistes laenude väljastamise ja jälgimise kohta sedastatakse, et krediidiandjal peab tarbija krediidivõimelisuse hindamiseks koos asjakohaste tõenditega olema kättesaadavad vähemalt:

- a) tööhõive;
- b) tagasimaksete allikas;
- c) leibkonna koosseis ja ülalpeetavad;
- d) finantskohustused ja nende teenindamise kulud;
- e) regulaarsed kulud;
- f) tagatisega laenu korral tagatis;
- g) muud riski maandavad tegurid.⁶⁴

Kuigi krediidiandjal tuleb tarbija krediidivõimelisuse hindamisel järgida nõuetekohast hoolsust, ei saa krediidivõimelisuse hindamise tulemus tarbija võimekuse kohta olla garantiiks, et tarbija igal juhul oma kohustusi täidab.⁶⁵ Eeltoodut on rõhutatud ka Finantsinspeksiooni poolt koostatud juhendis: „Piisava hoolsusega vastutustundliku laenamise nõude täitmist ei saa käsitleda positiivse tulemuse tagatisena tarbija hilisema maksevõime suhtes. Krediidi andmisel ja võtmisel on riskid olemuslikud ja teatud ulatuses vältimatud, mistõttu ka parim ülesnäidatud hoolsus ei pruugi tuua tarbijale positiivset tulemust, samuti tarbija hilisem makseraskustesse sattumine ei kvalifitseeru vaikumisi krediidiandja või -vahendaja hooletuseks.“⁶⁶ Kuigi õiguskirjanduses on ühiselt jaatatud, et krediidivõimelisuse hindamise tulemus ei saa olla garantiiks krediidi muretule tagastamisele, lahkneb kohtupraktika küsimuses, kas asjaolu, et tarbija teatava aja korrapäraselt lepingujärgseid makseid teostas, välistab vastutustundliku

⁶² RKTko 2-14-21710, p 29.2.

⁶³ Finantsinspeksioon (viide 54), p 7.7.

⁶⁴ Finantsinspeksioon (viide 58), p 85.

⁶⁵ Varul jt. VÕS § 403⁴/3.1.1.

⁶⁶ Finantsinspeksioon (viide 54), p 5.3.

laenamise põhimõtte rikkumise või mitte. Nii on Tartu Ringkonnakohus selgitanud, et asjaolu, et isik on algselt laenulepinguid nõuetekohaselt täitnud ja seejärel sattunud makseviivitusse, viitab eelkõige tarbija majandusliku olukorra muutumisele laenulepingu kehtivuse ajal, mitte aga maksevõime puudumisele laenulepingute sõlmimisel. Kui lepingu täitmise käigus ilmneb laenusaaajal takistus ja ta ei suuda lepingut enam nõuetekohaselt täita, ei ole asjakohane väita, et laenuandja ei ole lepingu sõlmimisel laenusaaaja maksevõimet piisavalt kontrollinud.⁶⁷ Samasugust seisukohta on väljendanud ka Pärnu Maakohus, öeldes, et laenusaaaja vastuväide vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise osas on ümber lükatud laenusaaaja enda käitumisega lepingu täitmisel enam kui 1,5 aasta jooksul, näidates sellega enda võimekust laenulepinguga võetud kohustuste täitmiseks.⁶⁸ Eeltoodust erinevale seisukohale on asunud aga Harju Maakohus, selgitades, et asjaolu, et laenusaajad suutsid tasuta igakuiseid laenumakseid, ei oma asjas tähtsust.⁶⁹ Ka Tartu Ringkonnakohtu hinnangul ei ole asjaolu, et laenusaaaja maksis pikema aja jooksul lepingujärgseid makseid vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise hindamisel oluline, kuivõrd nimetatud põhimõtte kohaldub enne lepingu sõlmimist ega ole seotud sellega, kuidas tarbija sõlmitud lepingut täidab. Ringkonnakohus selgitas, et põhimõtteliselt on võimalik olukord, kus tarbija täidab lepingust tulenevad kohustused korrektselt, vaatamata vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisele, kui ka olukord, kus tarbija rikub lepingut, olenemata sellest, et krediidiandja tegi kõik endast oleneva tema krediidivõime hindamiseks ning tuvastanud nõuetekohaselt, et tarbija on krediidivõimeline. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine on seadusest tulenev lepingulise iseloomuga kohustus, mille rikkumisele saab tugineda igal ajal pärast lepingu sõlmimist. Asjaolu, et kostja on lepingut pikema aja jooksul täitnud, ei välista tema tuginemist hageja kohustuse rikkumisele.⁷⁰ Autor leiab, et kuivõrd krediidi andmise ja võtmisega kaasnevad paratamatult teatavad riskid, mida krediidiandja ei saa mõistlikult ette näha ning mida krediidiandja ei saa kontrollida (näiteks töötasu kaotus), peaks krediidiandja eelkõige hindama krediidi tagasimaksmise tõenäosust. Siiski möönab autor, et üksnes tõdemus, et laenusaaaja suudab teatud ajavahemikul lepingujärgseid kohustusi täita, ei peaks automaatselt välistama krediidiandjapoolse võimaliku rikkumise kontrollimise, vaid kohtud peaksid igat konkreetset vaidlust vaatama eraldiseisvalt ning hindama kõiki asjaolusid kogumis. Ainuüksi asjaolu, et tarbija teatud aja vältel suutis laenu teenindada, ei tohiks automaatselt välistada tõenäosuse, et krediidiandja võis laenu väljastamisel vastutustundliku laenamise põhimõtet rikkuda ning tarbija krediidivõimelisuse täiesti või piisavas ulatuses hindamata jätta.

⁶⁷ TrtRnKo 2-20-138578, p 19.

⁶⁸ PMKo 2-22-103712, p 10,

⁶⁹ HMKo 2-20-16602, p 17.5.

⁷⁰ TrtRnKo 2-21-129359, p 17.

Tarbijakrediidi direktiivi põhjenduspunkti 28 kohaselt tuleb krediidiandjal tarbija krediidivõimelisuse hindamiseks kasutada asjakohaseid andmebaase. Tarbijakrediidi direktiivi artikli 8 punkt 1 täpsustab, et enne krediidilepingu sõlmimist peab krediidiandja hindama tarbija krediidivõimelisust vajaduse korral tarbijalt saadud piisava teabe alusel ja kasutades vajadusel asjakohaseid andmebaase. Kuigi tarbijakrediidi direktiivis sätestatakse, et krediidivõimelisuse hindamisel tuleb arvesse võtta „piisavat teavet“, ei täpsustata seejuures, millist teavet tuleb kontrollida või millistel asjaoludel saab krediidiandja otsustada, et tarbija on krediidivõimeline.⁷¹ Seejuures puudutab küsimus eelkõige seda, mis on minimaalne teave, mida laenuandja peab hankima, et tagada piisav alus hindamiseks, kas tarbija suudab krediiti tagastada aga ka seda, kui palju teavet laenuandja võib saada, ilma, et see riivaks isikuandmekaitse seadust ning tarbija põhiõigusi.⁷²

Tarbijakrediidi direktiivi ülevõtmisel teostasid enamik liikmesriike kaalutlusõigust ja kasutasid ühte kolmest võimalikust lähenemisviisist: 1) liikmesriik jättis täpse teabe valiku krediidiandja otsustada; 2) kehtestati minimaalne hinnatav teave; 3) täpsustati kasutatavat teavet.⁷³ Eesti siseriiklik õigus on jätnud täpse teabe valiku krediidiandja enda otsustada. Näiteks on Tallinna Ringkonnakohtu praktikas vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks peetud minimaalselt piisavaks, kui krediidiandja nõuab laenuaotlejalt tema pangakonto väljavõtet ajavahemiku kohta, mis on piisav, et tarbija krediidivõimet adekvaatselt hinnata. Ringkonnakohtu hinnangul ei piisa üksnes laenu taotlemisel täidetavast küsimustikust ja riiklikest registritest saadavatest andmetest, kuivõrd nendest ei ole võimalik saada sellist teavet tarbija tegeliku krediidivõime kohta nagu pangakonto väljavõtetest.⁷⁴ Sarnast seisukohta on käsitlenud Tartu Ringkonnakohus ning selgitanud, et kuigi seadusest ei tulene küll nõuet, et tarbijalt tuleb nõuda kontoväljavõtet igal juhul, tuleks üldjuhul siiski laenuaotlejalt tema pangakonto väljavõtet küsida, et adekvaatselt hinnata tema krediidivõimelisust. Selle saab jätta nõudmata üksnes juhul, kui muu info on tarbija krediidivõime hindamiseks piisav. Seejuures ei saa see info piirduda ainult tarbijalt endalt saadud infoga. Kohus leidis, et krediidiandja ei saanud laenuaotleja krediidivõimet hinnata tuginedes üksnes laenuaotluses märgitud teabele ja telefonivestlusele, seda mõistlikult kontrollimata ja arvestamata kostja pangakonto

⁷¹ Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja Nõukogule tarbijakrediidilepinguid käsitleva direktiivi 2008/48/EÜ rakendamise kohta. COM (2020) 936 final, lk 6. Arvutivõrgus: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12701-2020-INIT/et/pdf> (31.03.2023).

⁷² Jørgensen, T, lk 78.

⁷³ European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 19. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

⁷⁴ TlnRnKo 2-20-106661, p 55. Sama on sedastatud ka näiteks TlnRnKo 2-18-124589, p 48.

väljavõtelt nähtuva teabega ja muu laenuandjale teadaoleva informatsiooniga.⁷⁵ Seejuures on oluline, et pangakonto väljavõtte küsimise näol ei oleks tegemist üksnes formaalselt kohustuse täitmisega, vaid tarbija pangakontot tuleb ka reaalselt analüüsida. Juhul, kui krediidiandja küll küsib tarbija pangakonto väljavõtet, kuid ei teosta selle analüüsi, ei saa asuda seisukohale nagu laenuandja oleks omandanud piisavalt teavet laenuaotleja sissetulekute ja muude kohustuste kohta.⁷⁶ Eeltoodust erinevale seisukohale on asunud aga Viru Maakohus selgitades, et sõltuvalt laenu ja igakuise makse suurusest, võib kohtu hinnangul maksevõime hindamine toimuda vähem põhjalikult, kui pikemaajaliste ja suuremate laenuaotluste puhul.⁷⁷ Harju Maakohus on aga leidnud, et kuivõrd laenusaja on esitanud laenuandjale infot oma sissetulekute ning kohustuste kohta ning kinnitanud seejuures esitatud andmete õigsust ja täielikkust, ei pea krediidiandja ilmtingimata küsima veel mingeid andmeid, kui tarbija ise pöördus krediidiandja poole laenu saamiseks.⁷⁸ Samamoodi on eriarvamusele jäänud Pärnu Maakohus öeldes, et kui isikud esitavad üksteisele lepingu sõlmimise ettevalmistamise käigus andmeid, peavad need olema tõesed. Tarbija poolt krediidiandjale avaldatud teave ning asjas esitatud tõendite pinnalt sai krediidiandja veenduda kostja krediidivõimelisuses.⁷⁹ Seejuures ei nähtu otsusest, et krediidiandja oleks kontrollinud tarbija pangakonto väljavõtet, vaid arvestanud üksnes laenuaotluses esitatud andmetest. Tallinna Ringkonnakohus on rõhutanud, et tõlgendus, mille kohaselt on krediidiandja täitnud vastutustundliku laenamise põhimõtet, usaldades kostja esitatud andmeid oma sissetuleku kohta, on liiga kitsas. Kohus sedastas, et kuigi tarbijal oli VÕS § 14 lg 1 teise lause järgi kohustus esitada hagejale laenu taotlemisel tõesid andmeid ja hageja võis krediidiandjana sellest lähtuda, ei tähenda see, et krediidiandjal ei ole vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks kohustust esitatud andmeid kontrollida ja vajadusel lasta täpsustada. Kui krediidiandja seda ei tee, ei pööra see menetluses hea usu põhimõttest tulenevalt tõendamiskoormust ümber ja laenusaja ei pea hakkama tõendama, et ta oli makseraskustes või tal puudusid märgitud suuruses sissetulekud.

VÕS § 403⁴ lõike 13 järgi peab vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks vajalike kohustuste täitmist tõendama vaidluse korral krediidiandja.⁸⁰ Harju Maakohus on leidnud, et krediidiandja on toiminud piisava hoolsusega tarbija majandusliku seisu välja selgitamisel

⁷⁵ TrtRnKo 2-21-142768, p 11.

⁷⁶ Näiteks on Tallinna Ringkonnakohtu otsuse 2-21-119187 kohaselt esitas tarbija pangakonto väljavõtte vähemalt nelja kuu kohta ning sellelt nähtuvalt oli kostja teinud 2016. aasta novembris erinevatele võlausaldajatel väljamakseid kokku 1343,78 euro ulatuses. Laenuaotluses märkis kostja oma sissetulekuks aga 550 eurot kuus. Seega oleks pidanud laenuandjale pangakonto väljavõtte analüüsi põhjal olema selge, et kostja väljaminekud ületavad oluliselt tema sissetulekuid.

⁷⁷ VMKo 2-17-119197, p 17.

⁷⁸ HMKo 2-20-102229, p 13.

⁷⁹ PMKo 2-21-116934, p 9.

⁸⁰ TlnRnKo 2-19-12854, p 12.2.

juhul, kui krediidiandja on kontrollinud tarbija andmeid kolmandatelt osapooltelt, maksehäireregistrist, elamisloa registrist, rahvastikuregistrist, Ametlikest Teadaannetest ja kinnistusraamatust.⁸¹ Samuti on Harju Maakohus leidnud, et etteheited vastutustundliku laenamise põhimõtete kohta näitavad kostja pahauskust, kuivõrd kostja püüab meelevaldsete põhjendustega hoiduda lepinguga võetud kohustuste täitmisest. Kohus selgitas, et kuigi kostja on leidnud, et krediidiandja poolt kogutud teave pole täielik, ei ole kostja esitanud väiteid ega tõendeid oma maksevõie tegelike asjaolude kohta. Vastutustundliku laenamise põhimõte on kehtestatud heausksete tarbijate kaitseks ning kostja ei ole toonud kohtu ette selliseid asjaolusid, millest järelduks tema teadmatuse või raske olukorra ärakasutamine või krediidiandja hooletus.⁸² Tartu Maakohus on öelnud, et kuivõrd võlausaldajal puudub võimalus nõuda teavet tarbija suhtes algatatud täitemenetluste kohta, ei saa ka eeldada, et võlausaldaja täitemenetluste olemasoluga arvestab.⁸³ Autor jääb Tartu Maakohtuga eriarvamusele ning leiab, et kuigi krediidiandjatele ei ole täna tehtud kättesaadavaks teavet tarbija suhtes käimasolevate täitemenetluste kohta, siis juhul, kui krediidiandja oleks küsinud tarbijalt tema pangakonto väljavõtet ning seda analüüsinud, oleks pangakonto väljavõttelt tõenäoliselt täitemenetluste kohta infot saanud. Finantsinspeksioon on kogutava teabe ulatuse osas selgitanud, et teave, mis tuleb tarbijal esitada, sõltub krediidi suurusest, selle tagastamisele kuuluvast ajast, krediiditoote omapärast ning ka tarbijast.⁸⁴ Eeltoodust tuleneb, et teavet saab lugeda piisavaks üksnes juhul, kui see võimaldab krediidiandjal tarbija krediidivõimelisust täielikult hinnata. Privaatautonomia ja lepinguvabaduse põhimõttest tulenevalt vastutab isik ise oma valikutega kaasnevate tagajärgede eest. See tähendab, et krediidisaaaja vastutab oma valikutest tulenevate tagajärgede eest ka siis, kui laenu võtmise järgselt tarbija majanduslikud ootused ei realiseeru ja laenu võtmisega kaasnevad laenusaaajale negatiivsed tagajärjed. Vastutustundliku laenamise regulatsiooni mõtteks on vähendada selliste olukordade tekkimise tõenäosust, samas ei ole regulatsiooni eesmärgiks laenusaaaja vastutusvõime vähendamine.⁸⁵

Autori hinnangul tuleks õigusselguse ning õiguskindluse huvides sätestada kindlad kriteeriumid vastutustundliku laenamise nõude täitmiseks, näiteks kohustus küsida tarbijalt tema pangakonto väljavõtte ning seda analüüsida, kahandades sellega seaduse ja kohtupraktika tõlgendamisruumi.⁸⁶ Miinimumnõuete kohaldamine aitaks autori hinnangul ühtlustada

⁸¹ HMKo 2-20-106661, p 8.

⁸² HMKo 2-20-130532, p 10.

⁸³ TMKo 2-22-117038, p 4.1.

⁸⁴ Finantsinspeksioon (viide 54), p 7.1.

⁸⁵ VMKo 2-21-117428, p 13.

⁸⁶ Eesti Päevalehe, Eesti Ekspressi ja Maalehe ühine artiklisari „Võla võim“ on juhitud avalikkuse tähelepanu sellele, et analoogsetes kaasustes tõlgendavad kohtunikud seadusi kategooriliselt erinevalt. Seega oleneb see, milliseks kohtus kinnitatakse nõue kujuneb, sellest, millise kohtuniku juurde võlgnik satub. Vt täpsemalt Eesti

kohtupraktikat ja tagada seeläbi isikute seadusest tulenevaid õigusi aga ka vähendada riskialtimate krediidiandjatepoolseid rikkumisi.

1.2.1. Avalikult kättesaadav teave

Krediidivõimelisuse hindamiseks peab krediidiandja muu hulgas kasutama asjakohaseid andmekogusid ehk andmebaasid on tarbija krediidivõimelisuse hindamisel krediidiandja jaoks teine teabeallikas.⁸⁷ Kuigi kohustust kasutada tarbija krediidivõimelisuse hindamisel andmebaase, on rõhutatud nii tarbijakrediidi direktiivis (põhjenduspunktis 28, artikli 8 punktis 1 ning artiklis 9), võlaõigusseaduses (§ 403⁴ lõikes 3) kui ka krediidiandjate ja -vahendajate seaduses (§ 50 lõikes 1), ei ole seadusandja selgitanud, milliseid andmebaase ja millal kasutada tuleb. Toonitatakse on vaid kontrollimise kohustust vajaduse korral.⁸⁸ Autori hinnangul on „vajaduse korral“ liiga üldsõnaline, õõnestades õiguskindlust ning andes krediidiandjatele võimaluse viljeleda erinevat praktikat. Muu hulgas on autor seisukohal, et seaduse pinnapealsust võivad ära kasutada riskialtimad krediidiandjad (näiteks kiirlaenu väljastavad krediidiandjad). Seetõttu võib tekkida olukord, kus väiksema riskitaluvusega krediidiandja keeldub tarbijale krediiti väljastamast, seevastu kõrgema riskitaluvusega krediidiandja on valmis tarbijat finantseerima. Autor nõustub Suurbritannia finantsjärelevalve poolt väljendatud seisukohaga, mille kohaselt teave tarbija krediidivõimelisuse kohta on laenuotsuse tegemisel olulise tähtsusega.⁸⁹

Tarbijakrediidi direktiivi põhjenduspunktis 28 on selgitatud, et õiguslike ja tegelike asjaolude tõttu võib vajalikuks osutuda päringute teostamine andmebaasidesse erinevas ulatuses. Selleks, et vältida konkurentsimoonusi krediidiandjate vahel, tuleks liikmesriigis, mis ei ole krediidiandja asukohariik, tagada, et krediidiandjal oleks juurdepääs tarbijaandmeid sisaldavatele era- või avalik-õiguslikele andmebaasidele samasugustel mittediskrimineerivatel tingimustel nagu selle liikmesriigi krediidiandjal. Eesti Kaubandus- ja tööstuskoda on oma arvamuses uue tarbijakrediidi direktiivi ettepaneku kohta juhtinud tähelepanu asjaolule, et võttes arvesse erinevate andmebaasidega seotud muresid (IT-lahendused, erinevad

Päevaleht. Võla võim. Süsteemi mängukannid. Karjuvalt erinevad kohtuotsused röövivad võlglastelt igal aastal sadu tuhandeid eurosid. Arvutivõrgus: <https://epl.delfi.ee/artikkel/120068710/vola-voim-susteemi-mangukannid-karjuvalt-erinevad-kohtuotsused-roovivad-volglastelt-igal-aastal-sadu-tuhandeid-eurosid> (10.12.2022).

⁸⁷ Kalamees, P., Lilleholt, K., Sein, K. Responsible Lending in Estonian and Norwegian Law, lk 31-32. Arvutivõrgus: https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/Page?collection=kluwer&handle=hein.kluwer/jecml0004&id=31&men_tab=schr esults (25.02.2023).

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ Koll, K, lk 706.

ülesehitused, arvukus jms) on paljudel krediidiandjatel tõenäoliselt keeruline teostada kõiki vajalikke kontrole, sh teostada krediidivõimekuse hindamist nõutud tasemel.⁹⁰ Eelnevale on viidatud ka Euroopa Komisjoni aruandes Euroopa Parlamendile ja Nõukogule tarbijakrediidilepinguid käsitleva direktiivi 2008/48/EÜ rakendamise kohta, kus Euroopa Komisjon möönab, et liikmesriikide andmebaasidel puudub koostalitlusvõime.⁹¹ Kuivõrd direktiivis nimetatud kohustus on sätestatud üldsõnaliselt, on liikmesriigid kehtestanud andmebaaside juurdepääsunõudeid ning andmebaasides sisalduva teabe erinevalt. Seejuures tuleb meeles pidada, et nii siseriiklikus kui Euroopa Liidu õiguses peetakse andmekogude all silmas kolmandate isikute peetavaid andmekogusid kui ka avalikke andmekogusid ehk juurdepääs tuleb tagada nii riiklikele kui eraõiguslikele registritele, mitte krediidiandja enda sisemistele andmebaasidele.⁹² KAVS § 50 lõike 1 teise lause kohaselt on siseallikad krediidiandja või -vahendaja enda kasutuses olevad teabe saamise allikad. Krediidiandjale ei saa panna kohustust võimaldada konkurentidele juurdepääsu oma siseallikatele.⁹³ Tarbija krediidivõimelisuse hindamise osas on siiski küsitav, kas ja kui palju võtavad krediidiandjad arvesse tarbija varasemat maksekäitumist (eriti makseraskuste tekkimisel), mille on kohta neil oma sisemistes andmebaasides infot.⁹⁴ Laenuaotluse rahuldamisel tuleb arvesse võtta laenuandja poolt teiste laenulepingute sõlmimise raames kogutud informatsiooni kostja finantskohustuste ja maksekäitumise kohta. Näiteks pidanuks laenuandja teise laenuaotluse puhul märkama, et kuigi tarbija väidab, et tal kohustused puuduvad, on ta laenuandjalt kaks kuud varem laenu võtnud ning seega pidanuks laenuaotluses esinev ebakõla tekitama krediidiandjas küsimusi. Samuti tulnuks krediidiandjal lepingute sõlmimisel silmas pidada, et sama isik on samalt laenuandjalt varemgi laenu saanud ning tarbija sisereiting oli roheliselt kollaseks langenud.⁹⁵ Ringkonnakohus on selgitanud, et ehkki näiteks maksetähtpäeva

⁹⁰ Eesti Kaubandus- ja tööstuskoda. Arvamuse esitamine uue tarbijakrediidi direktiivi ettepaneku kohta, lk 3-4. Arvutivõrgus: https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2021-09/31%2008%202021%20Uus%20tarbijakrediidi%20direktiiv_0.pdf (03.04.2023).

⁹¹ Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja Nõukogule tarbijakrediidilepinguid käsitleva direktiivi 2008/48/EÜ rakendamise kohta. COM (2020) 936 final, lk 9. Arvutivõrgus: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12701-2020-INIT/et/pdf%20lk%209> (31.03.2023).

⁹² Varul jt. VÕS § 403⁴/3.1.2.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ Näiteks, tarbija avab krediidikonto limiidiga 1000 eurot ning võtab esmalt välja raha summas 700 eurot. Tarbijal tekivad viimase 100 euro tagastamisega raskused ning teeb taotluse krediidikontolt raha välja võtmiseks 100 euro ulatuses. Küsitav on, kas krediidipakkujat (eriti just kiiralaenu väljastajad) kontrollivad uue laenu väljastamisel oma sisemisi andmebaase, kust nähtuks tarbija makseraskus.

Krediidikonto on krediitkaardile sarnanev krediiditoode, mille puhul lepivad pooled kokku laenulimiidis. Laenusaja võib laenulimiidi võtta kasutusele kas tervikuna või osaliselt. Laenu väljamakse taotluse rahuldamisel kokku maksegraafikus, mille alusel summa tagastatakse. Kui tarbija summa maksegraafiku alusel tagastab, kasvab laenulimiidi jääk võrdeliselt teostatud põhiosa tagasimaksetega.

⁹⁵ PMKo 2-21-141238, p 9.

Sarnasele seisukohale on jõutud ka HMKo 2-18-124588 punktis 13, selgitades, et kuigi kummaski krediiditaotluses ei märgitud igakuiste keskmiste kohustuste olemasolu, pidi hagejale olema teada, et kostjal oli kohustus vähemalt hageja ees.

edasilükkamise tõttu ei satu tarbija lepingust tulenevate kohustuste täitmisega viivitusse, viitab maksetähtpäeva edasilükkamine siiski sellele, et kostjal on raskusi võetud kohustuste täitmisega ning uue laenulepingu sõlmimisel peab krediidiandja selle teabega arvestama.⁹⁶

Välisteks andmekogudeks peetakse: a) avalikke ehk riikleid registreid, näiteks rahvastikuregister, kinnistusraamat, äriregister;⁹⁷ b) mitteriiklikud krediidiregistrid; c) muudest asjakohastest avalikest allikatest saadud andmed nagu kohtutäiturite poolt avalikustatud informatsioon.⁹⁸ Täna on Eestis olemas üksnes mitteriiklikud negatiivsed krediidiregistrid, millest tuntumad on Kredidiinfo (AS Creditinfo) ning Taust.ee (Krediidiregister OÜ). Arvestada tuleb, et isikuandmete kaitse üldmääruse 2016/679/EL artikkel 15 annab tarbijale õiguse teada, kas ja milliseid tarbijaga seotud isikuandmeid ja millisel eesmärgil krediidiandja töötleb. Samuti on tarbijal isikuandmete kaitse üldmääruse artiklist 16 tulenevalt õigus nõuda, et krediidiandja parandaks põhjendamatu viivitusega teda puudutavad ebaõiged isikuandmed, täiendaks mittetäielikke isikuandmeid ning nõuda täiendava õiendi esitamist. Üldmääruse artikkel 17 annab tarbijale õiguse nõuda isikuandmete kustutamist, kui kehtib vähemalt üks direktiivi artikli 17 punktis 1 toodud asjaolu. Kuivõrd Eesti õiguses ei ole võlgnike andmete levitamise kohta eriregulatsiooni, peab registripidaja arvestama üksnes isikuandmete kaitse regulatsiooniga.⁹⁹

1.2.2. Krediidiregister kui teabe allikas

Erinevalt enamikest Euroopa Liidu liikmesriikidest, ei ole Eestis veel loodud positiivset krediidiregistrit. Küll aga on positiivse krediidiregistri loomist arutatud ning 2022. aasta suvel saatis Eesti Vabariigi rahandusminister kooskõlastusringile krediiditeabe jagamise ehk positiivse krediidiregistri seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse, mis loob alused eraisikute laenukohustuste kohta info vahetamiseks.¹⁰⁰ Positiivne krediidiregister sisaldaks teavet eraisikute kogutulu ja ametlikult registreeritud kohustuste kohta, võimaldades hinnata tarbijate krediidivõimelisust senisest tõhusamalt ning väljastada laene vastutustundlikumalt.¹⁰¹ Selle eesmärgiks oleks võimaldada pankadel ja teistel krediidiandjatel tõhusalt ja turvaliselt

⁹⁶ TlnRnKo 2-21-119187, p 12.7.2., p 12.9.

⁹⁷ Statistikaamet. Riiklike andmekogude kasutamine. Arvutivõrgus: <https://rahvaloendus.ee/et/loendus-2021/riiklike-andmekogude-kasutamine> (18.03.2023).

⁹⁸ Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu. 795 SE. Seletuskiri, lk 43. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/950bdd45-ccf9-468c-b66e-511edb1d6e3f/krediidiandjate-ja-%E2%80%93vahendajate-seadus> (20.03.2023).

⁹⁹ Sein, K., Volens, U (viide 13), lk 127.

¹⁰⁰ Rahandusministeerium. Rahandusministeerium kavandab positiivse krediidiregistri loomist. Arvutivõrgus: <https://www.fin.ee/uudised/rahandusministeerium-kavandab-positiivse-krediidiregistri-loomist> (02.04.2023).

¹⁰¹ Espenberg jt (viide 4), lk 70.

omavahel jagada teavet tarbijate finantskohustuste kohta ning seeläbi tagada vastutustundliku laenamise põhimõtte tõhusa rakendamise. Samuti arvatakse, et positiivne krediidiregister aitaks vähendada tasumata laenude hulka 50% võrra ning tasumata tarbimislaenude intresse 30% võrra.¹⁰²

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimisel on probleemseks osutunud asjaolu, et krediidiandjatel puudub võimalus põhjalikult kontrollida krediiditaotleja maksevõimet, sh kontrollida tarbija poolt esitatud andmete õigsust. Krediidipakkujatel on küll juurdepääs avalikele andmebaasidele (siiski ei ole kõikidel krediidiandjatel juurdepääsu näiteks Maksu- ja Tolliameti andmetele), kuid neil puudub juurdepääs tarbijate kõikidele ja tegelikele finantskohustustele.¹⁰³ Eesti Õigusteadlaste päeva raames esitatud ettekandes avaldasid nii Swedbank kui Bondora toetust positiivse krediidiregistri loomisele ning rõhutasid selle vajadust. Bondora esindaja selgitas täiendavalt, et oma igapäevases töös näevad nad võrdluses teiste riikidega, et positiivne krediidiregister aitab tarbija maksevõimelisust hinnata korrektsemalt, aidates seega vähendada võimalust ülelaenamise tekkimiseks.¹⁰⁴ Ka Tartu Ülikooli poolt läbiviidud krediidituru uuringu kohaselt tunnevad intervjueeritavad puudust positiivsest krediidiregistrist, mis aitaks protsessi ühelt poolt kiirendada ja efektiivsemaks muuta, kuid teiselt poolt vähendada tõenäosust valeandmete esitamise osas.¹⁰⁵ Praktikas leidub näiteid, kus inimene on oma maksevõimet üle hinnanud, võtnud krediiti erinevatelt krediidiandjalt ning sattunud makseraskustesse.¹⁰⁶ Autori arvates võivad sellised olukorrad, kus krediidivõtjad hindavad oma maksevõimet valesti, sageda seoses populaarsust koguvate „osta praegu, maksa hiljem“ (inglise keeles *buy now, pay later*) lahendused. Sellised lahendused on eelkõige problemaatilised, kuivõrd tarbijad tajuvad sellist krediiditoodet pigem makseviisina või rahahaldusvahendina¹⁰⁷ kui laenukohustusena. Seejuures koguvad „osta praegu, maksa hiljem“ lahendused aina enam populaarsust nii Eesti Vabariigis kui Euroopa Liidus tervikuna.¹⁰⁸ Euroopa Komisjon on avaldanud, et intressivaba laenu lepingu on sõlminud

¹⁰² Sein, K., Volens, U (viide 13), lk 128.

¹⁰³ Espenberg jt (viide 4), lk 74.

¹⁰⁴ Eesti Õigusteadlaste päevad 2022. Tarbijakrediit anno 2022: täiesti vabade inimeste täiesti vaba tahe võtta täiesti vabalt kohustusi ja jääda täiesti vabalt võlgu? Arvutivõrgus: <https://uttv.ee/naita?id=33741> (16.12.2023).

¹⁰⁵ Espenberg jt (viide 4), lk 70.

¹⁰⁶ Krediiditeabe jagamise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus, lk 2. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/8899e312-d869-41a6-89fb-a9533687499c#tgE3RHnN> (10.03.2023).

¹⁰⁷ Which? „It doesn't feel like you're committing to a credit agreement“ - Which? calls for stronger safeguards for „buy now, pay later“ shoppers. 06.01.2022. Arvutivõrgus: <https://www.which.co.uk/news/article/it-doesnt-feel-like-youre-committing-to-a-credit-agreement-which-calls-for-stronger-safeguards-for-buy-now-pay-later-shoppers-aqW9C1M4kUJ4> (09.02.2023).

¹⁰⁸ Espenberg jt (viide 4), lk 21.

hinnanguliselt 7 miljonit Euroopa Liidu kodanikku.¹⁰⁹ Samuti on aktuaalsed olukorrad, kus laenu taotlejal on mitu erinevat pangakontot, millest laenuandja teadlik ei ole – laenuandjale esitatakse seejuures sobivaim väljavõte. Nii saavadki laenu tarbijad, kes tegelikkuses maksevõimelised ei ole ning võivad sellest tulenevalt laenuorjusesse sattuda. Krediidiandjatel ei ole tegelikkusest võimalik saada reaalselt teavet tarbija finantsolukorra kohta ega veenduda täielikult tarbija kredidivõimelisuses, kuigi õigusaktid krediidiandjale sellise kohustuse panevad. Positiivne krediidiregister aitaks seevastu saada selge ja täieliku ülevaate tarbija senistest finantskohustustest ja kredidivõimelisusest.¹¹⁰

Positiivse krediidiregistri loomine ja kasutamine eeldab tarbijate eraelu puutumatusse riive analüüsi. Krediidiregistri loomisel on oluline tagada tarbijate kohta jagatava teabe kõrge kaitse vältimaks võimalikke andmelekked ja õigusliku aluseta tehtavaid päringuid. Isiku eraelu kaitse oluliseks tahuks on isikuandmete kaitse. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 26 kohaselt on igäihel õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda, välja arvatud seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. PS § 26 sõnastamisel on eeskujuks olnud EIÕK art 8. EIÕK art 8 lg 1 kohaselt on igäihel õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust.¹¹¹ Eraelu kaitse üheks oluliseks valdkonnaks on isikuandmete kaitse. Riigikohtu halduskolleegium on märkinud oma, et „eraelu puutumatusse riivena käsitatakse muu hulgas isikuandmete kogumist, säilitamist, kasutamist ja avalikustamist”.¹¹² Õiguskirjanduses on jaatud igäihe õigust ise otsustada, kas ja kui palju tema kohta andmeid kogutakse ja salvestatakse, mistõttu on eraelu kaitse üheks oluliseks valdkonnaks isikuandmete kaitse.¹¹³ Samuti sätestab Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse nr 2016/679 põhjenduspunkt 39, et isikuandmeid tuleks töödelda vaid juhul, kui nende töötlemise eesmärki ei ole mõistlikult võimalik saavutada muude vahendite abil. Isikuandmeid töödelda viisil, mis tagab isikuandmete asjakohase turvalisuse ja konfidentsiaalsuse, sealhulgas

¹⁰⁹ European Commission. Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Consumer Credits. SWD (2021) 170 final. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0170&from=EN> (19.01.2023).

¹¹⁰ Espenberg jt (viide 4), lk 78.

¹¹¹ Madise, Ü. jt. PSK § 26/2 - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Iuridicum 2020.

¹¹² RKHKo 12.07.2012, 3-3-1-3-12, p 19

¹¹³ Madise, Ü. jt. PSK § 26/24.

isikuandmetele ning nende töötlemiseks kasutatavatele seadmetele loata juurdepääsu või nende loata kasutamise tõkestamise.¹¹⁴

1.2.3. Teovõimega seotud teabe kogumine

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimisel on problemaatiliseks osutunud tarbija teovõime kontrollimine, mistõttu väljastatakse laene inimestele, kellel on piiratud teovõime¹¹⁵ ning seetõttu ei ole neil õigus iseseisvalt tehinguid teha.¹¹⁶ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 8 kohaselt tähendab füüsilise isiku teovõime teha iseseisvalt kehtivaid tehinguid. Teovõime eelduseks on, et inimene saab adekvaatselt aru oma tegude tähendusest ja tegudega kaasnevatest tagajärgedest.¹¹⁷ Kuivõrd inimese intellektuaalsed võimed sõltuvad lisaks vanusele olulisel määral isiku vaimsest tervisest, määratletakse teovõime vanuse ja vaimse tervise kriteeriumi alusel.¹¹⁸

Kehtiva krediitdilepingu sõlmimine on seotud isiku teovõimega. Teovõime on juriidiline mõiste, mis teeb inimesest õiguse subjekti.¹¹⁹ TsÜS § 8 lõike 2 järgi on täielik teovõime 18-aastaseks saanud isikul. Isikule, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu kestvalt ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida, omistatakse piiratud teovõime. Seejuures on oluline eristada vaimuhaigust ning nõrgamõistuslikkust - vaimuhaigus on seisund, mida on võimalik ravida ning mis on ajutine¹²⁰, nõrgamõistuslikkuse puhul on tegemist aga vaimse alaarenguga ehk püsiva seisundiga. Kuivõrd täisealisel isikul võib esineda ka mõni muu psüühikahäire, mis ei liigitu kahe eelnimetatud alla, kuid mis võib tekitada isikule raskusi

¹¹⁴ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2016/679/EL, 27.04.2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). - ET L 119.

¹¹⁵ Rahandusministeeriumi tellitud krediitiduru uuringu käigus teostatud intervjuus avaldas üks intervjuueeritav, et talle väljastati laen olenemata sellest, et tal on psüühikahäire, ta ei ole stabiilne ega vastuta oma tegude eest. Samuti toodi uuringus näitena võlausaldajate kirjeldatud reaalne juhtum, kus intellektipuudega noormehele, kes ei oska lugeda ega kirjutada, väljastati kiiralaene. Krediitiduru uuringus viidati korduvalt sellele, et teovõime kontrollimine on problemaatiline ebapiisavate kontrollimehhanismide tõttu. Vt täpsemalt: Espenberg jt (viide 4).

¹¹⁶ Meedias on kajastatud olukorda, kus puudega ning skisofreeniat põdev pensionär sai kokku 9000 euro ees laene. Vt täpsemalt: Eesti Rahvusringhääling. „Insight“ vastutustundlikust laenamisest Eesti moodi: võlaorjusest kuuse alla. 11.01.2020. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1022693/insight-vastutustundlikust-laenamisest-eesti-moodi-volaorjusest-kuuse-alla> (10.02.2023).

¹¹⁷ Varul, P. jt. TsÜS § 8/3.1. - Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.

¹¹⁸ Varul, P. jt. TsÜS § 8/3.2.

¹¹⁹ Council of Europe. Commissioner for Human Rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, lk 10. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/who-gets-to-decide-right-to-legal-capacity-for-persons-with-intellectu/16807bb0f9> (30.03.2023).

¹²⁰ Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit. Erivajadustega Inimeste Toetusühing Tugiliisu. Vaimupuue ei ole vaimuhaigus. Arvutivõrgus: http://media.voog.com/0000/0035/3099/files/tr%C3%BCck%2040x21cm_Vaimupuue%20ei%20ole%20vaimuhagus.pdf (20.01.2023).

tegude tagajärgede mõistmiseks, mõjutab täisealise isiku piiratud teovõime isiku tehingute kehtivust üksnes ulatuses, milles ta ei suuda oma tegudest aru saada või neid juhtida. TsÜS § 8 lg 3 kohaselt isikule, kes vaimuhaiguse, nõrgamõistuslikkuse või muu psüühikahäire tõttu ei suuda kehtvalt oma tegudest aru saada, on määratud kohtu poolt eestkostja, siis eeldatakse, et isik on piiratud teovõimega ulatuses, milles talle eestkostja on määratud. Õiguskirjanduses on selgitatud, et olukorras, kus piiratud teovõimega isikule eestkostet määratud ei ole, tuleb vaidluse korral iga tehingu osas välja selgitada, kas isik suutis oma tegudest ja tegude tagajärgedest aru saada või mitte.¹²¹

Piiratud teovõimega isikute mitmepoolsete tehingute tegemise üldreegli kohaselt peab piiratud teovõimega isiku seaduslik esindaja andma tehingu tegemiseks eelnevalt nõusoleku või selle hiljem heaks kiitma.¹²² Nii on TsÜS § 11 lg 1 järgi piiratud teovõimega isiku poolt seadusliku esindaja eelneva nõusolekuta tehtud tehing tühine, välja arvatud kui seaduslik esindaja tehingu hiljem heaks kiidab. Juhul, kui isik omandab pärast tehingu tegemist täieliku teovõime ehk ta tervislik seisund paraneb, võib ta aga tehingu ise kinnitada.¹²³ TsÜS § 84 lg 1 järgi ei ole tühisel tehingul algusest peale õiguslikke tagajärgi. Tühise tehingu alusel saadu tuleb tagastada vastavalt alusetu rikastumise sätetele.

Tartu Ülikooli poolt teostatud krediidituru uuringus sedastasid intervjuueeritavad, et nendele võimaldatud andmebaaside põhjal ei ole võimalik kontrollida tarbija teovõimet, mistõttu töid uuringu teostajad seoses krediidiregistri arendamisega välja soovitusel lisafunktsioonina teovõime kontrolli teostamise võimaluse.¹²⁴ Nii on näiteks Tartu Maakohus menetlenud juhtumit, kus laenuandja väljastas krediiti tarbijale, kellele oli eestkostja määratud 2013. aastal. Eestkostja ülesanneteks oli isiku esindamine igasugusel asjaajamisel ja õigustoimingute ning tehingute tegemisel, tema vara valitsemine, rehabilitatsiooni, ravi ja igapäevase elu korraldamine. Isikul puudus iseseisev tehingute tegemise õigus, sh abielu sõlmimise ja muude perekonnaõiguslike õigustoimingute tegemise õigus. Isiku eestkostet pikendati 2016. aastal 5 aasta võrra ning seejärel uuesti 2021. aastal sama aja võrra. Hageja avaldas, et krediidiandja kontrollis tarbija andmeid avalikest allikatest: Ametlikud Teadaanded ning Riigi Teataja, kuid

¹²¹ Varul, P. jt. TsÜS § 8/3.3.2.2.

¹²² Varul, P. jt. TsÜS § 11/3.1.

¹²³ Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. - Juridica International IX/2004, lk 106.

¹²⁴ Espenberg jt (viide 4), lk 75.

Ka Rahageeniuse portaalis avaldatud artiklis on viidatud, et kuigi krediidi- ning järelmaksupakkujatel on keelatud sõlmida lepinguid piiratud teovõimega isikutega ilma eestkostja heakskiiduta, puudub neil võimalus inimese allkirjaõiguslikkust registritest kontrollida. Vt täpsemalt: RahaGeenius. Laenufirmad tahavad, et riik looks registri, kus oleks kirjas sinu võlakohustused. Arvutivõrgus: <https://raha.geenius.ee/rubriik/uudis/finantsfirmad-tahavad-et-riik-looks-registri-kus-oleks-kirjas-inimeste-volakohustused/> (09.02.2023).

seal puudusid andmed eestkostja määramise kohta. Muu hulgas heitis krediidiandja eestkostjale ette, et viimane ei ole taotlenud vastava info avaldamist Ametlikes Teadaannetes. Kohus krediidiandjaga ei nõustunud, vaid leidis, et viimase etteheited isiku eestkostjale on põhjendamatud. Kohus selgitas, et TsMS § 531 lg 4 järgi teatab kohus eestkostja määramisest teistele kohtutele ja ametiasutustele, kui see on eestkostetava, kolmandate isikute või avalikkuse huvides ilmselt vajalik, ning vajaduse korral avaldab kohus teate väljaandes Ametlikud Teadaanded. Muu hulgas selgitas kohus, et PKS § 202 kohaselt kohaldatakse täisealisele eestkostele lapse eestkostet reguleerivad sätteid, kui PKS 13. peatükist või täisealiste eestkoste sisust ei tulene teisiti. Kohaldada tuleb seega PKS § 118 lg 1 punkti 6 ja 7, mille järgi ei või eestkostja eestkostetava nimel kohtu eelneva nõusolekuta sõlmida kestvuslepinguid, mis ei lõpe või mida ei saa üles öelda ühe aasta jooksul pärast eestkostetava täisealiseks saamist ega võtta laenu. Seega ei saa ka eestkostja ilma kohtu eelneva nõusolekuta kiita heaks täisealise eestkostetava poolt sõlmitud enam kui kaheaastase tähtajaga krediidilepingut. Juhul, kui kohtu eelnev nõusolek puudub, et PKS § 189 lg 1 järgi selline mitmepoolne tehing tühine, välja arvatud, kui kohus selle hiljem heaks kiidab.¹²⁵ Siiski aga ei selgitanud kohus, kuidas ning mis moel oleks krediidiandja pidanud välja selgitama, et isikule on määratud eestkoste ning seetõttu mitmepoolse enam kui kaheaastase tähtajaga krediidilepingu sõlmimiseks on tarvis kohtu eelnevat nõusolekut.

Autori arvates on oluline, et krediidiandjad enne laenu väljastamist tuvastaksid tarbija teovõimelisuse. Nagu eelpool mainitud on tarbijakrediidi direktiivi eesmärk kõikide tarbijate huvide kõrge ja samaväärse kaitse tagamine. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 13 näeb ette igaihe õiguse riigi ja seaduse kaitsele. Tegemist on põhiõiguste üldise kaitseõiguse põhimõttega. PS § 13 lg 1 peamiseks sisuks on seadusandja kohustus kehtestada piisav regulatsioon, mis võimaldab kaitsta isikute põhiõigusi.¹²⁶ Juhul kui riik oma kohustusi ei täida, võib tegevusetusega kaasneda oluline õigushüvede riive.

Rahvastikuregistri seaduse § 21 nimetab rahvastikuregistrisse kantavad isikuandmed. Nimetatud paragrahvi punkti 13 kohaselt kantakse rahvastikuregistrisse andmed teovõime piiramise kohta. Rahvastikuregistri seadus § 22 täpsustab, et rahvastikuregistrisse kantakse andmed dokumentide kohta, mis võivad olla §-s 21 nimetatud isikuandmete rahvastikuregistrisse kandmise aluseks, sh kohtulahend (punkt 4). Kuivõrd rahvastikuregistri andmetel on õiguslik tähendus ning nende õigsust eeldatakse, on seadusandja pidanud

¹²⁵ TMKo, p 2-21-127426, p 14, 15.

¹²⁶ Madise, Ü. jt. PSK § 13/5 - Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Iuridicum 2020.

vajalikuks võimaldada rahvastikuregistris sisalduvatele andmetele juurdepääsu ka kolmandatele isikutele õigustatud huvi korral.¹²⁷ Õigustatud huviga on tegemist näiteks taotleja või muu isiku elu, tervise ning õiguste ja vabaduste kaitseks aga ka taotlejaga sõlmitud lepingu täitmiseks või lepingu täitmise tagamiseks (RRS § 46 lg 2 punktid 1-2). Kuivõrd faktiliselt on riik taganud krediidiandjatele võimaluse kontrollida isiku teovõimet rahvastikuregistrist, ei vasta tõele krediidiandjate väited, et võimaldatud andmebaaside põhjal ei ole võimalik kontrollida tarbija teovõimet. Küll aga võib rahvastikuregistri juurdepääsu takistada liigkallis teenuseleping rahvastikuregistriga. Õigustatud huvi korral rahvastikuregistri andmete väljastamise eest volitatud töötajale makstavad tasud kehtestab valdkonna eest vastutav minister määrusega¹²⁸.

Teisalt võib rahvastikuregistri andmete väljastamise keeldumise aluseks olla inimeste põhiõiguste, eelkõige eraelu puutumatuse riive. Eesti Vabariigi põhiseaduse § 26 kaitseb igäihe perekonna ja eraelu puutumatust. Õiguskantsler on selgitanud, et eraelu puutumatust ohustavad muu hulgas ka isikuandmete kogumine, säilitamine ja juurdepääsu võimaldamine kolmandatele isikutele.¹²⁹ Autori arvates on eelnimetatud keeldumise alus siiski vähetõenäoline, kuivõrd RRS § 46 lg 2 punkti kohaselt loetakse õigustatud huviks kui andmeid taotletakse seoses taotlejaga sõlmitud lepingu täitmiseks või lepingu täitmise tagamiseks, mis aitab ära hoida poole seadusega kaitstud õiguste rikkumisi.¹³⁰ Rahvastikuregistri andmete väljastamine teenindab seega eeskätt eesmärgi kaitsta tarbijat, kuid teisalt kaitseb see ka krediidiandjat.¹³¹ Seega juhul, kui krediidiandjad ei kontrolli isiku teovõimet olukorras, kus vastavasisuline info on neile kättesaadavaks tehtud, on tegemist krediidiandja hoolsuskohustuse rikkumisega.

¹²⁷ Rahvastikuregistri seaduse eelnõu 382 SE. Seletuskiri, lk 7. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d3beed6e-7b7b-4e39-af91-1e2ad5ecd73c>

¹²⁸ Siseministri 14.01.2019 määrus nr 3 "Õigustatud huvi korral rahvastikuregistrist andmete väljastamise eest volitatud töötajale makstavad tasud" - RT I, 12.01.2021, 2.

¹²⁹ Õiguskantsleri Büroo. Seisukoht õigusrikkumise puudumise kohta Rahvastikuregistrist andmete väljastamine, lk 2. Arvutivõrgus: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_seisukoht_oigusrikkumise_puudumise_kohta_rahvastikuregistrist_andmete_valjastamine.pdf (19.03.2023).

¹³⁰ Rahvastikuregistri seaduse eelnõu 382 SE. Seletuskiri, lk 27. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/d3beed6e-7b7b-4e39-af91-1e2ad5ecd73c>

¹³¹ Eesti Advokatuur. Krediiditeabe seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus, lk 13. Arvutivõrgus: https://advokatuur.ee/uploads/files/Krediiditeabe_seaduse_eelnou_valjatootamiskavatsus.pdf (03.01.2023).

2. Tarbija kohustus esitada teavet

2.1. Tarbija kohustuse sisu

Krediitdivõimelisuse hindamiseks vajaliku teabe omandamiseks tuleb krediidiandjal vajaduse korral küsida tarbijalt teavet. Tarbija on kohustatud esitama krediidiandjale õige ja täieliku teabe, mis on krediitdivõimelisuse hindamiseks vajalik. Seejuures peab krediidiandja tarbijat teavitama sellest, milline teave on vajalik krediitdivõimelisuse hindamiseks (näiteks regulaarsed sissetulekud, kõikide teiste finantskohustuste suurus jms) ning millised tõendid peab tarbija teabe tõendamiseks esitama (näiteks pangakonto väljavõte). Eeltoodu ilmestab asjaolu, et seadusandja on pannud krediidiandjale kohustuse piiritleda ning selgelt ja arusaadavalt tarbijale selgitama, mis andmeid ning tõendeid peab tarbija esitama. Seadusandja seega ei eelda, et tarbija peab ise teadma, millised andmed on tema krediitdivõimelisuse hindamiseks täielikud).¹³² Tarbija täielike ja tõeste andmete esitamise kohustus korrespondeerub krediidiandja keeluga mitte väljastada laenu tarbijale, kes ei suuda lepingujärgseid kohustusi täita.¹³³

Finantsinspektsiooni soovitusliku juhendi kohaselt on krediidiandjal või -vahendajal õigus eeldada, et tarbija teab ja hindab õigesti enda finantsolukorda ning esitab krediidiandjatele või -vahendajatele enda finantsolukorra kohta õiget informatsiooni.¹³⁴ Riigikohus on aga selgitanud, et siiski ei tähenda tarbija teabe esitamise kohustus seda, et krediidiandjal ei ole vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks kohustust esitatud andmeid kontrollida ja vajadusel lasta täpsustada.¹³⁵ Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse § 50 reguleerib tarbija esitatud teavet ja selle kontrollimist. Nimetatud paragrahvi lõike 3 kohaselt peab krediidiandja või -vahendaja tegema mõistlikke pingutusi, et kontrollida tarbija esitatud teavet, arvestades KAVS-s ja VÕS-s sätestatud nõudeid informatsiooni kogumisele ja tuginedes vajaduse korral talle iseseisvalt kättesaadavale teabele. Sama sätte lg 4 järgi tuleb krediidiandjal või -vahendajal kontrollida tarbija esitatud teavet tema sissetulekute ja kohustuste kohta, tuginedes võimaluse korral tarbija esitatud krediidiasutuse konto väljavõttele, kui muu kogutud teave ei ole piisav tarbija krediitdivõimelisuse hindamiseks. Kohtupraktikas on korduvalt sedastatud, et krediidiandjal tuleb vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks krediiditaotleja esitatud

¹³² Varul, P. jt. VÕS § 403⁴/3.1.2. - Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2019.

¹³³ Varul, P. jt. VÕS § 403⁴/3.1.2.

¹³⁴ Finantsinspektsioon (viide 54), p 5.5.

¹³⁵ RKTko 2-14-21710, p 29.3.

andmeid kontrollida ja lasta vajadusel täpsustada. Selle nõude täitmiseks on tarbijalt võimalik nõuda mõistlikke andmeid, tõendeid ja põhjendusi asjaolude väljaselgitamiseks.¹³⁶ Õiguskirjanduses¹³⁷ on selgitatud, et krediidiandja hoolsuskohustuse rikkumisega on tegemist olukorras, kus tarbija laenuaotluses küll kinnitab, et tal finantskohustused puuduvad, kuid tarbija esitatud pangakonto väljavõttest võib siiski teiste finantskohustuste olemasolu järeldada ning tarbija kohta on kandeid tehtud ka maksehäireregistrises.

2.2. Andmete õigsus

Lepingupoolel on üldine kohustus mitte eksitada teist poole enne lepingu sõlmimist vale infoaga kui ka hea usu põhimõttest tulenev kohustus teatada asjaoludest, mis võivad teise poole lepingu sõlmimise otsust oluliselt mõjutada. Hea usu põhimõte kui õiguse üldpõhimõte on lepinguõiguse kõige olulisem norm, mille alusel hinnatakse lepingupoole käitumist.¹³⁸ Siiski rikuvad tarbijad sagedasti oma lepingueelset kohustust esitada krediidiandjale täielik ning tõene teave oma krediidivõimelisuse ehk sissetulekute ja väljaminekute kohta. Eeltoodu ei tähenda aga, et tarbijad oma lepingueelseid kohustusi tahtlikult ja teadlikult rikuvad. Krediidipakkujate sõnul avaldavad tarbijad enamasti nt kodulaenu või autoliisinguga seotud maksekohustusi muretult, kuid jätavad jätavad märkimata tarbimislaenudest tulenevad finantskohustused.¹³⁹ Rahandusministeeriumi tellitud ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskuse RAKE poolt läbi viidud uuringu tulemus kinnitas juba 2009. aastal avaldatud seisukohta, et tarbijad ei teadusta järelmaksu finantskohustusena. Eeltoodu põhjustab krediidiandjale mittetäielike või valeandmete esitamist seega teadmatusest ning puudulikust finantsharidusest. Siiski leidub ka tarbijaid, kes jätavad tegeliku teabe esitamata krediidiandja eksitamiseks, kuivõrd tarbija teab, et varasemate kohustuste suurus mõjutab laenuotsuse vastust.¹⁴⁰

Lisaks teavitamiskohustusele näeb VÕS § 14 lg 1 esimene lause läbirääkimisi pidavatele isikutele ette üldise kohustuse arvestada üksteise huvide ja õigustega. VÕS § 14 lg 1 ja 2 järgi peavad lepingu sõlmimise ettevalmistamise käigus esitatavad andmed olema tõesed ning läbirääkimistel tuleb teisele poolele teatada kõigist asjaoludest, mille vastu teisel poolel on lepingu eesmärki arvestades äratuntav oluline huvi. Juhul, kui krediidiandja vastutustundliku

¹³⁶ PMKo 2-22-103703 p 21; VMKo 2-21-142724, p 9; PMKo 2-21-141238, p 9.

¹³⁷ Varul, P. jt. VÕS § 403⁴/ 3.1.3.

¹³⁸ Kull, I. Hea usu põhimõte kaasaegses lepinguõiguses. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2002, lk 13-20.

¹³⁹ Espenberg jt (viide 4), lk 71.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

laenamise põhimõtet rikub, loetakse tarbijakrediidilepingu intressimääraks VÕS §-s 94 sätestatud intressimäär, kui see ei ole suurem varem kokkulepitud intressimäärast. Muid tasusid tarbija seejuures krediidiandjale tasuma ei pea (VÕS § 403⁴ lg 7). Sama sätte viimase lause kohaselt ei kohaldata VÕS § 403⁴ lõikes 7 sätestatud juhul, kui tarbija on tahtlikult jätnud esitamata teabe vastavalt VÕS § 403⁴ lõigetele 3 ja 4 või võltsinud krediidiandjale esitatud teavet ja selle tagajärjel on krediidiandja hinnanud tarbija krediidivõimelisust valesti. Olukorras, kus tarbija rikub enda kohustust esitada krediidiandjale täielik ning tõene teave oma krediidivõimelisuse kohta, on tegemist kohustuse rikkumisega VÕS § 100 mõttes. Riigikohtu praktikast¹⁴¹ tulenevalt võib valeandmeid esitanud tarbija õigus nõuda vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisega seotud kahju hüvitamist olla VÕS § 101 lg 3 alusel osaliselt või ka täielikult välistatud. Samasugusele seisukohale on asunud näiteks Viru Maakohus, kes leidis, et isegi juhul, kui krediidiandja on vastutustundliku laenamise põhimõtet rikkunud, põhjustas tarbija jaoks negatiivse tagajärje tema enda hooletus, mistõttu oleks kahju hüvitamine välistatud VÕS § 101 lg 3 tulenevalt isegi siis kui tunnustada tarbija kahju hüvitamise nõude olemasolu VÕS 14 lg 2 ja § 115 lg 1 tulenevalt.¹⁴²

Täna puudub kohtupraktikas ühtne seisukoht, kas tarbija poolt valeandmete või mittetäieliku informatsiooni esitamine peaks välistama krediidiandja poolt oma kohustuse rikkumise.¹⁴³ Viru Maakohus on seisukohal, et vastutustundliku laenamise ja oma krediidivõimelisuse hindamise põhimõtte lasub lisaks krediidiandjale ka krediidivõtjal. Kuivõrd tarbija näol oli tegemist täisealise ning teovõimelise isikuga, peab ta mõista laenuvõtmise tingimusi ehk kui laen võetakse, tuleb see vastutustundlikult täita. Kohus selgitas, et krediidivõtja kohustus oli esitada tõesed andmed ning kui ta seda ei teinud, ei saa ta tugineda ka vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisele. Kuigi kohus möönas, et krediidiandja ei ole hoolikalt järginud vastutustundliku laenamise põhimõtet, asus kohus siiski seisukohale, et kuivõrd laenuandja hindas laenuandmisel laenuaotleja poolt esitatud andmeid, mis pidid taotluses olema õiged ja tõesed, ei ole krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtet rikkunud.¹⁴⁴ Tallinna Ringkonnakohus on asunud seisukohale, et tarbijale ei saa valeandmete esitamist ette heita juhul, kui krediidiandja ei ole täitnud oma seadusest tulenevalt selgitamiskohustust ning selgitanud laenuaotlejale, milliseid andmeid ja tõendeid esitada tuleb.¹⁴⁵ Eelnevast hoolimata on Tallinna Ringkonnakohus siiski märkinud, et juhul, kui kostja on taotluse esitamisel jätnud

¹⁴¹ RKTko 2-14-21710, p 29.3.

¹⁴² VMko 2-17-119197, p 18.

¹⁴³ Espenberg jt (viide 4), lk 202.

¹⁴⁴ VMko 2-21-141938, p 20.

¹⁴⁵ TlnRnko 2-18-124589, p 48.

tähtsad andmed enda teada, ei saa krediidiandjale vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumist ette heita. Samuti märkis kohus, et juhul, kui krediidiandja oleks rikkunud vastutustundliku laenamise põhimõtteid, ei kohalduks VÕS § 403⁴ lg 7 sätestatu, kuivõrd tarbija on jätnud tahtlikult esitamata teabe, mis oli vajalik tema krediidivõimelisuse hindamiseks.¹⁴⁶ Seevastu on Harju Maakohus selgitanud, et pelgalt viitamine, et krediidivõtjal puudusid kehtivad maksehäired ning, et laenusaaajal oli kohustus esitada enda kohta tõeseid andmeid, ei tähenda, et laenuandja oleks järginud vastutustundliku laenamise põhimõtteid.¹⁴⁷ Samuti on selgitanud Pärnu Maakohus, et kuigi kostja kohustus VÕS § 14 lg 1 teise lause järgi esitada krediidiandjale laenu taotlemisel tõeseid andmeid ja laenuandja võis nendest lähtuda, ei tähenda see siiski, et krediidiandja ei peaks esitatud andmeid kontrollima ja vajadusel täpsustada laskma. Seega juhul, kui krediidiandja neid kohustusi ei täitnud, on krediidiandja rikkunud vastutustundliku laenamise põhimõtet.¹⁴⁸ Pärnu Maakohtuga samasugusele otsusele jõudis Tartu Maakohus, öeldes, et kuigi tarbijal tuli VÕS § 403⁴ lg 3 lähtudes esitada krediidiandjale tõeseid andmeid, on krediidiandjal VÕS § 403⁴ lg 4 ja KAVS § 50 lg-te 3 ja 4 kohaselt vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks kohustus esitatud andmeid mõistlikke jõupingutusi rakendades kontrollida ja vajadusel lasta täpsustada.¹⁴⁹

Lisaks on Harju Maakohus on märkinud, et olukorras, kus krediidiandja ja krediidivõtja vastastiku rikuvad lepingueelseid kohustusi, st krediidiandjapoolne kohustuse rikkumine seisnes andmekogudest teabe kogumata jätmises ning tarbijapoolne kohustuse rikkumine seisnes oma krediidivõimelisuse kohta mittetäielike ja valeandmete esitamises, ei saa kohus premeerida tõese info avaldamise kohustuse rikkumist tarbija tehingust tulenevate tasude maksmisest vabastamisega.¹⁵⁰

Märkimist väärrib, et kuigi teoreetiliselt peaks krediidiandjal olema juhul, kui tarbija teadlikult rikub enda kohustust esitada täielikke ja õigeid andmeid ehk tarbija on VÕS § 100 mõttes kohustust rikkunud, õigus kohaldada õiguskaitsevahendeid, eelkõige nõuda kahju hüvitamist, ei ole praktikas õiguskaitsevahendite kasutamine krediidiandjate poolt kuigi sagedane. Läbitöötatud kohtulahenditest nõudis krediidiandja vaid kahel korral tarbijalt kahjuhüvitist, millest ühe kohus rahuldab ning teise jättis rahuldamata. Kahju hüvitamise nõude rahuldamata jätmisel pidas Viru Maakohus eelkõige silmas võlasuhte pooli ning selgitas, et kuivõrd üheks

¹⁴⁶ TlnRnKo 2-20-106661, p 24.

¹⁴⁷ HMKo 2-19-128584, p 9.

¹⁴⁸ PMKo 2-22-103703, p 21.

¹⁴⁹ TMKo 2-22-126657, p 17.

¹⁵⁰ HMKo 2-22-108399, p 32.

menetluspooleks on krediidasutus ning teiseks menetluspooleks pensionärist tarbija, on kohtu hinnangul üheselt järeldatav, et krediidasutus ei ole saanud kahju ulatuses, mille hüvitamist ta soovib.¹⁵¹ Seevastu kahju hüvitise nõude rahuldas Pärnu Maakohus põhjusel, et seoses tarbijapoolse lepingueelse kohustuse rikkumisega, on krediidiandja teinud kulutusi inkassoteenuse kasutamiseks. Inkassoteenuse kasutamiseks tehtud kulude näol on aga tegemist võlausaldaja kahjuga seoses võlgniku raha maksmise kohustuse rikkumisega, mis kuulub võlausaldajale hüvitamisele.¹⁵² Autori hinnangul võib eeltoodu põhjuseks olla suuresti tarbijapoolse kohustuse teadliku ja tahtliku rikkumise tõendamise raskendatus. Teisalt ei ole välistatud, et sagedased on ka juhtumid, kus tarbija ja krediidiandja vastastikku rikuvad oma lepingueelseid kohustusi.

¹⁵¹ VMKo 2-17-119197, p 20.

¹⁵² PMKo 2-21-131345, p 16.

3. Tarbija krediivõimelisuse hindamine

3.2. Krediivõimelisuse hindamise kohustuse sisu

Tarbija krediivõimelisuse hindamine on ette nähtud direktiivi 2008/48 artiklis 8 ja VÕS § 403⁴ lõike 1 punktis 2, lõike 3 esimeses lauses. Vastutustundliku laenamise põhimõttest tuleneva krediidiandja põhikohustuse sisuks krediivõtja suhtes on hinnata krediidisaaaja krediivõimekust piisavalt, tagamaks, et krediiti ei antaks isikule, kelle puhul on tõenäoline, et ta ei suuda seda jooksvast sissetulekust või muust eluks otseselt mittevajalikust varast tagasi maksta.¹⁵³ Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskuse RAKE poolt läbi viidud uuringu tulemusena tõdesid nii krediidipakkujad, krediidituruga seotud asutused kui ka pankrotikohtunikud, et krediidipakkujate, sealjuures eriti kiiralaenu pakkujate vastutustundlikus laenude väljastamisel on kasvanud.¹⁵⁴ Jätkuvalt on tarbija krediivõimelisuse hindamine siiski eelkõige problemaatiline kiiralaenu sektoris, kuivõrd nende ärimudel sõltub suuresti krediidile kiire juurdepääsu tagamisest.¹⁵⁵ Euroopa Komisjoni poolt läbiviidud hindamisel leiti, et kuigi enamik krediidipakkujaid täidab krediivõimelisuse hindamise kohustust, seati siiski kahtluse alla see, kas läbiviidavad hindamised on piisavad, et neid saaks pidada nõuetele vastavaks. Hindamisel selgus, et paljudes liikmesriikides peetakse krediivõimelisuse hindamist endiselt problemaatiliseks ning vähemalt 12 liikmesriigis, sealhulgas Eestis¹⁵⁶, tõstatati olulisi küsimusi krediivõimelisuse hindamise nõuete täitmise kvaliteedi kohta.¹⁵⁷

Euroopa Kohtu hinnangul on krediidiandja kohustus hinnata tarbija krediivõimelisust tarbija jaoks põhjaneva olulisusega. Euroopa Kohus¹⁵⁸ on selgitanud, et krediidiandja krediidisaaaja krediivõimelisuse hindamise eesmärk on kaitsta tarbijat ülemäärase võlgnevuse ja maksejõuetuse tekkimise ohu eest. Krediivõimelisuse hindamise eesmärk aitab saavutada direktiivi 2008/48 eesmärki, mis seisneb direktiivi põhjenduste 7 ja 9 kohaselt selles, et saavutada tarbijakrediidi valdkonna mitme põhiküsimuse täielik ja imperatiivne ühtlustamine,

¹⁵³ RKTko 3-2-1-169-13, p 21.

¹⁵⁴ Espenberg jt (viide 4), lk 9.

¹⁵⁵ European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 19. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

¹⁵⁶ Lisaks Eestile tõstatati küsimus krediidihindamise kvaliteedi kohta Belgias, Tšehhis, Iirimaal, Lätis, Leedus, Hollandis, Poolas, Portugalis, Slovakkias, Sloveenias ja Rootsis.

¹⁵⁷ *Ibidem*.

¹⁵⁸ EKO C-679/18, *OPR-Finance s.r.o versus GK*, p 21.

mis omakorda tagab kõikidele Euroopa Liidu tarbijatele nende huvide võrdselt kõrgetasemelise kaitse ja hästitoimiva siseturu tekke tarbijakrediidi valdkonnas.

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks ei piisa üksnes krediidiandja poolt faktiliselt teabe omandamisest, vaid krediidiandjal tuleb kogutud teavet ka analüüsida, et selgitada välja kas ja millise tõenäosusega on tarbija võimeline krediiti tagastama.¹⁵⁹ VÕS § 403⁴ lg 6 järgi võib krediidiandja tarbijaga tarbijakrediidilepingu sõlmida üksnes juhul, kui ta on krediidivõimelisuse hindamise aluseks olevate andmete kogumis analüüsimise tulemusena veendunud, et tarbija on krediidivõimeline. Kohtupraktikas ei loeta vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise nõude piisavaks täitmiseks ainuüksi krediidiinfo andmeid ning varasemate graafikujärgsete maksete korrektset teostamist VÕS § 403⁴ lg 1-6 mõttes.¹⁶⁰ Ringkonnakohus on selgitanud, et vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks ei piisa üksnes sellest, kui krediidiandja on tuvastanud, et tarbija finantskohustused ei ületa 45% tarbija sissetulekust. Lisaks finantskohustuste täitmisele peab tarbijal pärast laenu võtmist olema võimalik kanda ka enda ja enda ülalpeetavate igapäevased kulud (toit, riided, eluase jms).¹⁶¹

Kuigi tarbijakrediidi direktiivi kohaldamisalast on jäetud välja tarbijakrediidilepingud, mille summa on väiksem kui 200 eurot, tuleb siseriikliku õigusraamistiku järgi krediidivõimelisuse hindamine krediidiandjal või -vahendajal teostada krediidisumma suurusel olenemata.¹⁶² VÕS § 403⁴ lg 2 kohaselt peab krediidiandja tarbija krediidivõimelisuse hindamisel toimima nõuetekohase hoolsusega. Õiguskirjanduses on nõuetekohaseks hoolsuseks peetud tarbijalt nii nõutava teabe liigi ja ulatuse määramist kui ka selle teabe kontrollimist.¹⁶³ Loetelu olulisest teabest, mida on tarvis tarbija krediidivõimelisuse hindamiseks, nimetab VÕS § 403⁴ lg 2 teine lause. Selle kohaselt peab krediidiandja arvesse võtma kõik talle teadaolevad asjaolud, mis võivad mõjutada tarbija võimet krediit tagasi maksta lepingus kokkulepitud tingimustel, sealhulgas tarbija varalise seisundi, regulaarse sissetuleku, teised varalised kohustused, varasemate maksekohustuste täitmise ja tarbijakrediidilepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju, määrates vajalike hindamistoimingute ulatuse vastavalt tarbijakrediidilepingu tingimustele, tarbija kohta olemasolevatele andmetele ja võetava rahalise kohustuse suurusel. Kohtupraktika kohaselt on krediidiandja VÕS § 403⁴ lg-s 1 sätestatud kohustused täitnud nõuetekohase hoolsusega, kui krediidiandja teeb täiendavalt kindlaks, kas

¹⁵⁹ Varul, P. jt. § 403⁴/3.1.2.

¹⁶⁰ VMKo 2-21-139672, p 10.

¹⁶¹ TrtRnKo 2-21-129359, p 14.

¹⁶² Finantsinspeksioon (viide 54), p 9.1.

¹⁶³ Varul, P. jt. § 403⁴/3.1.3.

tarbijal on lisaks laenu taotluses toodud kohustusele veel teisi kohustusi ning kontrollib ka maksehäirete puudumise.¹⁶⁴ Samuti on selgitatud, et kuigi tarbija täidetud küsimustik, millelt nähtub üksnes kostja igakuiste püsikohustuste suurus, andmed perekonnaseisu, hariduse ja töökoha kohta on asjakohased, ei ole need siiski piisavad KAVS § 49 korras krediitvõime hindamiseks.¹⁶⁵ Muu hulgas peaks krediidiandjas äratama kahtlus, kas isik on krediitvõimeline juhul, kui laenu taotleja väitel on tema majapidamiskulud 0 eurot ning sissetuleku allikaks on sotsiaaltoetused. Kohtu hinnangul on üldteada asjaolu, et sotsiaaltoetust makstakse isikule, kellel on raskusi toimetulekuga.¹⁶⁶ Piisav ei ole ka üksnes see, kui tarbija sissetulekud ületavad laenu taotlemise hetkel tarbija väljaminekuid.¹⁶⁷

Kuivõrd VÕS § 403⁴ lg 2 esitab mitteamendava loetelu asjaoludest, mis võivad mõjutada tarbija võimet krediit tagasi maksta ning mida tuleb hinnata, on vastutustundliku laenamise põhimõtted mitmeti tõlgendatavad. Näiteks ei ole seaduses sätestatud, mida tuleb sissetulekuna defineerida. Seetõttu arvestavad mõned krediidiandjad sissetulekuna näiteks toetusi, dividende, tulevikulaekumisi, ühekordseid boonuseid, stipendiume jms, seevastu mõni vähem riskialtım tõlgendab sissetulekuna vaid regulaarset töötasu.¹⁶⁸

Tarbija krediitvõimelisuse hindamise kord on toodud lisaks võlaõigusseadusele ka krediidiandjate ja -vahendajate seaduses. KAVS § 49 lg 1 kohaselt peab krediidiandja või -vahendaja vastutustundliku laenamise nõude täitmiseks sise-eeskirjaga kehtestama tarbija krediitvõimelisuse hindamise ja esitatud andmete kontrollimise meetodika, võttes arvesse vähemalt: 1) varalise seisundi ja regulaarse sissetuleku suuruse; 2) teised varalised kohustused; 3) varasema maksekohustuste täitmise; 4) majapidamiskulud; 5) varasemate maksekohustuste täitmise ja tarbijakrediitdilepingust tulenevate rahaliste kohustuste võimaliku suurenemise mõju; 6) muud faktid, mis on krediidiandjale teada ning millel võib olla oluline tähtsus; 7) sõlmitava tarbijakrediitdilepingu tingimused.

Krediidiandja ja -vahendaja peab tarbija regulaarse sissetuleku hindamisel võtma arvesse, millised on tarbija sissetulekuallikad (sealhulgas töötasu, pension, investeeringutulu, dividendid, tulud füüsilisest isikust ettevõtja tegevusest, tulud ettevõtlusest, üüritulo, hüvitised, toetused ja elatis) ning milline on tarbija sissetulekute laekumise regulaarsus. Samuti tuleb

¹⁶⁴ VMKo 2-21-142724, p 9.

¹⁶⁵ TlnRnKo 2-18-977c, p 43.

¹⁶⁶ HMKo 2-22-119172, p 30; TrtRnKo 2-21-125271, p 8.

¹⁶⁷ PMKo 2-18-9058, p.5.

¹⁶⁸ Espenberg jt (viide 4), lk 73.

krediidiandjal ja -vahendajal võtta sissetuleku hindamise aluseks piisav ajavahemik adekvaatse ülevaate saamiseks ning teha mõistlikke pingutusi, et kontrollida asjakohaste dokumentide ja muude tõendite õigsust (KAVS § 49 lg 3). Riigikohtu arvates peab professionaalse krediidiandja välja selgitama, kas ja millist osa ebamäärase tähistusega laekumisest tarbija pangakontole saab pidada laenutaotleja sissetulekuks ning millise püsiva sissetulekuga on edaspidi võimalik arvestada, eriti kui laen võetakse suures summas ja pika tähtajaga. Professionaalse krediidiandjal peaks tekkima kahtlusi eluliselt ebausutav erakordselt kõrge sissetuleku laekumine avalikult vähetuntud tööandjalt. Samuti peaks krediidiandjal tekkima kahtlus, kui laenutaotleja sissetulek suureneb vahetult enne laenu taotlemist. Laenusaja krediitvõime hindamisel tuleb arvestada üksnes selliseid sissetulekuid, mida laenu taotleja saab eelduslikult ka tulevikus.¹⁶⁹

Finantsinspeksioon on oma soovitusliku juhendi punktis 9.11 selgitanud, et krediidiandja või -vahendaja peab krediitvõimelisuse hindamisel muu hulgas arvesse võtma ülalpeetavate arvu ja tarbija muid regulaarseid kulutusi majapidamiseks.¹⁷⁰ Kohtupraktikas on selgitatud, et eriti just madalama sissetuleku ja ülalpeetavatega isikute puhul võib igapäevaste vajalike kuulude osakaal ületada 55% sissetulekust. Seejuures osutas kohus, et krediidiandja on vastutustundliku laenamise põhimõtet rikkunud ka juhul, kui hageja krediitvõimelisuse hindamise meetoodika ei sisalda põhimõtteid selle kohta, kuidas arvestatakse tarbija krediitvõimelisuse hindamisel ülalpeetavate arvuga. Nimetatud nõude täitmiseks ei piisa sellest, kui krediidiandja selgitab, et on arvestanud ühe lapse igakuiseks kuluks 110 eurot kuus, juhul kui hageja ei ole tõendanud, et toodud summa kuus on ühe lapse igakuiste vajalike kulutuste katmiseks piisav.¹⁷¹

3.3. Andmeallikate kasutamine

Traditsiooniliselt hindavad laenuandjad laenutaotleja krediitvõimet krediitdiskoori mudelite abil, mis otsustavad, kas isik on krediitvõimeline ehk kas ta on tõenäoliselt võimeline laenu kokkulepitud tingimustel tagastama, tuginedes varasematele finantskäitumisele ja pangakonto väljavõttele.¹⁷² Selliselt on see näiteks eluasemelaenude puhul, kus laenutaotluse vaatab üle haldur ning otsuse krediidi andmise kohta teeb krediitkomisjon. Viimastel aastakümnetel

¹⁶⁹ RKTko 2-14-21710, p 29.2.

¹⁷⁰ Finantsinspeksioon (viide 54), p 9.11.

¹⁷¹ TrtRnKo 2-21-129359, p 16.

¹⁷² European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 20. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

toimunud suur tehnoloogiline areng on toonud endaga kaasa muutusi ka tarbijateabe kogumises ning tarbijate krediitvõimelisuse hindamises. Täna kasutab suur osa tarbimislaine pakkuvatest krediidiandjatest tarbimislaine krediidiotsuse tegemisel keerukamaid tööriistu, sealhulgas automatiseeritud otsustusvahendeid ja alternatiivseid andmeallikaid (nt *bigdata*).¹⁷³ *Bigdata* näol on tegemist suure hulga erinevat tüüpi andmetega, mis saadakse suurel kiirusel paljudest erinevatest allikatest (sotsiaalmeedia, muud avalikud allikad) ning mida töödeldakse reaajas IT-vahenditega.¹⁷⁴ Laenuotluste ja otsuste automatiseerimine võimaldab muuta taotlemisprotsessi veelgi kiiremaks. Nii on seda põhjendanud Luminor, öeldes, et soovivad anda laenuotlejale kiiremini vastuse tema laenukõlblikkuse kohta.¹⁷⁵ Bondora on öelnud, et tänu automatiseerimisele on neil võimekus esitada kliendile laenupakkumine või vastupidi otsustada, et klient ei ole maksevõimeline, kõigest 1 minuti jooksul.¹⁷⁶

Kuivõrd automatiseeritud ja alternatiivsete andmeallikad kasutavad laiemat hulka andmeid ja täiustatud algoritme, mille tulemusena on krediitvõimelisuse hinnangud väidetavalt täpsemad, on nendest kasu nii krediidiandjatele kui tarbijatele, vähendades muu hulgas finantsriske. Andmete suurenenud kättesaadavuse tõttu kasutavad krediidiandjad aga aina enam alternatiivseid, struktureerimata ja poolstruktureeritud andmeallikaid, sealhulgas näiteks sotsiaalmeedia aktiivsus ning mobiiltelefonide kasutamine, et saada täpsemat ülevaadet krediitvõimelisusest.¹⁷⁷ *Bigdata* kasutamine laiendab tarbija kohta kättesaadavaid andmeid, mistõttu võib see tagada juurdepääsu krediitoodetele ka nendele tarbijatele, kelle krediitprofiil krediidiandjate jaoks muidu huvitav ei oleks, elavdades sellega majandust ja aidates kaasa rahalisele kaasamisele.¹⁷⁸ Seejuures ollakse seisukohal, et automatiseeritud laenuotsus on sama täpne ja kvaliteetne, kui füüsilise isiku kontrollitud laenuotsus.¹⁷⁹

Kuigi automatiseeritud tööriistade ja alternatiivsete andmeallikate kasutamine näib andvat tarbijatele laiemat juurdepääsu krediidile, tekitab nimetatud tehnoloogiate kasutamine

¹⁷³ *Ibidem*.

¹⁷⁴ European Banking Authority. EBA Report on Big Data and Advanced Analytics, lk 11. Arvutivõrgus: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Final%20Report%20on%20Big%20Data%20and%20Advanced%20Analytics.pdf (05.03.2023).

¹⁷⁵ Eesti Rahvusringhääling. Pangandus üha robotiseerub, nõuanded ja laenuotsused sõltuvad algoritmidest. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1007165/pangandus-uha-robotiseerub-nouanded-ja-laenuotsused-soltuvad-algoritmidest> (12.02.2023).

¹⁷⁶ Eesti Õigusteadlaste päevad 2022. Tarbijakrediit *anno* 2022: täiesti vabade inimeste täiesti vaba tahe võtta täiesti vabalt kohustusi ja jääda täiesti vabalt võlgu? Arvutivõrgus: <https://uttv.ee/naita?id=33741> (16.12.2023).

¹⁷⁷ European Banking Authority. EBA Report on Big Data and Advanced Analytics, lk 20. Arvutivõrgus: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Final%20Report%20on%20Big%20Data%20and%20Advanced%20Analytics.pdf (05.03.2023).

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ Espenberg jt (viide 4), lk 123.

põhiõigustega seotud probleeme, eelkõige seoses isikuandmete kaitse õiguse võimaliku rikkumisega, eraelu puutumatuses, mida tarbijakrediidi direktiiv ega siseriiklik õigus hetkel ei käsitle. Neid riske käsitletakse Euroopa Liidu tasandil näiteks andmekaitse üldmäärusega, kuid konkreetsete sätete puudumine tarbijakrediidi direktiivist ja siseriiklikust õigusest, võib ohustada tarbijate õigusi automatiseeritud otsuste tegemisel ja alternatiivsete andmebaaside kasutamisel.¹⁸⁰ Euroopa Komisjon on asunud seisukohale, et alternatiivsete andmebaaside kasutamine võib minna vastuollu GDPR-i nõuetega. Andmekaitse seisukohast peavad krediidiandjad, kes soovivad kasutada alternatiivseid andmebaase, tegema seda GDPR-i piires ehk tagama andmete minimeerimise põhimõtete järgimise. See tähendab, et andmeid, mis krediidivõimelisuse hindamise jaoks olulised ei ole, ei tohiks kasutada.¹⁸¹ Krediidivõimelisuse hindamisel ei tohiks krediidiandjad seega kasutada sotsiaalmeediaplatformidelt leitavaid andmeid.¹⁸² GDPR ei keela tehisintellekti kasutamist, kuid isikuandmete kaitse üldmääruse artikli 22 kohaselt ei tohi otsus, mis toob kaasa õiguslikke tagajärgi või mõjutab andmesubjekti oluliselt, põhineda üksnes automatiseeritud töötlusel.¹⁸³ Ka finantsinspeksioon tõdeb, et kuigi digitaliseerimine võimaldab krediidiandjate kulusid kokku hoida, kaasnevad automatiseerimisega ka riskid. Lisaks andmekaitsealastele riskidele peab finantsinspeksioon suureks riskiks algoritmides tekkivaid vigu, mille tulemuseks on valed krediidihindamise otsused.¹⁸⁴ Autori hinnangul võib täiendavaks riskiks pidada veel seda, et automatiseeritud hindamissüsteemid ei pruugi tuvastada sagedasi edasi-tagasi rahasumma ülekandeid teise isikuga, mille puhul juhul, kui krediiditaotlust kontrolliks füüsiline isik, peaks laenuhalduril tekkima küsimusi. Tarbija võib sagedaste edasi-tagasi rahasumma liigutamise üritada oma tegelikke kulusid varjata.

¹⁸⁰ European Commission. Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Consumer Credits. SWD (2021) 170 final, lk 18. Arvutivõrgus: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0170&from=EN> (19.01.2023).

¹⁸¹ European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 21. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

¹⁸² Brüssel, 30.6.2021, COM(2021) 347 final, 2021/0171(COD). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv tarbijakrediidi kohta, p 47.

¹⁸³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2016/679/EL, 27.04.2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). - ET L 119.

¹⁸⁴ Eesti Rahvusringhääling. Pangandus üha robotiseerub, nõuanded ja laenuotsused sõltuvad algoritmidest. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1007165/pangandus-uha-robotiseerub-nouanded-ja-laenuotsused-soltuvad-algoritmidest> (12.02.2023).

3.4. Krediidi suuruse määramine

Eesti Panga Presidendi 12.12.2014 määruse nr 14 "Eluasemelaenu andmise piirmäärad ja maksimaalne laenutähtaeg" § 4 lõike 1 kohaselt hinnatakse laenumaksete piirmäära järgimist laenumaksete ja sissetuleku suhtarvu alusel. Lõige 2 täpsustab, et laenumaksete ja sissetuleku suhtarv võib olla kuni 50%.¹⁸⁵ Erinevalt eluasemelaenudest ei ole tarbimislaenudele kehtestatud laenumaksete piirmäära. Eurostati andmetel oli 2021. aastal Eestis laenumaksete ja sissetuleku suhtarvuks 70,33%.¹⁸⁶

Krediidituru uuringu käigus teostatud intervjuudes toodi välja, et kuivõrd vastutustundliku laenamise põhimõtetes ei ole kehtestatud piiranguid, mis paneks paika piirmäärad tarbimislaenude puhuks, varieerub see krediidituruga seotud asutuse esindaja sõnul täna vahemikus 30-80%. Toodud protsent sõltub oluliselt konkreetsest krediidipakkujast ning tema riskitundlikkusest.¹⁸⁷ Praktikas on toodud näiteid juhtumitest, kus tarbija loovutas 90% oma sissetulekust laenude teenindamisele.¹⁸⁸ Ühtlasi on kohtupraktikas aktsepteeritud olukorda, kus tarbija maksab juba enne taotletava laenu laenumakse lisandumist ligikaudu 76,50% oma sissetulekust laenude teenindamisele.¹⁸⁹ Ka Eesti Pangaliidu tegevjuhi sõnul tegutseb täna Eestis krediidipakkujaid, kelle arvates on sobilik anda kõrge intressiga laenu inimesele, kes juba 80% oma sissetulekust laenu teenindamisele maksab. Pangaliidu tegevjuht leiab, et riigil tuleks kehtestada minimaalne sissetuleku summa, mis isikule pärast finantskohustuste täitmist jääma peaks. Veelgi enam leiab ta, et olukord oleks selgem ja võrreldavam, kui riik kehtestaks selge piirmäära.¹⁹⁰ Laenumaksete piirmäär on kehtestatud mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis. Vastutustundliku laenamise regulatsiooni järgimiseks 40%-lise laenu teenindamise piirmäära on seadnud nii Läti¹⁹¹ kui ka Leedu.¹⁹² Euroopa Komisjon on oma ettepanekus tarbijakrediidi direktiivi kohta leidnud, et vastutustundliku laenamise tagamiseks ning tarbijate liigse

¹⁸⁵ Eesti Panga Presidendi 12.12.2014 määrus nr 17 "Eluasemelaenu andmise piirmäärad ja maksimaalne laenutähtaeg" - RT I, 03.07.2015, 8.

¹⁸⁶ Eurostat. Gross debt-to-income ratio of households. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00104_custom_5684731/default/table?lang=en (03.03.2023).

¹⁸⁷ Espenberg jt (viide 4), lk 74.

¹⁸⁸ Eesti Õigusteadlaste päevad 2022. Tarbijakrediit *anno* 2022: täiesti vabade inimeste täiesti vaba tahe võtta täiesti vabalt kohustusi ja jääda täiesti vabalt võlgu? Arvutivõrgus: <https://uttv.ee/naita?id=33741> (16.12.2023).

¹⁸⁹ HMKo 2-19-139334, p 13.

¹⁹⁰ Eesti Pangaliit. Positiivne krediidiregister ja laenu teenindamise piirmäär aitavad ülelaenamist vältida. 18.09.2022. Arvutivõrgus: <https://www.pangaliit.ee/uudised-ja-teated/positiivne-krediidiregister-ja-laenu-teenindamise-piirmaar-aitavad-ulelaenamist-valtida> (09.02.2023).

¹⁹¹ Läti Pank. Macroprudential measures introduced in Latvia. Arvutivõrgus: <https://www.bank.lv/en/operational-areas/financial-stability/macroprudential-measures/macroprudential-measures-introduced-in-latvia> (01.04.2023).

¹⁹² Leedu Pank. Financial stability instruments. Responsible lending regulations. Arvutivõrgus: <https://www.lb.lt/en/financial-stability-instruments-1#ex-1-1> (01.04.2023).

võlakooormuse vältimiseks võib olla otstarbekas kehtestada laenusumma ja sissetuleku suhte piirmäärad.¹⁹³ Eesti Panga kodulehe kohaselt on Eesti Panga eesmärk aastateks 2022-2024 muu hulgas positiivse krediidiregistri loomise toetamine koos tarbimislauudele piirmäära seadmisega, et juurutada vastutustundliku laenamise praktikaid.¹⁹⁴

Arvestades asjaolu, et tarbijad ei taju järelmaksu ning muid väiksemaid laene finantskohustusena, mistõttu võtavad tarbijad neid kergekäelisemalt¹⁹⁵ ning asjaolu, et aina enam kasvab nõudlus kiiresti ja lihtsalt kättesaadava krediidi järele¹⁹⁶ tasub kaalumist ka miinimumsumma kehtestamine, mis peab inimesele pärast laenu teenindamist jääma. Piirmäära ja/või miinimumsumma rakendamist toetab muu hulgas tõdemus, et riskantsemate laenuotodete tarbimine on kasvutrendis aga ka asjaolu, et piirmäära seadmine eluasemelauude puhul on täitnud oma eesmärgi. Koos laenuotodete tarbimise kasvuga, on Eestis aina enam majapidamisi, kus rohkem kui 50% tarbija sissetulekust moodustavad finantskohustused.¹⁹⁷ Siiski ei tohiks piirmäära ja miinimumsumma kehtestamist näha ilma kriitikata. Liiga madala piirmäära ning liigkõrge miinimumsumma puhul võidakse krediidituru liigselt piirata ning nõnda võib krediidist ilma jääda tarbija, kes krediiti hädasti vajab ning kes on võimeline krediidi lepingus kokku lepitud tingimustel ka tagastama. Seega soodustaks krediidituru liigne reguleerimine musta finantsturu teket.

¹⁹³ Brüssel, 30.6.2021, COM(2021) 347 final, 2021/0171(COD). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv tarbijakrediidi kohta, p 46.

¹⁹⁴ Pangaliit. Pangaliidu strateegilised eesmärgid 2022-2024. Arvutivõrgus: <https://www.pangaliit.ee/uldteave/pangaliidu-strateegilised-eesmargid-2022-2024>

¹⁹⁵ Espenberg jt (viide 4), lk 11.

¹⁹⁶ European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report, lk 17. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).

¹⁹⁷ *Ibidem*, lk 24.

4. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tagajärjed

4.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tsiviilõiguslikud tagajärjed

Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine krediidiandja poolt väljendub VÕS § 406⁴ lõikes 6. VÕS § 403⁴ lg 6 kohaselt võib krediidiandja tarbijaga tarbijakrediidilepingu sõlmida üksnes juhul, kui ta on krediidivõimelisuse hindamise aluseks olevate andmete kogumis analüüsimise tulemusena veendunud, et tarbija on krediidivõimeline. Praktikas kasutavad tarbijad tihti argumenti ning leiavad, et kuivõrd krediidiandja ei ole teinud põhjalikku krediidivõimelisuse hindamist ning on rikkunud vastutustundliku laenamise põhimõtet, on tehtud tehing tühine.¹⁹⁸ Kuigi selline on tagajärg näiteks krediidi kulukuse määra ülempiiri rikkumise korral, ei ole vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tagajärjeks lepingu tühisus TsÜS § 86 lg 1 mõttes, kuigi krediidiandja on andnud krediiti tarbijale, kes ei ole krediidivõimeline.¹⁹⁹

Tsiviilõiguslikud tagajärjed on toodud võlaõigusseaduse § 403⁴ lõigetes 7 ja 8. VÕS § 403⁴ lg 7 kohaselt kui krediidiandja rikub käesoleva paragrahvi lõikes 6 sätestatud, loetakse tarbijakrediidilepingu intressimääraks käesoleva seaduse §-s 94 sätestatud intressimäär, kui see ei ole suurem varem kokkulepitud intressimäärast. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise tagajärjeks ei ole lepingu tühisus TsÜS § 86 lg 1 mõttes, vaid krediidiandja ja tarbija vahel sõlmitud krediidileping on tühine lepingujärgse intressi osas ning seda üksnes juhul, kui kokkulepitud intressimäär on suurem seadusjärgsest intressimäärast. Seega olukorras, kus krediidiandja annab krediiti küll isikule, kes ei ole krediidivõimeline, kuid teeb seda seadusjärgsest intressimäärast madalamas määras, jääb tarbijakrediidileping kehtima poolte vahel kokkulepitud tingimustel ka intressimäära osas. Krediidiandja kaotab siiski õiguse nõuda muid tasusid. Siinjuures on oluline, et eeltoodut ei kohaldata, kui tarbija on tahtlikult jätnud esitamata teabe või võltsinud krediidiandjale esitatud teavet ja selle tagajärjel on krediidiandja hinnanud tarbija krediidivõimelisust valesti.²⁰⁰

¹⁹⁸ Näiteks on ka Läti kohtupraktikas enimkasutatud argument kohtus, et krediidiandja ei ole krediidivõimelisuse hindamist teostanud piisava hoolsusega, Vt täpsemalt Kačevska, I. A Strict Regulatory Framework for SMS Credit and Its Effectiveness in Latvia. - *Juridica International* XXII/2014, lk 145.

Autori poolt analüüsitud kohtulahendite pinnalt saab sama väita Eesti kohtupraktika kohta.

¹⁹⁹ Varul, P. jt (koost). *Võlaõigusseadus II. Kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: Juura 2019, lk 616.

²⁰⁰ *Ibidem*.

Nagu eelpool mainitud, kaotab krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise korral õiguse nõuda muid tasusid ehk krediidileping on tühine muude tasude osas (VÕS § 403⁴ lg 7 teine lause). Õiguskirjanduses on selgitatud, et tähtsust ei oma, kas tasude maksmise kohustus tekib tulevikus või on tarbija tasud juba maksnud (näiteks lepingu sõlmimise tasu), millisel juhul on krediidiandja kohustatud makstud muud tasud tarbijale tagastama. Muudeks tasudeks ei loeta tarbijakrediidilepingus kokku lepitud leppetrahve ega VÕS §-s 411 ette nähtud hüvitisi.²⁰¹ Tallinna Ringkonnakohus on selgitanud, et tasuna ei saa VÕS § 403⁴ lg 7 teise lause mõttes käsitleda viivist ega sissenõudmisega seotud kulusid, sest tegemist ei ole krediidiga seotud tasudega, vaid õiguskaitsevahenditega kohustuse täitmise tagamiseks. Muu hulgas ei kohaldata nimetatud sätet tsiviilkohtumenetluses tekkivate kulude hüvitamise suhtes, mille hüvitamise kohta on TsMS-is ette nähtud eriregulatsioon.²⁰² Samuti kaotab krediidiandja vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise korral VÕS § 411 lg 6 järgi õiguse nõuda tarbijalt laenu ennetähtaegse tagastamise korral hüvitist.

VÕS § 403⁴ lõike 7 kolmanda lause kohaselt peab krediidiandja tagasimaksed uuesti määrama, arvestades intressimäära ja muude kulude vähendamist ning need tarbijale teatavaks tegema. Olukorras, kus lepingujärgse intressi ja muude tasude kokkulepped on tühised, kohaldub TsÜS § 84. TsÜS § 84 lõike 1 kohaselt tuleb tühise tehingu alusel saadu tagastada vastavalt alusetu rikastumise sätetele, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Seadus võimaldab aga krediidiandjal tarbijale võlgnetava summa tasaarvestada tarbija poolt võlgnetava põhiosa summaga. See tähendab, et krediidiandjal tuleb vähendada tarbija poolt võlgnetavat krediidi põhiosa enamakstud intressi ja muude tarbija poolt makstud tasude võrra ning jagada vähendatud põhiosa vastavalt lepingus kokkulepitud perioodi kohta.²⁰³

VÕS § 403⁴ lg 8 võimaldab tarbijal kasutada ka muid asjakohaseid õiguskaitsevahendeid, välja arvatud kahju hüvitamist osas, mis on kaetud intressimäära alanemisega. Kohtupraktikas on peamiselt tunnustatud tarbija kahju hüvitamise nõude õigust krediidiandja vastu. Riigikohus on selgitanud, et vastutustundliku laenamise põhimõtte kui lepingueelse kohustuse rikkumisega tekitatud kahju hüvitamise eesmärgiks on VÕS § 127 lg 1 järgi kahjustatud isiku asetamine olukorda, milles ta oleks olnud, kui ta ei oleks lepingut sõlminud, ehk nn negatiivse huvi või usalduskahju hüvitamine. Kooskõlas kohustuse eesmärgiga (VÕS § 127 lg 2) tähendab see kõigi krediidist tekkinud negatiivsete tagajärgede (mh viivis, leppetrahv, lepingu sõlmimise

²⁰¹ Varul, P. jt. § 403⁴/3.3.

²⁰² TlnRnKo 2-18-134930, p 10.

²⁰³ Varul, P. jt. § 403⁴/3.3.

kulud) rahalist hüvitamist. Sellise kahju hüvitamise nõude saab tasaarvestada võlausaldaja krediidi tagastamise nõudega. Minimaalselt saab tarbija nõuda hagejalt kahju hüvitamist, mis tekkis lepinguga seotud kulude kandmisest, arvestades samas võimalust krediiti kasutades kasutuseeliseid saada, näiteks krediidiga soetatud elamu kasutamisest.²⁰⁴ Laenuvõtja saab vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise alusel saadava kahju hüvitise tasaarvestada võlausaldaja krediidi tagastamise nõudega.²⁰⁵

4.3. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise avalik-õiguslikud tagajärjed

Vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumine on karistatav väärteona. Nimetatud põhimõttega seotud väärteod on seadusandja ette näinud KaVS §-s 99, KAS §-s 134¹⁹ kui ka TKS §-s 71.²⁰⁶ Järelevalve eesmärk on tagada krediidiandja või -vahendaja tegevuse, sealhulgas krediidi andmise vastavus seadusele ja teistele õigusaktidele, pidades eelkõige silmas tarbijate huvide ja õiguste kaitset (KaVS § 80).

Krediidiandjate ja -vahendajate seaduses ja krediidiasutuste seaduses sätestatud väärteonormid on ettenähtud juhuks, kui krediidiandja või -vahendaja rikub KaVS §-s 49 või 50 toodud tarbija krediidivõimelisuse hindamisega seotud kohustusi ehk nimetatud seadustes toodud väärteonormid on ennekõike suunatud tarbija krediidivõimelisuse hindamist puudutavate nõuetekohaste sise-eeskirjade kehtestamata jätmisele.²⁰⁷ KaVS § 79 kohaselt teostab krediidiandja või -vahendaja tegevuse üle järelevalvet Finantsinspeksioon. Krediidivõimelisuse hindamisega seotud kohustuse rikkumise eest karistatakse juriidilisest isikust krediidiandjat või -vahendajat Finantsinspeksiooni poolt kuni 32 000 euro suuruse rahatrahviga (KaVS § 99 lg 2, KAS § 134¹⁹ lg 2). Seejuures tuleb meeles pidada, et Finantsinspeksioonil on õigus väärteomenetlust alustada üksnes nende ettevõtete suhtes, kellele finantsinspeksioon on väljastanud tegevusloa ning kes kuuluvad inspeksiooni järelevalve alla.²⁰⁸ Muu hulgas on Finantsinspeksiooni poolt karistatav ka krediidiandja tegevus või tegevusetus suhtluses tarbijaga.²⁰⁹

²⁰⁴ RKTko 2-14-21710, p 45.

²⁰⁵ Varul, P. jt. § 403⁴/3.3.

²⁰⁶ *Ibidem*.

²⁰⁷ *Ibidem*.

²⁰⁸ Näiteks on finantsinspeksioon teinud AB Kreditex AS-le 20 000 euro suuruse rahatrahvi, kuivõrd krediidiandja sise-eeskirjas puudus meetodika, mis võtaks tarbija krediidivõimelisuse hindamisel arvesse bullet-laenude omapära.

²⁰⁹ Varul, P. jt. § 403⁴/3.3..

Erinevalt Finantsinspeksiioonist on Tarbijakaitse ja Tehnilise Järelevalve Ametil (edaspidi ka TTJA) õigus karistada krediidiandjat rahatrahviga juhul, kui krediidiandja ei ole järginud vastutustundliku laenamise põhimõtet ehk näiteks olukordades, kus krediidiandja ei ole omandanud piisavalt teavet tarbija krediitvõimelisuse hindamiseks.²¹⁰ Tarbijakaitseaduses toodud norm on seevastu ettenähtud juhuks, kui krediidiandja jätab VÕS §-s 403⁴ sätestatud vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamata. Vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamata jätmise eest karistatakse juriidilist isikut kuni 400 000 eurose rahatrahviga. Küll aga on nii Finantsinspeksiioonil kui TTJA-l õigus karistada krediidiandjat juhul, kui krediidiandja on andnud krediiti tarbijale, kellele puhul krediidiandja krediitvõimelisuse hindamise aluseks olevate andmete kogumis analüüsimise tulemusena nähtub, et tarbija ei ole krediitvõimeline.²¹¹

²¹⁰ *Ibidem.*

²¹¹ *Ibidem.*

5. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamine kohtumenetluses

5.2. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamine tsiviilkohtumenetluses

2022. aastal lahendati maakohtutes võlaõiguse valdkonnas 12 052 tsiviilasja ning maakohtutesse saabus 12 320 asja.²¹² Aina aktuaalsemaks²¹³ on saanud küsimus, kui aktiivne peaks kohus olema tarbija kui nõrgema poole õiguste kaitsmisel ning kas kohtul on kehtiva materiaalõiguse normide kohaselt võimalik hagimenetluses vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist kontrollida omal algatusel või saab tegemist olla üksnes kostja vastuväitega. Muuhulgas on tekkinud küsimus, kas ja kuidas saab kohus nõrgemat poolt kaitsta juhul, kui tarbija ehk nõrgem pool kohtumenetlusest kõrvale hoiab.

Teadupoolest iseloomustab hagimenetlust eelkõige dispositiivsuse ja võistlevuse põhimõte.²¹⁴ Vastavalt tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 4 lõikele 2 määravad pooled hagimenetluses vaidluse eseme ja menetluse käigu ning otsustavad taotluste ja kaebuste esitamise. TsMS 5 lõige 1 järgi menetletakse hagi poolte esitatud asjaolude ja taotluste alusel, lähtudes nõudest. Sama sätte lõike 2 kohaselt on pooltel võrdne õigus ja võimalus oma nõuet põhjendada ja vastaspoole esitatu kas ümber lükata või vastu vaielda. Pool määrab ise, mis asjaolud ta oma nõude põhjendamiseks esitab ja milliste tõenditega neid asjaolusid tõendab. Õiguskirjanduses on jaatatud dispositiivsuse põhimõtte piiramist nii piiratud teovõimega isikute, kui ka mõnevõrra tarbijate suhtes.²¹⁵

Menetluspoolte tõendamiskoormis on sätestatud TsMS §-s 230. Nimetatud sätte lõike 1 kohaselt peab kumbki pool hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited. TsMS § 230 lg 1 kohaselt tuleks tarbijal, juhul kui tarbija on seisukohal, et krediidiandja rikkus vastutustundliku laenamise põhimõtet, seda ka tõendada. Tõendite esitamise kohustuse määrab menetluses aga ka see, milliseks kujuneb poolte

²¹² Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. 2022. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202022.a%20menetlusstatistika.pdf> (10.04.2023).

²¹³ Seda küsimust on arutatud näiteks Eesti õigusteadlaste päevaldel 2022. aastal kui ka 2023. aastal Eesti Akadeemilise Õigusteaduse Seltsi korraldatud ettekandekoosolekul

²¹⁴ Raude, M. Kas leping on tõendatav asjaolu või kohaldatav õigus? - Juridica IV/2022, lk 285.

²¹⁵ Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2019, lk 23.

tõendamiskoormus.²¹⁶ Riigikohus on sedastanud, et hea usu põhimõtet silmas pidades on võimalik, et asjaolude tõendamise koormus pöörduv ümber, seda eelkõige, kui tõendada tuleb asjaolu, mille esinemine on vastaspoole kontrolli all ning asjaolule tugineval poolel ei ole objektiivselt võimalik tõendeid esitada.²¹⁷ Selline olukord tekib näiteks negatiivse asjaolu tõendamise korral.²¹⁸ Seega näiteks väidet, et krediidiandja jättis tarbija krediidivõimelisuse hindamata, saab hinnata üksnes selle kaudu, kui krediidiandja esitab tõendid krediidivõimelisuse hindamise kohta.²¹⁹ Lisaks on VÕS § 403⁴ lg-s 13 ette nähtud põhimõtte, mille kohaselt tõendab vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks vajalike kohustuste täitmist vaidluse korral krediidiandja.

TsMS § 435 lõike 1 järgi võib kohus teha otsuse üksnes siis, kui asja on kohtu arvates ammendavalt arutatud ning asi on lõpliku lahendi tegemiseks valmis. Seega peab kohus muu hulgas välja selgitama poolte nõuded ja vastuväited ning veenduma, et nii faktilised kui õiguslikud asjaolud asja lahendamiseks on kohtu ette toodud.²²⁰ TsMS § 436 lõikes 7 väljendub *iura novit curia* põhimõte, mille kohaselt ei ole kohus otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega, vaid kohus kohaldab õigust iseseisvalt lähtudes poolte esitatud faktilistest asjaoludest.²²¹

Seni on Eesti kohtupraktika lähtunud pigem seisukohast, et vastutustundliku laenamise järgimise kontroll on oma olemuselt kostja vastuväide, mille kostja peab menetluses esitama. Eeltoodud põhimõttest johtuvalt on kohus jätnud võimaliku vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisele sisulise hinnangu andmata näiteks seetõttu, et kostja esitas vastavasisulise vastuväite peale eelmenetluse lõppemist²²² aga ka seetõttu, et kostja ei heida krediidiandjale ette vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumist.²²³ Siinjuures tuleb aga silmas pidada, et võistlev kohtumenetlus täidab oma eesmärgi juhul, kui vaidlus toimub poolte vahel, kellel on võrdsed teadmised ja võimalused. Tarbija (eriti finantsraskustes olev tarbija)

²¹⁶ Kõve, V. jt. TsMS § 230/3.2. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik. I. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

²¹⁷ RKTKo 2-14-21710, p 26; RKTKo 3-2-1-173-12, p 17.

²¹⁸ Kõve, V. jt. TsMS § 230/3.2.

²¹⁹ RKTKo 2-21-108985 p-s 15 on selgitatud, et liisingueseme väärtuse tõendamise koormus on eelkõige liisinguandjal. Seega peab liisinguandja tõendama liisingueseme väärtuse selle liisinguandjale tagastamise hetkel, kuivõrd liisinguandjal on paremad võimalused liisingueseme väärtuse tõendamiseks. Autori arvates saab analoogia korras sellist Riigikohtu tõlgendust kasutada ka tarbijakrediidi lepingust tulenevate nõuete korral.

²²⁰ Kõve, V. jt. TsMS § 435/3.1. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik. II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

²²¹ Kõve, V. jt. TsMS § 436/3.2. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik. II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

²²² PMKo 2-21-141225, p 5.

²²³ Vt nt VMKo 2-22-143479, p 16; VMKo 2-22-128474, p 10; VMKo 2-22-103678, p 10.

on võrreldes professionaalse krediidiandjaga oluliselt nõrgemas positsioonis, mistõttu ei pruugi tarbijate õigused olla piisavalt kaitstud. Tarbijad ei pruugi olla teadlikud oma õigustest ega ka mõista menetlusreegleid.²²⁴ Seetõttu on oluline, et kohus täidaks oma selgitamiskohustust. Muu hulgas saab kohus vajadusel kvalifitseerimis- ja selgituskohustuse täitmiseks TsMS § 230 lg 2 teise lause kohaselt teha pooltele ettepaneku esitada täiendavaid tõendeid. Euroopa Kohus on rõhutanud, et tarbija ning ettevõtja vahelist ebavõrdsust saab tasakaalustada ainult välise, lepingupooltest sõltumatu aktiivse sekkumisega.²²⁵ Kohtutel on tsiviilasjades kohustus selgitada menetlusosalistele nende õigusi.

Euroopa Kohus on korduvalt, juba nii 2002. aasta lahendis²²⁶, kui ka hilisemates²²⁷, jaatanud liikmesriigi kohtu kohustust kontrollida omal algatusel liidu teatavate tarbijakaitset reguleerivate õigusnormide rikkumist. Kohtud peavad lähtuma eeldusest, et tarbija on suhetes müüja või teenuse osutajaga nõrgemal läbirääkimispositsioonil ja omab vähem teavet, mis võib viia selleni, et tarbija nõustub müüja või teenuse osutaja varem koostatud tingimustega, ilma, et tal oleks võimalik mõjutada nende sisu.²²⁸ Euroopa Kohus leidnud, et tarbijaid tuleb kaitsta ning on otsuses C-679/18 selgitanud, et tarbijakrediidi direktiivis toodud tarbija kaitse eesmärged ei ole võimalik saavutada, kui liikmesriigi kohus ei kontrolli omal algatusel, kohe kui talle on teada selleks vajalikud asjaolud, kas krediidiandja on täitnud direktiivi artiklis 8 sätestatud kohustuse. Kui liikmesriigi kohus on omal algatusel tuvastanud nimetatud kohustuse rikkumise, peab liikmesriigi kohus ilma tarbija vastavat taotlust ootamata toimima nii, nagu riigisisene õigus sellise rikkumise korral ette näeb.²²⁹ Euroopa Kohtu praktikast²³⁰ lähtuvalt on kohtul kohustus hinnata võlausaldaja poolt lepingueelsete kohustuste täitmist ja kohaldada ametiülesande korras lepingu tühisuse sanktsiooni. Selline kohustus kaitseb tarbijate nõrgemat positsiooni, kuna nad ei pruugi olla teadlikud oma õigustest. Direktiivi mõttes lasub tõendamiskoormis ja asjaolude väljatoomise kohustus võlausaldajal, mistõttu tuleb hagi menetluses hagejal hagiavalduses välja tuua asjaolud ja esitada vastavad tõendid, mille alusel saab kohus hinnata tarbijakrediidilepingu nõuete täitmist. Kuigi värskemate kohtulahendite pinnalt nähtub, et Eesti kohtud adopteeruvad aegamööda Euroopa Kohtu

²²⁴ EKo C-679/18, *OPR-Finance s.r.o versus GK*, p-s 22 on selgitatud, et esineb arvestatav risk, et teadmatuses ei tugine tarbija õigusnormidele, mille eesmärk on teda kaitsta.

²²⁵ EKo C-147/16, *Karel de Grote - Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen VZW versus Susan Romy Jozef Kuijpers*, p 28 ja seal viidatud kohtupraktika.

²²⁶ EKo C-473, *Cofidis SA versus Jean-Louis Fredout*, p 33.

²²⁷ EKo C-429/05, *Max Rampion ja Marie-Jeanne Rampion versus Franfinance SA ja K par K SAS*, p 63.

²²⁸ EKo C-32/14, *ERSTE Bank Hungary Zrt v Attila Sugár*, p 39 ja seal viidatud kohtupraktika.

²²⁹ EKo C-679/18, *OPR-Finance s.r.o versus GK*, p 34.

²³⁰ *Ibidem*.

praktikaga²³¹, on siiski Eesti senine kohtupraktika suures osas vastuolus Euroopa Kohtu käsitlusega, mille kohaselt on vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontroll oma olemuselt õiguse kohaldamise küsimus, mida liikmesriigi kohus peab hindama omal algatusel.

Eeltoodu valguses tekib küsimus, kas kehtiv õigus üldse võimaldab seadust muutmata viia Eesti kohtute praktika kooskõlla Euroopa Kohtu praktikaga? Kui asuda seisukohale, et vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrolli näol on tegemist õiguse kohaldamise küsimusega ning kohus peab seda hindama omal algatusel, on võimalus lugeda põhjendused vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kohta hagi aluseks olevate faktiliste asjaolude hulka TsMS § 363 lg 1 punkti 2 mõttes. Kuivõrd hagi esitatud nõude aluseks on eluliste asjaolude esinemine kogumis, mis vastavad nõude aluseks oleva normi koosseisule,²³² saab asuda seisukohale, et krediidiandja peab selgitama, kuidas ta on täitnud kohustust järgida vastutustundliku laenamise põhimõtet. Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine on eelduseks näiteks krediidiandja lepingujärgse intressinõudele ja sissenõudmiskulude nõudele. Seega tuleks krediidiandjal, selleks, et kohus saaks kontrollida vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist krediidiandja poolt, tuua kohtu ette konkreetsed faktilised asjaolud, mida krediidiandja on teinud, et omandada teavet, mis võimaldab hinnata, kas tarbija on võimeline krediiti lepingus kokkulepitud tingimustel tagastama, ja kuidas on krediidiandja hinnanud tarbija krediivõimelisust. Samuti tuleks krediidiandjal esitada kohtule vähemalt minimaalsed tõendid (*prima facie* tõendid), mis kinnitavad hagi aluseks olevaid asjaolusid (TsMS § 262 lg 1 p 3).

5.2.1. Kohtuliku kompromissi sõlmimine tarbijakrediidi asjades

TsMS § 4 lõike 4 järgi peab kohus kogu menetluse ajal tegema kõik endast sõltuva, et asi või selle osa lahendataks kompromissiga või muul viisil poolte kokkuleppel, kui see on kohtu hinnangul mõistlik. TsMS § 430 lg 1 kohaselt võivad pooled menetluse kuni hagi kohta tehtud lahendi jõustumiseni lõpetada kompromissiga. Kompromissi näol on tegemist hageja ja kostja kokkuleppega, mistõttu võib kompromissiga lahendada tsiviilasja teisti, kui seda teeks kohus

²³¹ Näiteks on Tallinna Ringkonnakohus lahendite 2-22-104201, p-s 32 ning 2-21-141905, p-s 10.1. selgitanud, et kohtul on kohustus omal algatusel kontrollida vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist krediidiandja poolt. Selleks ei pea tarbija esitama menetluses vastuväidet või seda sisustama. Kohtud peavad juhtima hageja tähelepanu sellele, et hageja kohustus on tuua välja asjaolud, milledest nähtub laenuandjapoolne vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine.

²³² Kõve, V. jt. TsMS § 363/3.2.3.

sisulise lahendiga. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kompromissi sõlmimise võimalusega saavutatakse poolte vahel eelduslikult kõige paremini mõlemaid osapooli rahuldav tulemus.²³³

TsMS § 430 lõikest 3 ning § 431 lõike 1 kolmandast lausest tulenevalt vastutab kohus, et mõlema menetluspoole huvid oleks kaitstud. Tarbijakrediidilepingutest tulenevates vaidlustes tuleks aga mõelda, kas olukorras, kus kostja on esitanud eelnevalt vastuväite vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise kohta, on poolte kokkulepe, millega tarbija on kohustatud tasuma näiteks kõik hakis nõutud summas ning vähendatakse üksnes menetluskulusid, on tarbija, kui krediidiandjaga võrreldes nõrgema menetluspoole, õigused kaitstud.²³⁴ Või kui vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrolli näol on tegemist õiguse kohaldamise küsimusega ning kohus peab seda hindama omal algatusel, kas kohus tohiks kinnitada poolte vahel sõlmitud kompromissi ilma vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist kontrollimata? Sellises vaidluses võib finantsraskustes olev tarbija nõustuda kompromissi sõlmimisega ka üksnes seetõttu, et ta kardab täiendavate menetluskulude tekkimist. Seega peaks kohus kontrollima, ega tarbija endale teadmatuses põhjendamatuid kohustusi võta.²³⁵ Näiteks võimaldab TsMS § 431 lõike 1 teine lause kohtul vajaduse korral korraldada menetluse lõpetamise otsustamiseks kohtuistung hõlbustamiseks kohtuliku kontrolli teostamist. TsMS § 430 lg 3 esimene lause sedastab, et kohus ei kinnita kompromissi, kui see on vastuolus heade kommetega või seadusega. Seega tuleb kohtul kontrollida, ega ei esine TsÜS-s nimetatud tühisuse aluseid või vastuolu seadusega.

Siiski on näiteks Pärnu Maakohus lahendis 2-21-109827 jätnud hindamata, kas kompromiss on vastuolus heade kommete või seadusega ning leppinud üksnes menetlusosaliste kinnitustega, et kompromiss ei ole vastuolus heade kommetega ega seadusega.²³⁶ Autori hinnangul ei tohiks lugeda piisavaks pelgalt menetlusosaliste kinnitusest, kuivõrd seadusandja on vastava kontrollikohustuse pannud kohtule, mitte aga menetluspooltele. Riigikohus on selgitanud, et kompromissi kohtulik kontroll ei tohiks piirduda üksnes formaalsete nõuete täitmisega, sest kui kohus ei hinda kompromissi tühisust, võib tekkida olukord, kus isikutel, kelle õigusi

²³³ Kõve, V. jt. TsMS § 430/1. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik. II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

²³⁴ Näiteks on kostja esitanud vastuväite vastutustundliku laenamise rikkumise kohta tsiviilasjades 2-21-13558 ning 2-21-109827 ning seejärel on pooled sõlminud kompromissi, millega kostja tasub hagejale muu hulgas lepingujärgse intressi, sissenõudmiskulud jms, mida kostja tasuma ei peaks, kui kohus kontrolliks vastutustundliku laenamise põhimõtte rakendamist ning kostja vastuväide, et krediidiandja on nimetatud põhimõtet rikkunud, saaks kinnitust.

²³⁵ Kõve, V. jt. TsMS § 430/3.6.

²³⁶ PMKo 2-21-109827, p 4.

kompromissiga rikutakse, puudub võimalus oma õigusi kaitsta.²³⁷ Õiguskirjanduses on selgitatud, et üldjuhul puudub kohtul alus kompromissi kinnitamisest keelduda juhul, kui kohtu menetluses on tavapärase lepingutäitmise nõue, kus lepingu esemeks on põhivõla ja kõrvalnõuete tasumine.²³⁸ Autori hinnangul võib alus keeldumiseks esineda, kui tegemist on tarbijakrediidilepingust tuleneva vaidlusega ning esineb viiteid võimalikule vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisele. Kuigi eraõiguses kehtib põhimõte, mille kohaselt on lubatud kõik, mis ei ole keelatud, on seaduses kehtestatud siiski keelde ja kohustuslikke sätteid nõrgema poole, näiteks tarbija, kaitseks.²³⁹ Nii keelab VÕS § 403⁴ lõige 6 krediidiandjal tarbijaga tarbijakrediidilepingu sõlmida, kui krediidiandja ei ole krediidivõimelisuse hindamise tulemusena veendunud, et tarbija on krediidivõimeline. Samuti tuleneb VÕS § 403 lõikest 5 selgelt, et tarbijakrediidi sätteid, välja arvatud tarbija kohese taganemisõiguse sätteid, kohaldatakse ka kohtuliku kompromissina sõlmitud krediidilepingule.

Kuigi täna ei ole üheselt selge, kas kohtud praktikas kontrollivad tarbijakrediidi sätete kohaldamist kohtuliku kompromissi kinnitamisel, näib kohtupraktika analüüsimisel, et seda pigem ei tehta. Autor jääb aga oma seisukoha juurde, et tarbijakrediidilepingutest tulenevate nõuete puhul tuleks kohtul, täitmaks TsMS § 430 lõigest 3 tulenevat kohustust mitte kinnitada kompromissi, kui see on vastuolus seadusega ning tagamaks kohtumenetluses nõrgema poole õiguste kaitse, kontrollida enne kompromissi kinnitamist vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist.

5.2.2. Tagaseljaotsused tarbijakrediidi lepingutest tulenevates asjades

TsMS § 407 lg 1 kohaselt võib kohus hageja nõusolekul hagi tagaseljaotsusega rahuldada hagiavalduses märgitud ja asjaoludega õiguslikult põhjendatud ulatuses, kui kostja ei vasta hagile tähtaegselt. TsMS § 407 lõike 1 järgi on tagaseljaotsuse tegemiseks vaja hageja nõusolekut. Sama sätte lõige 2 lisab, et hageja nõusolekut eeldatakse, kui hageja ei ole kohtule teatanud, et ta ei soovi tagaseljaotsuse tegemist. TsMS § 413 lg 1 kohaselt võib kohus teha hageja kasuks tagaseljaotsuse tingimusel, et hagi on hagiavalduses märgitud ulatuses ja asjaoludega õiguslikult põhjendatud ning juhul, kui kostja on jätnud kohtuistungile ilmumata ning hageja tagaseljaotsuse tegemist taotleb.

²³⁷ Kõve, V. jt. TsMS § 430/3.6.

²³⁸ Kõve, V. jt. TsMS § 430/3.6.

²³⁹ Kõve, V. jt. TsMS § 430/3.6.

Seega on tagaseljaotsuse tegemise üheks eelduseks hagi õiguslik põhjendatus ehk hageja on hagiavalduses esitanud piisavaid faktilisi asjaolusid nõude rahuldamiseks. Siinjuures on aga oluline, et kehtiv siseriiklik regulatsioon ei anna kohtule võimalust esitatud tõendeid hinnata, mistõttu saab kohus tagaseljaotsuse tegemisel arvestada üksnes hagiavalduses toodud faktiliste asjaoludega. Tagaseljaotsuse näol on seega tegemist kohtuotsusega, milles kohus jätab hindamata, kas hagiavalduses esitatud faktilised asjaolud on tõendatud, vaid kohus peab lähtuma eeldusest, et hageja väiteid ei ole vaja tõendada, kuivõrd TsMS § 407 lg 1 viimase lause järgi loetakse need kostja poolt omaksvõetuks.²⁴⁰

Nagu alapeatükis 5.1. öeldud, väljendub TsMS § 436 lõikes 7 *iura novit curia* põhimõte, mille kohaselt ei ole kohus otsust tehes seotud poolte esitatud õiguslike väidetega, vaid kohus kohaldab õigust iseseisvalt lähtudes poolte esitatud faktilistest asjaoludest. Olenemata, et *iura novit curia* põhimõte sisaldub selgelt ka TsMS § 407 lõikes 1 ning § 413 lõikes 1 ehk ka tagaseljaotsuste puhul on kohtul kohustus teostada kohtulikku kontrolli²⁴¹, ei rakendata praktikas nimetatud põhimõtet tagaseljaotsuste tegemisel. Eeltoodu väljendub eelkõige selles, et tagaseljaotsuseid tehes mõistavad kohtunikud alusetult välja lubamatuid krediidinõudeid aga ka nõudeid, mis on seadusega keelatud, näiteks liigkõrge intressiga laenud (VÕS § 604² lg 1), viivist intressilt (VÕS §§ 113 lg 6) ja leppetrahvi tarbijakrediidilt (VÕS § 415 lg 1).²⁴² Kohtud, jättes kontrollimata nõude aluseks oleva lepingu kooskõla seadusest tulenevate imperatiivsete sätetega, ei taga tarbijatele siseriikliku regulatsiooniga ning Euroopa Liidu õigusega seatud kaitset.

Euroopa Kohus on otsuses C-495/19²⁴³ leidnud aga, et tõhusat kohtulikku kaitset ei ole võimalik tagada, kui liikmesriigi kohtul, kelle poole võlausaldaja on pöördunud direktiivi 93/13 kohaldamisalasse kuulavas vaidluses tema ja tarbija vahel, ei oleks võimalik vaatamata tarbija kohtusse ilmumata jätmisel kontrollida võlausaldaja nõude aluseks olevaid lepingutingimusi, kui tal on kahtlus, et need tingimused võivad olla ebaõiglased. Kohus rõhutas, et kui sel juhul lasub riigisisese õiguse järgi kohtul kohustus käsitleda tõestena müüja või teenuse osutaja

²⁴⁰ Kõve, V. jt. TsMS § 407/3.3.6.. - Tsiviilkohtumenetluse seadustik. II. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018.

²⁴¹ Tartu Maakohus on lahendites 2-22-139603, 2-22-117068, 2-22-125279 märkinud, et kohus kontrollis krediidiandja poolt vastutustundliku laenuandmise põhimõtte järgimist ning leidis, et laenuandja ei ole vastutustundliku laenuandmise põhimõtet rikkunud. Autori hinnangul on üldjuhul vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrollimiseks oluline tutvuda ka asjas esitatud tõenditega. Kuigi TsMS § 340¹ lg 1 järgi saab kohus enne tagaseljaotsuse tegemist jätta menetlusdokument käiguta ning anda hagejale tähtaeg hagi täpsustamiseks, ei saa siiski kindel olla, et kohus kehtiva õiguse alusel oleks saanud asjas tagaseljaotsust teha.

²⁴² Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. - Juridica IX/2012, lk 670.

²⁴³ EKo C-495/19, , *Kancelaria Medius SA versus RN*, p 46.

faktiväiteid, muutub kohtu omal algatusel sekkumine, mida direktiiv 03/13 oma kohaldamisalasse kuuluvate lepingute puhul nõuab, sisutihjaks. Seega tuleb direktiivi 93/13 artikli 7 lõiget 1 tõlgendada nii, et sellega on vastuolus liikmesriigi õigusnormi tõlgendus, mis takistaks kohtul tagaseljaotsuse tegemisel oma algatuslikult hinnata, kas võlausaldaja esitatud nõude aluseks olevad lepingutingimused on ebaõiglased.

Riigikohus on juba 2014. aastal juhtinud seadusandja tähelepanu vajadusele astuda seadusandlikke samme, tagamaks kiirlausandajate seadusliku õiguste kaitse (eelkõige ebaseaduslike kõrvalnõuete sissenõudmise vastu) ka kohtumenetluses, eelkõige kui võlgnik ise menetluses ei osale.²⁴⁴ Samuti on Riigikohus korduvalt sedastanud, et juhul, kui pooled vaidlevad tüüptingimuste sisu üle, peab kohus kontrollima tüüptingimuste kehtivust alati, ning seda ka siis, kui pooled ise ei ole sellele tuginenud.²⁴⁵

Samas on oluline juhtida tähelepanu asjaolule, et kohus ei ole TsMS § 407 lg 1 järgi kohustatud tagaseljaotsust tegema isegi juhul, kui hageja seda taotleb, kuivõrd tegemist ei ole kohtu kohustuse, vaid kohtu õigusega. Praktikaks on sagedased olukorrad, kus võlgnik küll esitas maksekäsu kiirmenetluse raames vastuväite, kuid hoiab hagimenetlusest kõrvale. Olukorras, kus võlgnik oma maksekäsu kiirmenetluses esitatud vastuväites asus seisukohale, et krediidiandja on rikkunud vastutustundliku laenamise põhimõtet²⁴⁶, võiks autori arvates vastuväites toodu olla kohtule indikaatoriks jätta rahuldamata hageja taotlus teha asjas tagaseljaotsus ning lahendada asi sisuliselt kohtuotsusega. TsMS § 486 lg 2 järgi loetakse hagi hagimenetluse tähenduses esitatuks alates maksekäsu kiirmenetluse avalduse esitamisest. Kuigi kohus ei ole hagimenetluses seotud maksekäsu kiirmenetluses esitatud vastuväitega, on kohus siiski vastavasisulisest vastuväitest teadlik. Õiguskirjanduses on rõhutatud, et keeruliste õigusküsimuste puhul tuleb eelistada asja sisulist lahendamist, sest tagaseljaotsusega ei või rahuldada nõuet, mida tavaotsusega ei rahuldataks.²⁴⁷

Läbiviidud krediidituru uuringus esitasid uuringu läbiviijad ühe soovitusena piirata kohtumenetluses tagaseljaotsuste tegemise lubatavust või piirata eelkõige siis, kui krediidiandja ei ole esitanud selgeid kinnitusi kõigi tarbija kaitseks mõeldud sätete järgimise kohta.²⁴⁸ Autor nõustub toodud soovitusel, kuivõrd see tagaks tarbijate õiguste kaitse oluliselt suuremas

²⁴⁴ RKTko 3-2-1-186-13, p 25.

²⁴⁵ Vt nt RKTko 3-2-1-155-05, p 19; RKTko 3-2-1-56-08, p 13; RKTko 3-2-1-2-08, p 13.

²⁴⁶ Näiteks VMko 2-20-139725 tehtud tagaseljaotsuse punkti 1 kohaselt esitas võlgnik maksekäsu kiirmenetluses vastuväite vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumise kohta

²⁴⁷ Kõve, V. jt. TsMS § 407/3.3.6.

²⁴⁸ Espenberg jt (viide 4), lk 144.

ulatuses, kui täna tagaseljaotsuste tegemisel. Autori arvates võiks aga kaaluda ka seaduse muutmist selliselt, et kohtul oleks tagaseljaotsuse tegemiseks õigus nõuda krediidiandjalt täiendavate tõendite esitamist ning kohtul hinnata on õigus vastavaid tõendeid ka hinnata.

5.3. Vastutustundliku laenamise põhimõtte kohaldamine maksekäsu kiirmenetluses

Maksekäsu kiirmenetlus on formaliseeritud ning lihtsustatud menetlus, mis on võlausaldaja jaoks kiirem, väiksema tõendamiskoormuse ja madalamate kuludega ning mida saab kasutada eraõiguslikest suhetest tulenevate võlgade sissenõudmiseks ning alaealise lapse elatise nõudes. Kohtul tuleb maksekäsu kiirmenetluse avaldus lahendada 10 päeva jooksul alates selle saamisest (TsMS § 483 lg 1). Maksekäsu kiirmenetluse saab esitada Pärnu Maakohtu maksekäsu osakonnale ning nõuda kindla rahasumma maksmist, mis TsMS § 481 lg 2² ei tohi ületada 8000 eurot koos põhi- ja kõrvalnõuetega, seejuures ei saa kõrvalnõuded ületada põhinõuet (TsMS § 481 lg 2¹). TsMS § 481 lg 2³ kohaselt ei kohaldata maksekäsu kiirmenetlust tarbijalepingust tuleneva nõude suhtes, kui tarbija poolt tasumisele kuuluv krediidi kulukuse määr ületab VÕS § 406² lõikes 1 nimetatud krediidi kulukuse määra ülempiiri või kui tarbijaga kokkulepitud viivisemäär ületab kolmekordset VÕS § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäära. Tsiviilkohtumenetluse seadustikus on seega ette nähtud vaid üksikud erandid maksekäsu kiirmenetluses esitatud avalduse sisu kontrollimiseks.

Maksekäsu kiirmenetlus on oluline ning praktikas väga sageli kasutatav menetlus. 2022. aastal saabus kohtusse 51 712 maksekäsu kiirmenetluse avaldust ning kohus vaatas läbi 50 193 avaldust.²⁴⁹ Kuivõrd maksekäsu kiirmenetluses ei kohaldu *iura novit curia* põhimõtte ehk õigust ei mõisteta, puudub kohtul maksekäsu kiirmenetluses võimalus avaldust sisuliselt kontrollida, vaid avaldaja poolt esitatud andmete õigsust eeldatakse.²⁵⁰ Maksekäsu kiirmenetluse eesmärgiks oli eelkõige lihtsustada nõ selgete võlgade sissenõudmine ning kiirendada täitedokumendi saamise protsessi, kuid täna on maksekäsu kiirmenetlus kujunenud eelistatuks eelkõige just juriidiliste isikute poolt, kes tarbijatega sõlmitud laenu- ja krediidilepingutest

²⁴⁹ 32. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. 2022. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202022.a%20menetlustratistika.pdf> (10.04.2023).

²⁵⁰ Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018, lk 132.

tulenevat võlga sisse nõuavad.²⁵¹ Maksekäsu kiirmenetlus on eelistatud menetlus ka näiteks inkassoteenuste pakkujate seas.²⁵² Võib eeldada, et just eeltoodu aga ka maksekäsu kiirmenetluse soodsuse tõttu eelistavad võlausaldajad maksekäsu menetlust hagimenetlusele lootuses, et võlgnikud vastuväidet ei esita.²⁵³ Juhul kui võlgnikule toimetatakse maksettepanek kätte ning viimane vastuväidet ei esita, teeb kohus määrusena maksekäsu summa sissenõudmise kohta TsMS § 489 alusel.²⁵⁴ Maksekäsk kuulub seejuures viivitamata täitmisele, sõltumata maksekäsu kättetoimetamisest võlgnikule (TsMS § 489 lg 7).

Kuivõrd maksekäsu kiirmenetlus on laialdaselt kasutusel ka teistes Euroopa Liidu liikmesriikides, on selle menetlusega seotud küsimustes võtnud seisukoha ka Euroopa Kohus ning hinnanud eelkõige liikmesriikide maksekäsu menetluse reeglite kooskõla tüüptingimuste direktiiviga. Euroopa Nõukogu direktiivi 93/13/EMÜ artikli 6 kohaselt ei ole ebaõiglased tingimused lepingus tarbijale siduvad. Sama direktiivi artikli 7 järgi peavad liikmesriigid tagama, et tarbijate ja konkurentide huvides oleksid olemas piisavad ja tõhusad vahendid, et lõpetada ebaõiglaste tingimuste seadmine lepingutes, mis tarbijatega sõlmitakse.²⁵⁵ Arvestades ühiskonnas tekkinud diskussiooni vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise osas, on seatud kahtluse alla, kas Eesti maksekäsu kiirmenetlus pakub tarbijatele kaitset piisavas ulatuses kuivõrd kohtul ei ole võimalust tutvuda nõude aluseks olevate dokumentidega ning kas nimetatud menetlus on kooskõlas Euroopa Kohtu praktikaga.

Euroopa Kohus on juba varasemalt selgitanud, et tavakohtumenetluses peab kohus alati *ex officio* otsustama, kas lepingutingimus on tarbija suhtes ebaõiglane või mitte. Maksekäsu kiirmenetlus on oma olemuselt aga erimenetlus, mistõttu ei ole selge, kas kohtul tuleb sellistes menetlustes kohaldada kohtu *ex officio* kohustusi.²⁵⁶ Kohtuasjas *Banco Español de Crédito SA*²⁵⁷ taotles Hispaania kohus eelotsust küsimuses, kas see, kui siseriiklik kohus ei hinda omal algatusel ja *in limine litis* ning mis tahes menetlusetapis tarbijakrediidilepingus viivistega seotud tingimuse ebaõiglust olukorras, kus tarbija ei ole vastavasisulist vastuväidet esitanud, on tarbijakaitseõigusega vastuolus. Eelotsuses selgitas Euroopa Kohus, et siseriiklikud

²⁵¹ Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018, lk 130-132. Selgete nõuete all on erialakirjanduses silmas peetud olukordi, kus võlgnik sisuliselt tunnistab võlga, kuid ei taha ega suuda kohustust täitma asuda.

²⁵² Espenberg jt (viide 4), lk 131.

²⁵³ Sein, K. Protection of Consumers in Consumer-Credit Contracts: Expectations and Reality in Estonia. - *Juridica International* XX/2013, lk 34.

²⁵⁴ Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018, lk 133

²⁵⁵ Nõukogu direktiiv 93/13/EMÜ, 05.04.1993, ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes. - ELT L 095

²⁵⁶ Sein (viide 256), lk 39.

²⁵⁷ EKo C-618/10, *Banco Espanol de Credito SA versus Joaquin Calderon Camino*, p 57.

õigusnormid, millega tehakse võimatuks või ülemäära raskeks kohaldada direktiiviga 93/13 tarbijatele ette nähtud kaitset, ei ole kooskõlas tõhususe põhimõttega. Seega jaatas Euroopa Kohus, et direktiivi 93/13 tuleb tõlgendada selliselt, et sellega on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mis ei võimalda kohtul hinnata omal algatusel, *in limine litis* ega menetluse üheski teises staadiumis viivistega seotud tingimuse ebaõiglast laadi, kui tarbija ei ole vastuväidet esitanud. Euroopa Kohtu põhjenduste kohaselt on selline sekkumine liikmesriikide menetlusautonoomiasse vajalik, kuivõrd vastasel juhul võivad ettevõtjad jätta tarbijad direktiiviga 93/13 ettenähtud kaitsest ilma, eelistades maksekäsu kiirmenetlus tavalisele hagimenetlusele.²⁵⁸

Euroopa Kohus väljendas ka otsuses *C-49/14 Finanmadrid EFC SA vs. Jesús Vicente Albán Zambrano* jt²⁵⁹ seisukohta, mille kohaselt liikmesriigi õiguse maksekäsu kiirmenetluse reeglid, mis ei võimalda maksekäsu täitmise asja menetleval kohtul omal algatusel hinnata ettevõtja ja tarbija vahel sõlmitud lepingus sisalduva tingimuse ebaõiglast laadi, kui maksekäsu avaldust menetleval asutusel puudub pädevus seda analüüsida, on vastuolus tüüptingimuste direktiiviga. Seega peaks liikmesriigi kohtul, kes maksekäsu menetlust menetleb, olema menetluse mingis etapis õigus kontrollida tüüptingimuste kehtivust.

Oma varasemat seisukohta täiendas Euroopa Kohus otsuses *Profi Credit Polska S.A.* (liidetud kohtuasjad *c-419/18* ja *C-483/18*)²⁶⁰, kui asus seisukohale, et direktiivi 93/13 artikli 6 lõiget 1 ja artikli 7 lõiget 1 ning direktiivi 2008/48 artiklit 10 lõiget 2 tuleb tõlgendada selliselt, et kui liikmesriigi kohtul on tõsine kahtlus, kas tarbijakrediidilepingust tulenev nõue on põhjendatud, peab asja menetlev kohus omal algatusel kontrollima, kas lepingutingimused, milles pooled on kokku leppinud, on ebaõiglased ning võib ettevõtjalt nõuda, et viimane esitaks avalduse aluseks olevad dokumendid, et kohtul oleks võimalik tagada neist direktiividest tarbijale tulenevate õiguste järgimine. Seega juhul, kui kohtule ei ole tüüptingimuste tühisus ilmselge, kuid kohtul on tüüptingimuste tühisuse osas tõsine kahtlus, ei pea tarbija vastavasisulist vastuväidet esitamata, vaid asja menetleval kohtul lasub kohustus *ex officio* kontrollida tüüptingimuste kehtivust, muu hulgas on kohtul õigus nõuda võlausaldajalt maksekäsu aluseks olevate dokumentide esitamist.

²⁵⁸ Sein (viide 256), lk 39.

²⁵⁹ EKo C-49/14 *Finanmadrid EFC SA vs. Jesús Vicente Albán Zambrano* jt., p 55.

²⁶⁰ EKo liidetud kohtuasjad C-419/18 ja C-483/18, *Profi Credit Polska S.A versus Bogumila Wlostowska, jt.*, p 61.

Lisaks eeltoodule tuleks autori arvates analüüsida, kas ja kui palju on kehtiva Eesti maksekäsu kiirmenetluse regulatsiooni alusel tagatud tarbijate kaitse menetluse aususe seisukohalt. Kuigi TsMS § 328 lg 1 kohaselt peavad menetlusosalise avaldused asja puudutavate faktiliste asjaolude kohta olema tõesed ning TsMS § 481 lg 2³ on sätestatud piirangud, milliste nõuete puhul on maksekäsu kiirmenetluse kohaldamine keelatud, on tõenäoline, et maksekäsu kiirmenetluses esitatakse siiski hulgaliselt valeandmeid. Välistatud ei ole olukorrad, kus maksekäsu kiirmenetluse avalduses märgitakse viivisemääraks kolmekordne VÕS § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäär, kui tegelik lepingujärgne viivisemäär on madalam. Võimalikud on ka vastupidised olukorrad, kus maksekäsu kiirmenetluse avalduses küll märgitakse viivisemääraks kolmekordne VÕS § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäär, kuid kui kohus annab asja hagimenetluses menetlemiseks üle maksekäsu kiirmenetluses märgitud kohtule ning võlausaldaja esitab hagiavalduse, nähtub sellest, et tegelikult on lepinguga ette nähtud hoopis kõrgem viivisemäär ehk viivisemääraks on VÕS § 113 lõike 1 kolmandast lausest tulenevalt lepinguga ettenähtud intressimäär. Viimasel juhul ei oleks maksekäsu kiirmenetlust TsMS § 481 lg 2³ kohaselt üldse tohtinud kohaldada. Riigikohus on otsuse 3-2-1-186-13 punktis 25 selgitanud, et maksekäsu kiirmenetluses kohtule teadvalt valeandmete esitamist võla kohta võib muude eelduse olemasolul olla käsitletav karistusseadustiku § 209 ja § 25 lg 2 järgi kvalifitseeritava kelmuse katsena, kui varalist kasu on püütud saada tegelikest asjaoludest teadvalt ebaõige ettekujutuse loomise teel.²⁶¹ Kuivõrd võlgnikud ei esita maksekäsu kiirmenetluses kuigi aktiivselt vastuväiteid maksettepanekule, on võlausaldajal võrdlemisi lihtne saada täitedokument nõude osas, mida kas üldse ei eksisteeri või ei eksisteeri ulatuses, milles seda maksekäsu raames nõutakse.²⁶² Rahandusministeeriumi tellitud ning Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse RAKE poolt läbi viidud krediidituru uuringus pakuti lahendusena välja, et maksekäsu kiirmenetluses peaks olema võimalik nõuda üksnes põhivõlga ja maksmata intressi ning muud kõrvalnõuded, võlatunnistusest tulevad nõuded jms tuleks lahendada hagimenetluses. Muu hulgas leiti, et alternatiivselt tuleks luua tõhus mehhanism krediidi kulukuse määra ja viivisepiirangute kontrollimiseks.²⁶³ Autori hinnangul aitaksid väljapakutud lahendused tagada tarbijate kaitset menetluse aususe seisukohalt, kuivõrd selliselt võetaks täiendavad meetmed välistamaks valeandmete esitamist ning seega takistataks kas osaliselt või täielikult olematu nõude täitmisele pööramist. Küll aga tuleb arvestada asjaoluga, et selline lahendus tõstab tõenäoliselt oluliselt kohtute töökoormust.

²⁶¹ RKTko 3-2-1-186-13, p 25.

²⁶² Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. III. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018, lk 146.

²⁶³ Espenberg jt (viide 4), lk 144.

Eeltoodut silmas pidades ei ole autori arvates Eesti maksekäsu kiirmenetluse regulatsioon, mille kohaselt ei ole kohtul võimalust esitatud avaldust sisuliselt kontrollida, kooskõlas Euroopa Kohtu praktikaga, Euroopa Nõukogu direktiiviga 93/13/EÜ ega paku tarbijale piisavas ulatuses kaitset. Vastuolu kõrvaldamise üheks variandiks võiks olla tõlgendada Eesti tsiviilkohtumenetluses sätestatud maksekäsu kiirmenetluse regulatsiooni Euroopa õigusega kooskõlas. Küll aga ei võimalda meie siseriiklik õigus kõrvaldada vastuolu direktiiviga 93/13/EÜ ka tõlgendamise teel, sest kehtiva maksekäsu kiirmenetluse reeglistikus puudub norm, mida oleks võimalik tõlgendada. Seega eeldab vastuolu kõrvaldamine tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmist selliselt, et maksekäsku lahendaval kohtul oleks võimalus nõuda võlausaldajalt nõude aluseks olevate dokumentide esitamist.²⁶⁴

²⁶⁴ Kalamees, P. Tarbija õiguste kaitse maksekäsu kiirmenetluses Euroopa Kohtu praktika valguses. - Juridica 8/2019, lk 623.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli selgitada välja, kas krediidiandjad tõlgendavad vastutustundliku laenamise põhimõtet ning sellest tulenevaid kohustusi ühtemoodi, kas kohtupraktika tõlgendus vastutustundliku laenamise põhimõtte täitmise osas on ühetaoline ning kas kehtivad tsiviilkohtumenetluse sätted on piisavad vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimise kontrolli teostamiseks. Muu hulgas otsiti vastuseid küsimustele millised on krediidiandjate võimalused kontrollida tarbija teovõimet, millised on tarbija krediidivõimelisuse hindamata jätmise või tarbija enda poolt valeandmete esitamise õiguslikud tagajärjed. Töös jõuti järgmistele järeldustele.

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks vajaliku info kogumise praktika ei ole ühetaoline. Krediidiandjal on kohustus kontrollida tarbija esitatud andmete õigust ning koguda vajadusel lisainfot nii tarbijalt endalt, siseallikatest, avalikest andmebaasidest ning võimalusel muudest allikatest. Kuigi kohtupraktika kohaselt on üldiselt minimaalseks teabeks peetud pangakonto väljavõtte küsimist piisavalt pika ajavahemiku kohta, peetakse kohtupraktikas piisavaks üksnes tarbija laenutaotluses esitatud andmete kontrollimist, ilma, et krediidiandja ise täiendavaid andmeid koguks. Leitakse, et kui tarbija ise pöördus krediidiandja poole laenu saamiseks, ei pea krediidiandja tingimata küsima veel täiendavaid andmeid lisaks taotluses esitatud infole. Seega näitab olemasolev kohtupraktika ja krediidipraktika, et krediidiandjad tõlgendavad vastutustundliku laenamise põhimõttest tulenevaid kohustusi erinevalt. Nii keelduvad osad krediidiandjad väljastamast krediiti tarbijale, kes oma sissetulekust loovutab 50% laenude teenindamisele, teised krediidiandjad väljastavad seevastu laene ka juhul, kui laenude teenindamisele kulub näiteks 70-90% tarbija sissetulekust.

Küsimusele vajaliku teabe kogumise kohustuse õigusliku tagatuse üle selgus töö tulemusel, et eelkõige takistab krediidiandjaid seaduse täitmist juurdepääsu puudumine andmebaasidele. Krediidipakkujatel on küll juurdepääs avalikele andmebaasidele (mitte kõikidel krediidiandjatel ei ole juurdepääsu nt näiteks Maksu- ja Tolliameti andmetele), kuid neil puudub juurdepääs andmetele, millest selguks tarbijate tegelikele finantskohustuste maht ja liik. Seetõttu on krediidiandjate esindajad toetanud positiivse krediidiregistri loomist ning rõhutanud selle vajadust. Andmebaasidele juurdepääsu puudumine ei võimalda ka tuvastada laenuvõtjate teovõimet, mis omakorda annab võimaluse laenu väljastamiseks piiratud teovõimega isikule. Seaduses sätestatud kohustus ei ole täidetav ning seega ka ei ole saavutatav vastutustundliku laenamise põhimõtte kehtestamine, kuivõrd krediidiandjatel puudub reaalne võimalus tarbija

finantskohustuste kõrval ka tema teovõime kontrollimiseks. Samas ei takista kehtiv õigus (RRS § 21) rahvastikuregistris sisalduvatele andmetele juurdepääsu ka kolmandatele isikutele õigustatud huvi korral. Õigustatud huviga on tegemist ka siis, kui andmetele ligipääs on vajalik mh taotlejaga sõlmitud lepingu täitmiseks või lepingu täitmise tagamiseks (RRS § 46 lg 2 punktid 1-2). Nii puudub krediidiandjate väidetel õiguslike võimaluste puudumise kohta tõeväärtusega alus. Kuid autori hinnangul võib eelkõige takistusteks olla liigkõrged teenusetasud, välistatud ei ole ka eraelu puutumatus kaitseks vajalik andmete avaldamise keeld.

Vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks ei ole seaduses piisava täpsusega reguleeritud, milliste andmete alusel peavad krediidiandjad hinnangu andma. Kuna täpsed kriteeriumid puuduvad, tõlgendavad krediidiandjad neid enda riskivalmidusest sõltuvalt erinevalt. Näiteks ei ole seaduses toodud, mida tuleb sissetulekuna defineerida. Seetõttu arvestavad mõned krediidiandjad sissetulekuna mh toetusi, dividende, tulevikulaekumisi, ühekordseid boonuseid, stipendiume jms, seevastu mõni vähem riskialtım tõlgendab sissetulekuna vaid regulaarset töötasu. Riigikohtu poolt antud selgitused ei ole samuti piisavalt täpsed ning nendel puudub seadusjõud, mille täitmist saaks krediidiandjatelt nõuda. Autori hinnangul tuleks õiguselguse ning õiguskindluse huvides sätestada kindlad kriteeriumid vastutustundliku laenamise nõude täitmiseks, näiteks kohustus küsida tarbijalt tema pangakonto väljavõtet ning seda analüüsida, kahandades sellega seaduse ja kohtupraktika tõlgendamisruumi.

Ebaselge on tarbija enda teavitamiskohustuse sisu ja õiguslikud tagajärjed. Eelkõige vajab selgust küsimus, kas tarbija poolt valeandmete või mittetäieliku informatsiooni esitamine peaks välistama krediidiandja poolt kohustuse rikkumise või mitte. Vastutustundliku laenu andmine on tihedalt seotud vastutustundliku laenu võtmisega, mida aga tarbijad sageli ei järgi. Laenu taotlemisel ebatäieliku ja ebatõese teave esitamine võib olla tahtlik tegevus või tuleneda puudulikust finantsharidusest. Kohtupraktikas võib leida lahendeid, kus kohtud leiavad, et olukorras, kus krediidivõtja on rikkunud oma kohustust esitada tõeseid andmeid, ei saa ta hiljem tugineda ka vastutustundliku laenamise põhimõtte rikkumisele. On ka lahendeid, kus leitakse, et VÕS § 14 lg 1 järgne tõekohustus ei tähenda, et krediidiandja ei peaks esitatud andmeid kontrollima ja vajadusel täpsustada laskma ja seega saab tarbija esitada nõudeid vastutustundliku laenamise nõude rikkumisest. Autor nõustub kohtu seisukohaga, et olukorras, kus krediidiandja ja krediidivõtja vastastiku rikuvad lepingueelseid kohustusi, st krediidiandjapoolne kohustuse rikkumine seisnes andmekogudest teabe kogumata jätmises

ning tarbijapoolne kohustuse rikkumine seisnes oma krediivõimelisuse kohta mittetäielike ja valeandmete esitamises, ei saa kohus premeerida tõese info avaldamise kohustuse rikkumist tarbija teingust tulenevate tasude maksmisest vabastamisega.

Eesti kohtupraktika on lähtunud pigem seisukohast, et vastutustundliku laenamise järgimise kontroll on oma olemuselt kostja vastuväide, mille kostja peab menetluses esitama. Võistlev kohtumenetlus täidab oma eesmärgi ainult juhul, kui vaidlus toimub poolte vahel, kellel on võrdsed teadmised ja võimalused. Eesti kohtupraktikas ei võeta arvesse Euroopa Kohtu praktikat, kus on jaatatud liikmesriigi kohustust kontrollida omal algatusel liidu teatavate tarbijakaitset reguleerivate õigusnormide rikkumist. Euroopa Kohtu praktika pinnalt on tõusetunud küsimus, kas Eesti kehtiv tsiviilkohtumenetluse seadustik üldse võimaldab seadust muutmata kontrollida vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist kohtu omal algatusel. Autori arvates võiks selline võimalus kohtule tulla eelkõige TsMS § 363 lg 1 punktist 2 ehk kohtutel oleks võimalus lugeda vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimine hagi aluseks olevate faktiliste asjaolude hulka, mis tuleb hagejal kohtu ette tuua ja mida hageja peab tõendama.

Maksekäsu kiirmenetluses ei kohaldu aga *iura novit curia* põhimõte, mistõttu puudub kohtul maksekäsu kiirmenetluses võimalus avaldust sisuliselt kontrollida, vaid avaldaja poolt esitatud andmete õigsust eeldatakse. Eeltoodu on aga vastuolus Euroopa Kohtu praktikaga, mille kohaselt liikmesriigi õiguse maksekäsu kiirmenetluse reeglid, mis ei võimalda maksekäsu asja menetleval kohtul omal algatusel hinnata tarbija ja ettevõtja vahel sõlmitud lepingus siduva tingimuse ebaõiglast laadi, on vastuolus Euroopa Liidu tarbijaõigusega (eelkõige direktiiviga ebaõiglaste tüüptingimuste kohta). Liikmesriigi kohtul, kes maksekäsu menetlus menetleb, peab menetluse mingis etapis olema õigus kontrollida tüüptingimuste kehtivust.

Lisaks kahjustab autori hinnangul Eesti maksekäsu kiirmenetluse regulatsioon tarbijate kaitset menetluse aususe seisukohalt. Kuigi TsMS § 481 lg 2³ on sätestatud piirangud, milliste nõuete puhul on maksekäsu kiirmenetluse kohaldamine keelatud, on tõenäoline, et maksekäsu kiirmenetluses esitatakse siiski hulgaliselt valeandmeid. Välistatud ei ole olukorrad, kus maksekäsu kiirmenetluse avalduses märgitakse viivisemääraks kolmekordne VÕS § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäär, kui tegelik lepingujärgne viivisemäär on madalam. Võimalikud on ka vastupidised olukorrad, kus maksekäsu kiirmenetluse avalduses küll märgitakse viivisemääraks kolmekordne VÕS § 113 lõike 1 teises lauses sätestatud viivisemäär. Kui kohus annab asja hagimenetluses menetlemiseks üle maksekäsu kiirmenetluses märgitud kohtule ning võlausaldaja esitab hagiavalduse, nähtub sellest, et tegelikult on lepinguga ette

nähtud hoopis kõrgem viivisemäär ehk viivisemääraks on VÕS § 113 lõike 1 kolmandast lausest tulenevalt lepinguga ettenähtud intressimäär. Viimasel juhul ei oleks maksekäsu kiirmenetlust TsMS § 481 lg 2³ kohaselt üldse tohtinud kohaldada.

Kokkuvõtvalt jõuti töös seisukohale, et kuivõrd seaduses ei ole määratletud ammendavaid kriteeriume vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimiseks, sisustavad krediidiandjad nimetatud sätteid erinevalt sõltuvalt riskivalmidusest. Ka kohtupraktikas sisustatakse vastutustundliku laenamise põhimõtte reeglistikku erinevalt ning kohati erinevad kohtuotsused märkimisväärselt. Eeltoodu tingib aga selle, et tarbijadirektiivis ja siseriiklikus õiguses toodud kaitsemeetmed on kohati ebapiisavad vastutustundliku laenamise põhimõtte tagamiseks ega võimalda hoida ära tarbijate ülevõlgnevusse sattumise ohtu. Osaliselt on kinnitust saanud ka töö teine hüpotees, et täna kehtivad menetlusnormid ei taga kohtutele piisavalt võimalusi hinnata vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist krediidiandja poolt. Hüpotees on kinnitust saanud maksekäsu kiirmenetluse regulatsiooni vallas, kus kohtutel puudub täielik kontrollivõimalus. Siiski aga on autori hinnangul hagimenetluse sätted piisavad, et kohus saaks omal algatusel vastutustundliku laenamise põhimõtte järgimist kontrollida.

Application of the Principle of Responsible Lending in consumer credit contracts

Summary

The purpose of this master's thesis was to determine whether creditors interpret the principle of Responsible Lending and the obligations arising therefrom in the same way, whether the interpretation of case law regarding compliance with the principle of Responsible Lending is uniform, and whether the current provisions of Code of Civil Procedure are sufficient to exercise control over compliance with the principle of Responsible Lending. Among other things, answers were sought to the questions of the possibilities for creditors to check the consumer's legal capacity, what are the consequences of failure to assess creditworthiness and what are the consequences of providing false information by the consumer. The work reached the following conclusions.

The practice of collecting the information needed to comply with the principle of Responsible Lending is not uniform. The creditor has the obligation to check the correctness of the data provided by the consumer and, if necessary, collect additional information from the consumer himself, from internal sources, public databases and, where possible, from other sources. Although, according to case law, the minimal information must be considered is asking for a bank account statement for a sufficiently long period of time, case law is considered to be sufficient in to just check the data provided by the consumer. It has been said that since the consumer himself turned to the creditor for a loan, the creditor does not necessarily have to ask for additional information apart from the information provided in the application. Thus, the existing case law and credit practice show that creditors interpret differently from the principles of Responsible Lending. The situation that in practice lenders interpret the obligations arising from the principle of Responsible Lending differently is illustrated by the fact that although some lenders refuse to issue credit to a consumer who gives up 50% of his income to servicing loans, other lenders, however, issue loans even if it takes, for example, 70-90 % of the income of a consumer.

In terms of gathering the required information, access to databases becomes a problem in practice, as it prevents creditors from complying with the law. Though credit providers do have access to public databases (although, not all credit providers may have access to, for example, data from the Tax and Customs Board), but what they lack is the missing access to all and actual

financial obligations of consumers. Therefore, representatives of creditors have supported the creation of a positive credit register and emphasized its need. The problem of access to databases is also closely related to the opportunity to determine legal capacity, which is why there are frequent cases when a loan is issued to a person with limited legal capacity, who does not have the right to conduct transactions independently. The obligation laid down by law is not enforceable and, therefore, it is unachievable to establish the principle of Responsible Lending, as creditors have no real opportunity to verify, in addition to consumer financial obligations, their legal obligations. However, § 21 of the Population Register Act (RRS) does not prevent access to the data contained in the population register even in the event of a legitimate interest to third parties. Legitimate interest is, for instance, the need to protect the life, health, rights and freedoms of the applicant or another person, as well as to fulfil the contract concluded with the applicant or to ensure the fulfilment of the contract (RRS § 46 (2) points 1-2). Thus, there is no truth-based basis for creditors' claims on the lack of legal possibilities. However, the author estimates that excessive service fees may be obstacles, and the prohibition on publication of data required to protect privacy is also not excluded.

The current law does not define exhaustive criteria for compliance with the principle of Responsible Lending, lenders interpret them differently depending on their risk appetite. For instance, the law does not specify what must be defined as income. Therefore, some lenders count as income, e.g., grants, dividends, future receipts, one-time bonuses, scholarships, etc., while some less risky ones interpret only regular salary as income. In the view of the author, for the sake of legal clarity and legal certainty, certain criteria should be established for fulfilling the requirement of Responsible Lending, for example, the obligation to ask the consumer for his bank account statement and to analyse it, thus reducing the room for interpretation of the law and case law.

The content and legal consequences of the consumer's own obligation to provide information are unclear. In particular, the question of whether the provision of false information or incomplete information by the consumer should exclude or not to exclude the liability by the creditor. Responsible Lending is closely related to responsible borrowing, which is often not followed by consumers.

The submission of incomplete and improper information when applying for a loan may be a conscious or malicious act, or result from the lack of financial education of consumers. On the one hand, the courts have taken the position that if the borrower has neglected his obligation to

provide true information, he cannot later rely on the violation of the principle of responsible lending. On the other hand, some courts have found that although the defendant is obliged to provide true data to the creditor when applying for a loan under the second sentence of Section 14(1) of the Law of Obligations Act, and the creditor could have relied on them, still, this does not mean that the creditor should not check the data provided and to clarify them if necessary. The author agrees with the court's view that in a situation where the creditor and the borrower mutually violate their pre-contractual obligations, i.e., the creditor's breach of obligation consisted in failing to collect information from the databases and the consumer's breach of obligation consisted in providing incomplete and false information about his creditworthiness, the court cannot reward the breach of the obligation to disclose truthful information for damages arising from the consumer's transaction which could entail the exemption from payment of fees.

Estonian jurisprudence has tended to proceed from the point of view that the control of compliance with responsible lending is essentially an objection of the defendant, which the defendant must present in the proceedings. It must be borne in mind that adversarial court proceedings fulfil their purpose if the dispute takes place between parties who have equal knowledge and opportunities. Yet, the practice of the European Court of Justice, which has affirmed the obligation of a member state to check, on its own initiative, the violation of certain consumer protection laws of the Union, differs from Estonian case law. The practice of the European Court has raised the question of whether the valid Estonian Code of Civil Procedure allows verifying compliance with the principle of responsible lending on the court's own initiative at all without changing the law. The author is of the opinion that such an opportunity to come to the court could primarily come from point 2 of § 363 (1) of the TsMS, i.e., the courts would have the opportunity to regard compliance with the principle of responsible lending among the factual circumstances underlying the lawsuit, which the plaintiff must bring to the court and which the plaintiff must prove.

The principle of *iura novit curia* does not apply in the expedited procedure for a payment order, so the court does not have the opportunity to check the essence of the application in the expedited procedure for a payment order, but the correctness of the information provided by the petitioner is assumed. All in all, the above is contrary to the practice of the European Court. Namely, the European Court of Justice has repeatedly explained that the rules of the expedited procedure for a payment order in the national law, which do not allow the court handling the payment order case to assess on its own initiative the unfair nature of the binding condition in the contract concluded between the consumer and the entrepreneur, conflict with the standard

terms and conditions directive. The court of the Member State handling the payment order procedure should have the right to verify the validity of the standard conditions at some stage of the procedure.

Inter alia, in the opinion of the author, the regulation of the expedited procedure of the Estonian payment order may harm the protection of consumers from the point of view of the fairness of the procedure. Although § 481(2³) of the Code of Civil Procedure stipulates the restrictions on the claims for which the expedited procedure for an order for payment is prohibited, it is likely that there will still be multiple misrepresentations in the expedited procedure for a payment order. Situations are not excluded where in the application for the expedited procedure for a payment order, three times the default rate stipulated in the second sentence of § 113 (1) of the Law of Obligations Act is indicated as the default rate while the actual contractual default rate is lower. The opposite situations are also probable, when in the application for expedited payment order proceedings the three times default rate is indicated compared to the default rate provided for in the second sentence of § 113 (1) of the Law of Obligations Act, but if the court transfers the matter to the court specified in the expedited procedure for processing the payment order and the creditor submits a statement of claim, it becomes evident instead that in fact the contract sets a higher late payment rate, i.e. the late payment rate is the interest rate stipulated in the contract under the third sentence of § 113 (1) of the Law of Obligations Act. In the latter case, the expedited payment order procedure should not have been applied at all pursuant to § 481 (2³) of the Code of Civil Procedure.

To sum up, the conclusion was drawn that since the law does not define exhaustive criteria for compliance with the principle of Responsible Lending, lenders implement the said provisions differently depending on their risk appetite. Even in judicial practice, the rules of the principle of Responsible Lending are implemented in a different manner, and judgments sometimes significantly vary. Anyway, the above means that the protective measures provided in the consumer directive and national law are somewhat insufficient to ensure the principle of Responsible Lending and do not guarantee that the risk of consumers falling into over-indebtedness is prevented. The second hypothesis of the work has also been partially confirmed that the procedural norms in force today do not yield enough opportunities for the courts to assess the creditor's compliance with the principle of Responsible Lending. The hypothesis has been confirmed in the field of regulation of expedited procedures for a payment order, where the courts lack the possibility of full control. All in all, the author believes that the provisions

of the action procedure are sufficient for the court to be able to verify compliance with the principle of Responsible Lending on its own initiative.

KASUTATUD MATERJALID

Kasutatud kirjandus

1. Avi, A., Kivisild, T., Varul, P. Restrictions on Active Legal Capacity. - Juridica International IX/2004.
2. Cerini, D. V. Consumer Over-Indebtedness, Credit Contracts and Responsible Lending. Arvutivõrgus: https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/Page?public=true&handle=hein.journals/globjur17&div=15&start_page=1&collection=journals&set_as_cursor=3&men_tab=srchresults (12.02.2023).
3. Cherednychenko, O. O. The proposal for a new EU Consumer Credit Directive: towards responsible lending in the digital age? Arvutivõrgus: <https://web-p-ebSCOhost-com.ezproxy.utlib.ut.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=0d192cee-7919-4610-a33c-72e425842d3f%40redis> (03.03.2023).
4. Ferretti, F. The over-indebted European consumers: quo vadis personal insolvency law? Arvutivõrgus: [https://uk.westlaw.com/Document/I364E6610BC9711E68ADEF7F2C41C7185/View/FullText.html?originationContext=document&transitionType=SearchItem&ppcid=5353dd89771447b882b15554f8bb6425&contextData=\(sc.Search\)&navigationPath=Search%2Fv1%2Fresults%2Fnavigation%2Fi0ad6ad3f00000187428a9fbcbaaa561&listSource=Search&listPageSource=9ffcd8106b6822ad1914360a0af9abfe&list=RESEARCH_COMBINED_WL_UK&rank=10&comp=wluk#co_pageContainer](https://uk.westlaw.com/Document/I364E6610BC9711E68ADEF7F2C41C7185/View/FullText.html?originationContext=document&transitionType=SearchItem&ppcid=5353dd89771447b882b15554f8bb6425&contextData=(sc.Search)&navigationPath=Search%2Fv1%2Fresults%2Fnavigation%2Fi0ad6ad3f00000187428a9fbcbaaa561&listSource=Search&listPageSource=9ffcd8106b6822ad1914360a0af9abfe&list=RESEARCH_COMBINED_WL_UK&rank=10&comp=wluk#co_pageContainer) (18.03.2023)
5. Jørgensen, T. The Way to Over-indebtedness - Intensive Marketing, Easy Access to Loans and Insufficient Legislation (Denmark). - Juridica International XXII/2014.
6. Kačevska, I. A Strict Regulatory Framework for SMS Credit and Its Effectiveness in Latvia. - Juridica International XXII/2014.
7. Kalamees, P. Tarbija õiguste kaitse maksekäsu kiirmenetluses Euroopa Kohtu praktika valguses. - Juridica 8/2019.
8. Kalamees, P., Lilleholt, K., Sein, K. Responsible Lending in Estonian and Norwegian Law. Arvutivõrgus: https://heinonline-org.ezproxy.utlib.ut.ee/HOL/Page?collection=kluwer&handle=hein.kluwer/jeucml0004&id=31&men_tab=srchresults (25.02.2023).
9. Koll, K. Vastutustundliku laenamise põhimõte. Arvutivõrgus: <https://www.just.ee/media/332/download> (03.03.2023).
10. Kull, I. Hea usu põhimõte kaasaegses lepinguõiguses. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus 2002

11. Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. I. I-V osa (§-d 1-305). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
12. Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. II. VI-X osa (§-d 306-474). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.
13. Kõve, V. jt. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. III. XI-XV osa (§-d 475-759). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2018.
14. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. - Juridica IX/2012.
15. Madise, Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tartu: Iuridicum 2020.
16. Mak, V. What is Responsible Lending? The EU Consumer Mortgage Credit Directive in the UK and the Netherlands. Arvutivõrgus: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.utlib.ut.ee/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&sid=d8279b65-363c-4d8b-a74e-3731b762cbe0%40redis> (20.03.2023)
17. Niemi, J., Ramsay, I., Whitford, W. C. Consumer Credit, Debt & Bankruptcy: Comparative and International Perspectives. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing 2009.
18. Pavillon, C., Schmitz, B. Measuring Transparency in Consumer Contracts: The Usefulness of Readability Formulas Empirically Assessed. Arvutivõrgus: <https://beck-online-beck-de.ezproxy.utlib.ut.ee/Dokument?VPath=bibdata%2Fzeits%2Fuecml%2F2020%2Fcont%2Fuecml.2020.191.1.htm&readable=Parallelfundstellen&IsSearchRequest=True&HLWords=on&JumpType=SingleHitJump&JumpWords=Measuring%2BTransparency%2Bin%2BConsumer%2BContracts%253a%2BThe%2BUsefulness%2Bof%2BReadability%2BFormulas%2BEmpirically%2BAssessed> (22.02.2023).
19. Pärsimägi, A. Hagimenetlus. Hagi ja taotluste esitamine. Tallinn: Juura 2019.
20. Raude, M. Ka leping on tõendatav asjaolu või kohaldatav õigus? - Juridica IV/2022.
21. Sein, K. Protection of Consumers in Consumer-Credit Contracts: Expectations and Reality in Estonia. - Juridica International XX/2013
22. Sein, K., Volens. U. Legal Problems and Regulations Related to Easy-access Non-secured Consumer Loans in Estonia. - Juridica International XXII/2014.
23. Siibak, K. Vastutustundliku laenamise põhimõte. - Juridica X/2009.
24. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus I. Üldosa (§§ 1-207). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2016.
25. Varul, P. jt (koost). Võlaõigusseadus II. 2. osa. Võõrandamislepingud (§-d 208-270). 3. osa. Kasutuslepingud (§-d 271-421). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2019.

26. Varul, P. jt. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.

Kasutatud muud allikad

27. Brüssel, 30.6.2021, COM(2021) 347 final, 2021/0171(COD). Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv tarbijakrediidi kohta.
28. Council of Europe. Commissioner for Human Rights. Who gets to decide? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities. Arvutivõrgus: <https://rm.coe.int/who-gets-to-decide-right-to-legal-capacity-for-persons-with-intellectu/16807bb0f9> (30.03.2023).
29. Eesti Ad European Banking Authority. EBA Report on Big Data and Advanced Analytics. Arvutivõrgus: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Final%20Report%20on%20Big%20Data%20and%20Advanced%20Analytics.pdf (05.03.2023).
30. vokatuur. Krediiditeabe seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus. Arvutivõrgus: https://advokatuur.ee/uploads/files/Krediiditeabe_seaduse_eelnou_valjatootamiskavatsus.pdf (03.01.2023).
31. Eesti Ekspress, Eesti Päevaleht, Maaleht. „Võla Võim.“ Süsteemi mängukannid. Karjuvalt erinevad kohtuotsused röövivad võlglastelt igal aastal sadu tuhandeid eurosid. 18.09.2022. Arvutivõrgus: <https://epl.delfi.ee/artikkel/120068710/vola-voim-susteemi-mangukannid-karjuvalt-erinevad-kohtuotsused-roovivad-volglastelt-igal-aastal-sadu-tuhandeid-eurosid> (10.12.2022).
32. Eesti Kaubandus- ja tööstuskoda. Arvamuse esitamine uue tarbijakrediidi direktiivi ettepaneku kohta. 31.08.2021 Arvutivõrgus: https://www.koda.ee/sites/default/files/content-type/content/2021-09/31%2008%202021%20Uus%20tarbijakrediidi%20direktiiv_0.pdf (03.04.2023).
33. Eesti Kohtud. Esimese ja teise astme kohtute menetlusstatistika koondandmed. 2022. a jooksul saabunud asjade arv ja lahendatud asjade arv ning keskmine menetlusaeg ja asjade lahendamise jõudlus. Arvutivõrgus: <https://www.kohus.ee/sites/default/files/dokumendid/I%20ja%20II%20astme%20kohtute%202022.a%20menetlusstatistika.pdf> (10.04.2023).
34. Eesti Pangaliit. Hea pangandustava. Arvutivõrgus: <https://www.pangaliit.ee/hea-tava/hea-pangandustava> (04.03.2023).

35. Eesti Pangaliit. Pangaliidu strateegilised eesmärgid 2022-2024. Arvutivõrgus: <https://www.pangaliit.ee/uldteave/pangaliidu-strateegilised-eesmargid-2022-2024> (30.03.2023).
36. Eesti Pangaliit. Positiivne krediidiregister ja laenu teenindamise piirmäär aitavad ülelaenamist vältida. 18.09.2022. Arvutivõrgus: <https://www.pangaliit.ee/uudised-ja-teated/positiivne-krediidiregister-ja-laenu-teenindamise-piirmaar-aitavad-ulelaenamist-valtida> (09.02.2023).
37. Eesti Pank. Finantsstabiilsuse ülevaade 2/2022. Arvutivõrgus: https://haldus.eestipank.ee/sites/default/files/2022-11/FSY2_2022_est_0.pdf (01.03.2023).
38. Eesti Pank. Kodumajapidamistele antud laenude jääk ja arv laenuliigi, valuuta ja tagatise lõikes. Arvutivõrgus: <https://statistika.eestipank.ee/#/et/p/650/r/1172> (04.03.2023).
39. Eesti Rahvusringhääling. „Insight“ vastutustundlikust laenamisest Eesti moodi: võlaorjusest kuuse alla. 11.01.2020. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1022693/insight-vastutustundlikust-laenamisest-eesti-moodi-volaorjusest-kuuse-alla> (10.02.2023).
40. Eesti Rahvusringhääling. Pangandus üha robotiseerub, nõuanded ja laenuotsused sõltuvad algoritmidest. 27.11.2019. Arvutivõrgus: <https://www.err.ee/1007165/pangandus-uha-robotiseerub-nouanded-ja-laenuotsused-soltuvad-algoritmidest> (12.02.2023).
41. Eesti Vaimupuudega Inimeste Tugiliit. Erivajadustega Inimeste Toetusühing Tugiliisu. Vaimupuue ei ole vaimuhaigus. Arvutivõrgus: http://media.voog.com/0000/0035/3099/files/tr%C3%BCkk%2040x21cm_Vaimupuue%20ei%20ole%20vaimuhaigus.pdf (20.01.2023).
42. Eesti Õigusteadlaste päevad 2022. Tarbijakrediit *anno* 2022: täiesti vabade inimeste täiesti vaba tahe võtta täiesti vabalt kohustusi ja jääda täiesti vabalt võlgu? Arvutivõrgus: <https://uttv.ee/naita?id=33741> (16.12.2023).
43. Espenberg, S. jt. Krediiditur uuring. Arvutivõrgus: <https://www.fin.ee/uudised/uuring-vaikelaenude-tagasimaksmisega-jatkuvalt-probleeme> (23.11.2022).
44. Euroopa Komisjon. Komisjoni aruanne Euroopa Parlamendile ja Nõukogule tarbijakrediidilepinguid käsitleva direktiivi 2008/48/EÜ rakendamise kohta. COM (2020) 936 final. Arvutivõrgus: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12701-2020-INIT/et/pdf> (31.03.2023).
45. European Commission. Commission Staff Working Document. Impact Assessment Report. Accompanying the Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Consumer Credits. SWD (2021) 170 final. Arvutivõrgus: <https://eur->

- lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021SC0170&from=EN
(19.01.2023).
46. European Commission. Study on possible impacts of a revision of the CCD. Final report. Arvutivõrgus: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/study_possible_impacts_ccd_revision_main_web.pdf (03.03.2023).
47. Eurostat. Gross debt-to-income ratio of households. Arvutivõrgus: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEC00104_custom_5684731/default/table?lang=en (03.03.2023).
48. Finantsinspeksioon. Eesti Finantsteenuste turg 30. juuni 2022. aasta seisuga. Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/fi_eft_juuni_2022_est_korr.pdf (01.03.2023).
49. Finantsinspeksioon. Soovituslik juhend Euroopa Pangandusjärelevalve Asutuse suuniste „Suunised laenude väljastamise ja jälgimise kohta.“ Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/2021-01/pp%20nr%2005%20Final%20Report%20on%20GL%20on%20loan%20origination%20and%20monitoring_COR_ET.pdf (01.03.2023).
50. Finantsinspeksioon. Soovituslik juhend. Vastutustundliku laenamise nõuded (kehtetu alates 30.06.2021). Arvutivõrgus: https://www.fi.ee/sites/default/files/Soovituslik_juhend_Vastutustundlik_laenamine_3.pdf (01.03.2023).
51. Finantsinspeksioon. Varasemast kiiralaenupreeriast tänasesse inkassoitke. 08.12.2020. Arvutivõrgus: <https://www.fi.ee/et/blogi/varasemast-kiiralaenupreeriast-tanasesse-inkassoitke> (04.03.2023).
52. Finantsinspeksiooni seaduse, investeerimisfondide seaduse, krediidasutuste seaduse ja tagatisfondi seaduse muutmise seaduse eelnõu. 810 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/e95678b0-de67-65f7-5776-afb38a20568a/finantsinspeksiooni-seaduse-investeerimisfondide-seaduse-krediidasutuste-seaduse-ja-tagatisfondi-seaduse-muutmise-seadus> (20.03.2023).
53. Julianus Inkasso. Statistika: eestlaste keskmine võlasumma kasvab aasta-aastalt. Arvutivõrgus: <https://julianus.ee/statistika-eestlase-keskmine-volasumma-kasvab-aasta-aastalt/> (04.02.2023).
54. Krediidiandjate ja -vahendajate seaduse eelnõu. 795 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/950bdd45-ccf9-468c-b66e-511edb1d6e3f/krediidiandjate-ja-vahendajate-seadus> (20.03.2023).

55. Krediiditeabe jagamise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus. Arvutivõrgus: <https://eelvoud.valitsus.ee/main/mount/docList/8899e312-d869-41a6-89fb-a9533687499c#tgE3RHnN> (10.03.2023).
56. Leedu Pank. Financial stability instruments. Responsible lending regulations. Arvutivõrgus: <https://www.lb.lt/en/financial-stability-instruments-1#ex-1-1> (01.04.2023).
57. Läti Pank. Macroprudential measures introduced in Latvia. Arvutivõrgus: <https://www.bank.lv/en/operational-areas/financial-stability/macroprudential-measures/macroprudential-measures-introduced-in-latvia> (01.04.2023).
58. Postimees. Kas „osta kohe, maksa hiljem“ makselahendus kaotab turult järelmaksu? 08.02.2022. Arvutivõrgus: <https://majandus.postimees.ee/7449045/kas-osta-kohe-maksa-hiljem-makselahendus-kaotab-turult-jarelmaksu> (09.02.2023).
59. RahaGeenius. Laenufirmad tahavad, et riik looks registri, kus oleks kirjas sinu võlakohustused. 13.11.2019. Arvutivõrgus: <https://raha.geenius.ee/rubriik/uudis/finantsfirmad-tahavad-et-riik-looks-registri-kus-oleks-kirjas-inimeste-volakohustused/> (09.02.2023).
60. Rahandusministeerium. Rahandusministeerium kavandab positiivse krediidiregistri loomist. 27.07.2022. Arvutivõrgus: <https://www.fin.ee/uudised/rahandusministeerium-kavandab-positiivse-krediidiregistri-loomist> (02.04.2023).
61. Rahvastikuregistri seaduse eelnõu. 382 SE. Seletuskiri. Arvutivõrgus: <https://www.riigikogu.ee/tegevus/eelvoud/eelnou/d3beed6e-7b7b-4e39-af91-1e2ad5ecd73c> (19.03.2023).
62. Statistikaamet. Riiklike andmekogude kasutamine. Arvutivõrgus: <https://rahvaloendus.ee/et/loendus-2021/riiklike-andmekogude-kasutamine> (18.03.2023).
63. Which? „It doesn’t feel like you’re committing to a credit agreement“ - Which? calls for stronger safeguards for „buy now, pay later“ shoppers. 06.01.2022. Arvutivõrgus: <https://www.which.co.uk/news/article/it-doesnt-feel-like-youre-committing-to-a-credit-agreement-which-calls-for-stronger-safeguards-for-buy-now-pay-later-shoppers-aqW9C1M4kUJ4> (09.02.2023).
64. Õiguskantsleri Büroo. Seisukoht õigusrikkumise puudumise kohta Rahvastikuregistrist andmete väljastamine. 22.05.2015. Arvutivõrgus: https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_oigusrikkumise_puudumise_kohta_rahvastikuregistrist_andmete_valjastamine.pdf (19.03.2023).

Kasutatud õigusaktid

65. Euroopa Nõukogu 87/102/EMÜ, 22. detsember 1986, tarbijakrediiti käsitlevate liikmesriikide õigus- ja haldusnormide ühtlustamise kohta - ELT L 042.
66. Euroopa Liidu lepingu ja Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioonid. - ELT C 326, 26.10.2021.
67. Nõukogu direktiiv 93/13/EMÜ, 05.04.1993, ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes. - ELT L 095, 21.4.1993.
68. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2008/48/EÜ, 23.04.2008, mis käsitleb tarbijakrediidilepinguid ja millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu direktiiv 87/102/EMÜ - ELT L 133.
69. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2014/17/EL, 04.02.2014, elamukinnisvaraga seotud tarbijakrediidilepingute kohta ning millega muudetakse direktiive 2008/48/EÜ ja 2013/36/EL ja määrust (EL) nr 1093/2010. - ELT L 60, 28.2.2014.
70. Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2016/679/EL, 27.04.2016, füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). - ET L 119, 4.5.2016.
71. Krediidiandjate ja -vahendajate seadus – RT I, 03.06.2022,18.
72. Krediidiasutuste seadus - RT I, 17.03.2023, 14.
73. Perekonnaseadus - RT I, 11.01.2023, 11.
74. Rahvastikuregistri seadus - RT I, 04.03.2023, 2.
75. Reklaamiseadus - RT I, 27.02.2022, 5.
76. Tarbijakaitseseadus - RT I, 01.04.2022, 7.
77. Tsiviilkohtumenetluse seadustik - RT I, 11.03.2023, 30.
78. Tsiviilseadustiku üldosa seadus - RT I, 20.06.2022, 33.
79. Võlaõigusseadus - RT I, 17.03.2023, 80.
80. Eesti Panga Presidendi 12.12.2014 määrus nr 17 “Eluasemelaenu andmise piirmäärad ja maksimaalne laenu tähtaeg” - RT I, 03.07.2015, 8.
81. Siseministri 14.01.2019 määrus nr 3 ” Õigustatud huvi korral rahvastikuregistrist andmete väljastamise eest volitatud töötlejale makstavad tasud” - RT I, 12.01.2021, 2.

Kasutatud kohtupraktika

82. C-147/16, *Karel de Grote - Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen VZW versus Susan Romy Jozef Kuijpers*, ECLI:EU:C:2018:320.
83. C-32/14, *ERSTE Bank Hungary Zrt versus Attila Sugar*, ECLI:EU:C:2015:637.
84. C-429/05, *Max Rampion ja Marie-Jeanne Rampion versus Franfinance SA ja K par K SAS*, ECLI:EU:C:2007:575.
85. C-473, *Cofidis SA versus Jean-Louis Fredout*, ECLI:EU:C:2002:705.
86. C-49/14, *Finanmadrid EFC SA vs. Jesús Vicente Albán Zambrano, jt.*, ECLI:EU:C:2016:98.
87. C-495/19, *Kancelaria Medius SA versus RN*, ECLI:EU:C:2020:431.
88. C-618/10, *Banco Espanol de Credito SA versus Joaquin Calderon Camino*, ECLI:EU:C:2012:349.
89. C-679/18, *OPR-Finance s.r.o versus GK*, ECLI:EU:C:2020:167.
90. Liidetud kohtuasjad C-419/18 ja C-483/18, *Profi Credit Polska SA versus Bogumila Wlostowska jt.*, ECLI:EU:C:2019:930.
91. RKHKo 3-3-1-3-12.
92. RKTK 2-21-108985.
93. RKTK 3-2-1-173-12.
94. RKTKo 2-14-21710.
95. RKTKo 3-2-1-136-12, p 24.
96. RKTKo 3-2-1-155-05.
97. RKTKo 3-2-1-169-13.
98. RKTKo 3-2-1-186-13.
99. RKTKo 3-2-1-2-08.
100. RKTKo 3-2-1-56-08.
101. TlnRnKo 2-18-124589.
102. TlnRnKo2-18-134930.
103. TlnRnKo2-18-977.
104. TlnRnKo2-19-12854.
105. TlnRnKo2-20-106661.
106. TlnRnKo2-21-119187.
107. TlnRnKo2-21-141905.
108. TlnRnKo2-22-104201.
109. TrtRnKo2-20-138578.

110. TrtRnKo2-21-125271.
111. TrtRnKo2-21-129359.
112. TrtRnKo2-21-142768.
113. HMKo 2-18-124588.
114. HMKo 2-19-128584.
115. HMKo 2-19-139334.
116. HMKo 2-20-102229.
117. HMKo 2-20-106661.
118. HMKo 2-20-130532.
119. HMKo 2-20-16602.
120. HMKo 2-21-4731.
121. HMKo 2-22-108399.
122. HMKo 2-22-119172.
123. PMKo 2-18-9058.
124. PMKo 2-21-109827.
125. PMKo 2-21-116934.
126. PMKo 2-21-131345.
127. PMKo 2-21-13558.
128. PMKo 2-21-141225.
129. PMKo 2-21-141238.
130. PMKo 2-21-143340.
131. PMKo 2-22-103703.
132. PMKo 2-22-103712.
133. PMKo 2-22-105154.
134. TMKo 2-21-127426.
135. TMKo 2-22-117038.
136. TMKo 2-22-117068.
137. TMKo 2-22-125279.
138. TMKo 2-22-126657.
139. TMKo 2-22-139603.
140. VMKo 2-22-143479.
141. VMKo 2-17-119197.
142. VMKo 2-20-139725.
143. VMKo 2-21-117428.
144. VMKo 2-21-139672.

145. VMKo 2-21-141938.

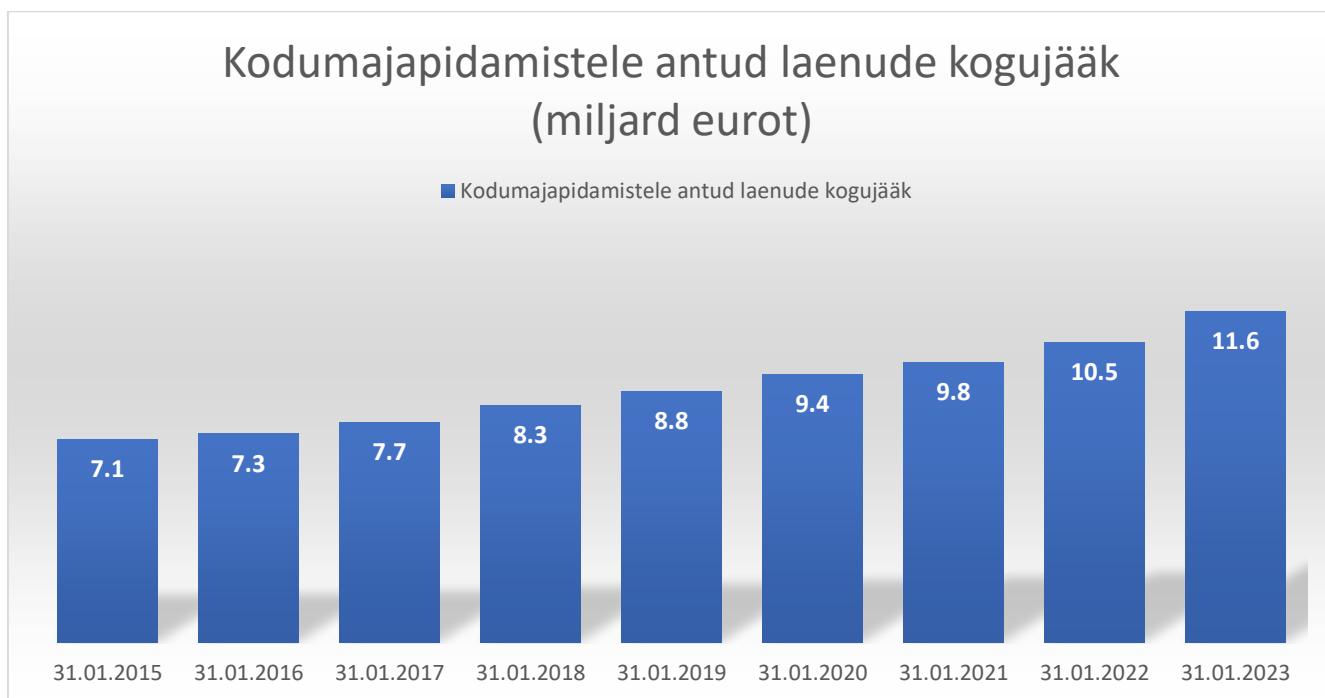
146. VMKo 2-21-142724.

147. VMKo 2-22-103678.

148. VMKo 2-22-128474.

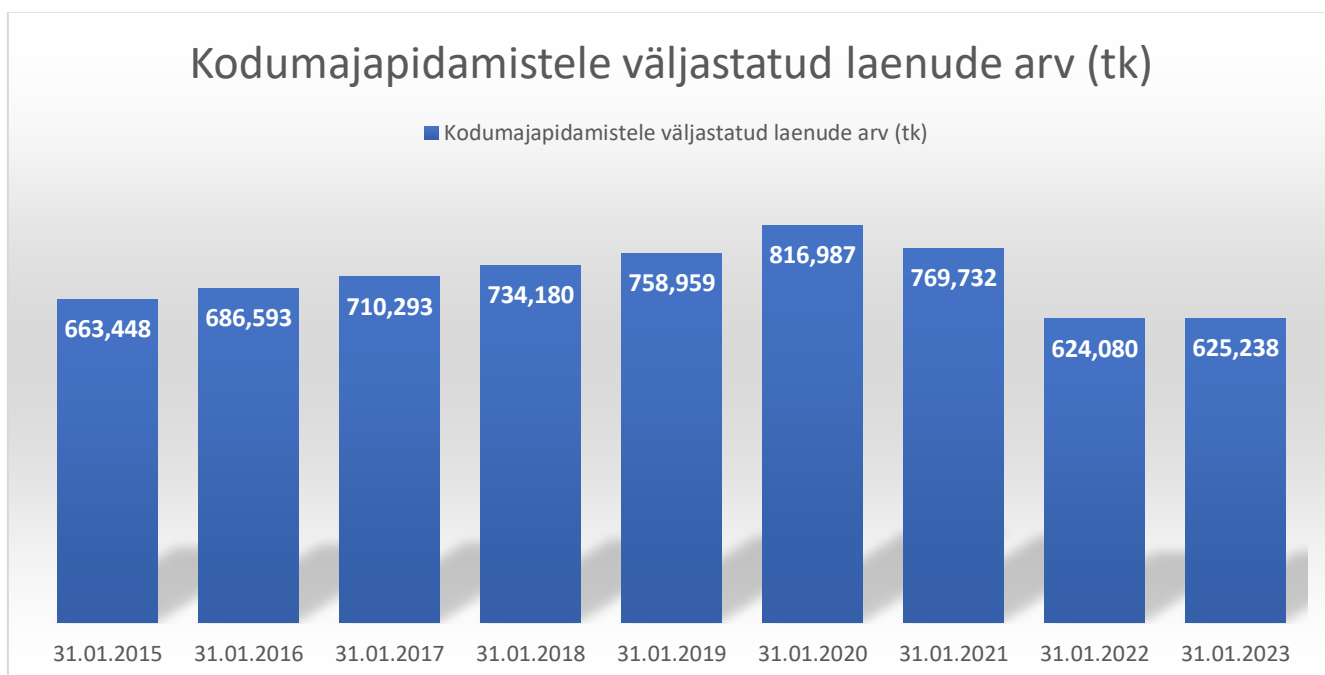
LISAD

Joonis 1. Kodumajapidamistele antud laenude kogujääk (miljard eurot)

Allikas: Eesti Pank. Kodumajapidamistele antud laenude jääk ja arv laenuliigi, valuuta ja tagatise lõikes. Arvutivõrgus: <https://statistika.eestipank.ee/#/et/p/650/r/1172>.

Joonis 2. Kodumajapidamistele väljastatud laenude arv (tk)

Allikas: Eesti Pank. Kodumajapidamistele antud laenude jääk ja arv laenuliigi, valuuta ja tagatise lõikes. Arvutivõrgus: <https://statistika.eestipank.ee/#/et/p/650/r/1172>.